

FORSVARET
Forsvarets høgskole

Utvikling av Hærens taktikk

i relasjon til militærteori

Håvar Skagen Kristiansen

Masteroppgave
Forsvarets høgskole

vår 2022

Forord

Denne oppgaven har gitt meg muligheten til å ta et dypdykk ned i litteratur som har vært formende for Hærens konseptuelle retning i snart 40 år. Jeg har på uunngåelig vis fått mer kunnskap om taktikk, som jeg allerede før jeg startet på stabs- og masterstudiet ved Forsvarets høyskole hadde en økende interesse for. Men erkjennelsen for hvordan forståelse og kunnskap kan utvikles og foredles gjennom studier som denne oppgaven, har vært minst like givende. Å lese seg bort i Clausewitz, gamle doktriner, og utallige artikler som ikke har fått plass i oppgaven, har slukt utallige dager og uker, men har samtidig gjort at annen militær litteratur kan leses med en dypere forståelse.

En hverdag på Hærens våpenskole kombinert med arbeidet på denne oppgaven hadde ikke vært mulig uten fleksibiliteten min nærmeste sjef, Atle Steindal, har vist meg.

Jeg må også rette en stor takk til mine veiledere, Morten Andersen og Anders McDonald Sookermany, for god veiledning og interessante samtaler, nærmest til alle døgnets tider.

Den største takken fortjener Helle!

På tross av full jobb har du holdt ut gjennom uker med corona, stengte barnehager, to småjenter og en mentalt fraværende familiefar som kun har brydd seg om taktikk..

Sammendrag

Hærens taktikk har de siste 40 årene i liten grad blitt beskrevet for Hæren som helhet. Utgivelsene med taktikk har i stor grad omhandlet spesifikke våpensystemer og formasjoner i Hæren. Den overordnede og felles taktikken til Hæren er derimot kun publisert i to utgivelser, Taktiske direktiver fra 1979 og Håndbok i taktikk fra 2020.

Perioden er preget av omfattende endringer i Hæren og danner en kontekst for undersøkelsen. Strukturen har hatt store nedskjæringer, operasjonsmønsteret har vært i stadig endring og det har vært omfattende personellreduksjon. På det operasjonelle nivå har Forsvaret gitt ut fire fellesoperative doktriner og militærteorien har fått et økt fokus i både Forsvaret og Hæren.

Oppgaven undersøker i hvilken grad taktikken til Hæren har utviklet seg over 40 år. Militærteorien og dens utvikling i samme periode er premisset for undersøkelsen. En sammenligning av utgivelsen fra 1979 med den fra 2020 viser i hvilken grad denne utviklingen uttrykkes i den doktrinelle taktikken til Hæren.

Undersøkelsens funn er at den doktrinelt uttrykte taktikken i Hæren de siste 40 år, i et militærteoretisk perspektiv, viser lite tegn til utvikling, på tross av store endringer i dens kontekst.

Summary

Evolution of Norwegian Army tactics in relation to military theory.

For the past 40 years, the Norwegian Army's tactics have been poorly described for the Army as a whole. The publications on tactics have largely dealt with specific weapon systems and formations in the Army. The overall and common tactics of the Army, on the other hand, are only published in two publications, Hærens taktiske direktiver (Army Tactical Directives) from 1979 and Håndbok i taktikk (Handbook of Tactics) from 2020.

The period is characterized by extensive changes in the Army and forms a context for the survey. The Army's structure has had major cuts, the pattern of operations has been constantly changing and there has been an extensive reduction in personnel. At the operational level, the Norwegian Armed Forces has issued four joint operational doctrines, and military theory has gained increased focus in both the Armed Forces and the Army.

The thesis examines to which extent the Army's tactics have evolved over 40 years. The military theory's evolution in the same period is the premise of the study. A comparison of the publication from 1979 with the one from 2020 shows to which extent this evolution is expressed in the doctrinal tactics of the Army.

The findings of the study are that the doctrinally expressed tactics in the Army over the last 40 years, in a military theoretical perspective, show little sign of evolution, despite major changes in its context.

Innholdsfortegnelse

FORORD	III
SAMMENDRAG	IV
SUMMARY	V
INNHOLDSFORTEGNELSE	VI
FIGURER OG TABELLER	VI
1 INNLEDNING	1
BAKGRUNN	1
PROBLEMSTILLING	4
METODISK TILNÆRMING, FORTOLKNING OG DISPOSISJON	5
2 TAKTIKKENS KONTEKST I RAMMEN AV STRIDSEVNE	9
DEFINISJONER OG BEGREPSAVKLARING	9
TAKTIKKENS KONTEKST I RAMMEN AV KONSEPTUELLE FAKTORER	12
TAKTIKKENS KONTEKST I RAMMEN AV FYSISKE FAKTORER	15
TAKTIKKENS KONTEKST OPPSUMMERT	21
3 TAKTIKKENS UTVIKLING I ET MILITÆRTEORETISK PERSPEKTIV	22
TAKTIKKENS UTVIKLING I RAMMEN AV KONFLIKTFORSTÅELSE	22
TAKTIKKENS UTVIKLING I RAMMEN AV KOMMANDONIVÅER	27
TAKTIKKENS UTVIKLING I RAMMEN AV LEDELSESFILOSOFI	30
TAKTIKKENS UTVIKLING I RAMMEN AV MANØVERTEORI	33
TAKTIKKENS UTVIKLING I RAMMEN AV INTEGRERING OG SAMVIRKE	46
TAKTIKKENS UTVIKLING I RAMMEN AV OPERASJONSFORMER	50
4 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	58
OPPSUMMERING	58
KONKLUSJON	59
5 FORKORTELSER	60
6 LITTERATURLISTE	61

Figurer og tabeller

FIGUR 1 - DENNE OPPGAVENS ANALYTISKE GREP	5
FIGUR 2 - ALLIERT KOMMANDOSTRUKTUR I EUROPA I 1982	16
TABELL 2-1 - TDH 79 OG HT 20	13
TABELL 2-2 - OVERORDNET ANALYSE AV TDH 79 OG HT 20	14

1 Innledning

Bakgrunn

Denne oppgaven handler om taktikk.

Taktikk er bruk av militære styrker for å løse gitte oppdrag (Forsvarets høgskole, 2019, s. 250).

Opgaven avgrensers seg til å studere taktikkens utvikling i Hæren fra 1979 til i dag.

Taktikken antas å være preget av at Hæren har vært gjennom omfattende endringer i denne perioden. Mobiliseringshæren med sine 160 000 personer, fordelt på 13 brigader og én divisjon, ledet av 2 operasjonelle hovedkvarter, forsvant i praksis i løpet av 20 år. Personellmassen var redusert med omkring 90%, 12 brigader og en divisjon opphørte å eksistere, og Hærens øverste operative kommando var lagt til den ene gjenværende brigadesjefen under direkte kommando av det ene fellesoperative hovedkvarteret. De internasjonale bidragene Hæren deltok i, endret også karakter gjennom disse 40 årene. Oppi det hele ble også manøverteorien innført i store deler av den vestlige verdens militære styrker, inkludert Norge. Landstyrkene operer derfor etter en manøverorientert tilnærming i dag. Hvordan har så taktikken i Hæren utviklet seg med slike rammefaktorer?

Hærens taktikk får ufortjent lite fokus. Inntrykket mitt har jevnlig styrket seg siden 2019, da jeg som ansatt ved Hærens våpenskole (HVS) deltok i å utvikle og skrive deler av Hærens *Håndbok i taktikk* (HT 20) (Hærens våpenskole, 2020a). Den foregående tilsvarende utgivelse, *FR 5-1 Taktiske direktiver for Hæren* (TDH 79), ble gitt ut over 40 år tidligere (Hærstaben, 1979e). Enkelte av Hærens bataljonssjefer var ikke engang født da TDH 79 ble gitt ut. Først i 2014 ble denne formelt satt ut av kraft. Frem til HT 20 ble gitt ut, kan det derfor hevdes at Hæren ikke hadde én beskrevet taktikk.

Overbyggingen til Hærens taktikk er i dag å finne i Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD). I perioden mellom TDH 79 og HT 20 har det har imidlertid blitt gitt ut fire utgaver av FFOD (Forsvarets høgskole, 2014, 2019; Forsvarets stabsskole, 2000a, 2007). I tillegg eksisterer det også en Forsvarets doktrine for landoperasjoner (FDLO) (Forsvarets stabsskole, 2004). Utgivelser med *spesifikk* taktikk for de enkelte våpens kapasiteter og organisering har Hæren også produsert mange av. TDH 79 og HT 20 er de to eneste utgivelsen i perioden med en *generell* beskrivelse av hærens taktikk.

Interessen for taktikk fremstår generelt som liten. Basert på antall emneknagger er det på Stratagem.no hele 26 forskjellige temaer som er oftere debattert enn taktikk, eksempelvis er det 92 innlegg med taggen *strategi*, og 15 innlegg med taggen *mangfold* (Stratagem, 2022). Kun 6 av innleggene har taggen *taktikk*, og ikke alle er relatert til Hæren. Taktikk synes også å være nedprioritert i Forsvarets egen forskning. Av 1504 oppføringer i Forsvarets høgskole sitt eget arkiv er

det kun to treff på emneknaggen *taktikk* (Forsvarets høgskole, 2022a). Til sammenligning gir emneknaggene *strategi* og *ledelse* henholdsvis 13 og 10 treff i samme database.

I boken *Krigens vitenskap, en innføring i militærteori* gir Bård Gran en god beskrivelse av landstyrkenes militærteoretiske utvikling perioden jeg skal undersøke (Gran, 2012, s. 152-179). To studier gitt ut ved Institutt for Forsvarsstudier (IFS) av Torgeir Sæveraas og Kjetil Henriksen belyser militærteoriens utvikling godt med fokus på manøverteoriens inntog i perioden (Sæveraas & Henriksen, 2007). Militærteoriens utvikling synes generelt å være god dekket i litteraturen. Det samme kan ikke sies om taktikkens utvikling. Philip Matlary sier eksempelvis i sin masteroppgave om taktikkutdanning at litteraturtilfanget er begrenset og vanskelig å få grep om (Matlary, 2018, s. 11). B.A. Friedman påpeker i sin bok, hvor han relativt nylig gjorde forsøk på å etablere en teori for taktikk, hvor stor forskjell det er på tilgangen til litteratur, forskning og militær teori innenfor taktikk, sammenlignet med eksempelvis strategi (Friedman, 2017, s. vii-x). Når jeg nå skal undersøke om en utvikling av taktikk har funnet sted, og ikke minst om den er påvirket av den militærteoretiske utvikling, kan det derfor være et bidrag til forskningen i et fagområde som tilsynelatende er lite belyst.

Militærteoriens utvikling i perioden er beskrivende gjennom blant annet manøvertenkningen. I dag kan man lese at landstyrkene opererer etter en *manøverorientert tilnærming* (Forsvarets høgskole, 2019, s. 103). En britisk generalmajor viser i en artikkel fra 1998 årsakene til manøvertilnærmingens økte oppmerksomhet, og forklarer at tilnærmingen oppsto i kjølvannet av kritikken rettet mot den amerikanske hæren sin doktrine som kom i 1976, *Active Defence* (Kiszely, 1998, s. 37).

Militærteoretikere debatterte etter denne utgivelsen spesielt forholdet mellom forståelsen av *utmattelse* og *manøver*, underforstått at dette var to motsetninger. Debatten påvirket de påfølgende doktrinene både i USA og Storbritannia. I 1985 ble *Maneuver Warfare handbook* av William S. Lind gitt ut, og i 1994 ble begrepet *manoeuvrist approach* etablert på det britiske Army Staff College. Militærteorien som ble debattert var likevel ikke ny påpeker Kiszely, og viser til teoretikere som Fuller og Liddell Hart som begge i sin tid teoretiserte rundt samme tematikk, bare med andre begreper.

Debatten spredte seg også til Norge og i 1990 ble *Grunnsyn for føring av striden* gitt ut av Generalinspektøren for Hæren (Gran, 2012, s. 153-154). Gran påpeker at grunnsynet er «[...] det første offisielle landmaktdokumentet som tok inn over seg den internasjonale konseptuelle utviklingen fra 1980-tallet.» I 1995 ble *Forsvarsjefens grunnsynsyn for utvikling og bruk av norske militære styrker i fred, krise og krig* gitt ut, og dette dokumentet stadfester at vi i Forsvaret «[...]i økende grad må basere oss på manøverkrigføringens prinsipper[...]»(Forsvarets overkommando,

1995, s. 18). Dette synes å ha preget beskrivelsen av landmakten i alle utgavene av FFOD og FDLO. Det må forventes at den militærteoretiske utvikling også har preget det doktrinelle uttrykk til Hæren. Militærteoriens betydning for doktriner generelt skal likevel ikke overdrives. I en studie en av forfatteren til FFOD 07 har utarbeidet, er det en beskrivelse av utviklingen av nettopp FFOD 07, og her gis det et inntrykk av at sikkerhetspolitikk var en faktor i utviklingen av doktrinen (Bjerga & Haaland, 2012). En av hensiktene med den militærteorien man valgte å fremheve der, var å vise at Norge var en god alliert som adopterte konsepter og militær tenking fra våre største allierte til vårt eget forsvar. Et annet eksempel er Elisabeth Kier som i sin studie *Culture and Military Doctrine*, argumenterer for at kulturelle faktorer er viktig i utviklingen av doktrine (Kier, 1995) Kier hevder blant annet at organisasjoners egen bekymring for størrelse, autonomi, eller prestisje har lite å si for utviklingen av doktrine.

Det kan også være annerledes ved at militærteori og taktikk settes i relasjon til Forsvarets struktur. Daværende oberst Diesen spurte retorisk i en artikkel hva som egentlig er nytt med manøverkrigføringen (Diesen, 1997, s. 6). Hans svar var at noe egentlig nytt i forhold til det som de taktiske direktivene allerede beskrev var det ikke. Det var derimot et problem at strukturen og bruken av den ikke svarte til taktikken direktivene beskrev. Han forklarer videre at derfor var Hæren tidligere utgangsdisponert med rene forsvarsoppdrag, og antydnet at med innføringen av en ny doktrine skulle dette føre til at Hæren ville bestå av mobile og slagkraftige avdelinger. Skal vi tro på Diesens påstand i denne artikkelen, er det strukturendringer som bør være den mest tydelige konsekvens av manøverkrigføringens inntog, og ikke endret taktikk. En slik vekselvirking kan man fortsatt se spor av i dagens FFOD (Forsvarets høgskole, 2019, s. 16-17).

Perioden jeg behandler i denne oppgaven har uavhengig av ny militærteoretisk retning vært preget av blant annet strukturendringer, operasjonsmønster og endring i operasjonsmiljøet som følge av blant annet teknologisk utvikling. I en annen bok av Gjeseth, *Hæren i omveltning*, skriver han at «Hæren har endret seg grunnleggende i perioden etter 1990» (Gjeseth, 2008, s. 9). Årsakene han peker på er blant annet endringer i den sikkerhetspolitiske situasjon, organisering og strukturering av Forsvaret, og forpliktelser i internasjonale operasjoner. Slike forhold må også forventes å ha betydning for taktikken.

Militærteorien i seg selv er også påvirket av disse endringene, og det kommer til syne på flere områder enn innføringen av den manøverorienterte tilnærmingen. Eksempelvis hevder professor John J. Le Beau i en artikkel at opprørsbekjemping fikk en renessanse i den vestlige verden utover 2000-tallet (Le Beau, 2008). I FFOD 07 kan man se at teknologi har påvirket den militær teoretiske

utvikling ved at det innføres begreper som *nettverkstenking* og *nettverksbasert forsvar* (Forsvarets stabsskole, 2007, s. 90).

Forsvarets doktriner og håndbøker synes å gi militærteorien mest plass i operasjonelle utgivelser, som eksempelvis FFOD. Kiszely sier om den manøverorienterte tilnærmingen, at selv om den sannsynligvis er mest anvendbar på det operasjonelle nivå, er den gyldig også for det taktiske og strategiske nivå (Kiszely, 1998, s. 38-40). Han viser også til at tilnærmingen har gyldighet i hele konfliktspekteret. Dette kan forklares med at de forskjellige kommandonivåene, fra strategisk til taktisk, henger naturlig sammen. «Every use of the military instrument must be guided by strategy» sier eksempelvis David J Lonsdale om strategi (Jordan et al., 2016, s. 75). Eller som Clausewitz påpekte om sammenhengen mellom taktikk og strategi: «[...] taktikk er læren om bruken av de væpnede styrkene i trefningen, og strategi er læren om bruken av trefningen til å oppnå krigens formål» (Clausewitz, 2020, s. 135). FFOD er skrevet for det operasjonelle nivå og dekker planlegging, gjennomføring og ledelse av fellesoperasjoner (Forsvarets høgskole, 2019, s. 3), og FDLO er skrevet med fokus på anvendelse av landmakt, på taktisk nivå, i rammen av fellesoperasjoner (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 13). Gitt sammenhengen mellom nivåene bør altså Hærens taktiske utgivelser som direktiver, håndbøker og reglementer, gjenspeile og bygge på det samme militærteoretiske grunnlaget som det operasjonelle nivå. Man må derfor forvente at taktikken i disse utgivelsene til Hæren gjenspeiler den til enhver tid gjeldende militærteori, som blant annet benyttes i de operasjonelle doktrinene.

Problemstilling

Den grunnleggende idéen for arbeidet med denne oppgaven er at taktikken i Hæren i dag er påvirket av de doktrinelle endringene som har funnet sted i både Hæren og Forsvaret siden slutten av syttitallet. I mitt daglige virke, deltar jeg blant annet i utviklingen av en ny FDLO. Jeg er derfor opptatt av at doktriner bør ha belegg i tilgjengelig militærteori. Denne oppgaven har derfor til hensikt å belyse relasjonen mellom taktikk, doktriner og militærteori.

Problemstillingen blir derfor: **I hvilken grad har Hærens taktikk, slik den uttrykkes skriftlig, utviklet seg i et militærteoretisk perspektiv de siste 40 årene?**

Følgende 2 delspørsmål skal bygge opp under problemstillingen;

1. *Hva er konteksten til den doktrinelle utviklingen av Hærens taktikk fra 1979 til 2022?*
2. *Hvordan har militærteorien relatert til Hærens taktikk utviklet seg fra 1979 til 2022?*

Metodisk tilnærming, fortolkning og disposisjon

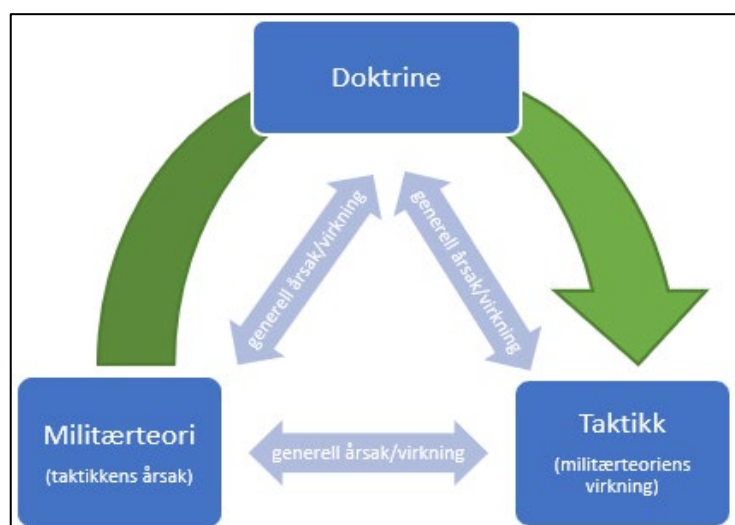
Oppgaven vil overordnet kunne beskrives som kvalitativ (Jacobsen, 2015, s. 21-41). Den har derimot ikke en rendyrket fortolkningsbasert tilnærming. Den kan derfor hevdes å ha en pragmatisk tilnærming.

Perioden jeg skal undersøke strekker seg over 40 år og kilder i form av primærdata er urealistisk å oppdrive til min oppgave. Sekundærdata gjennom dokumentundersøkelser benyttes derfor gjennomgående i denne oppgaven. I dokumentundersøkelsen vil begrepene *taktikk*, *doktrine* og *militærteori* og forholdene dem imellom være sentrale for denne oppgaven. Basert på innledningen er det derimot ikke gitt hvilke av disse tre som er årsak og virkning, samt at andre faktorer må også antas å medvirke. Et analytisk grep må derfor gjøres for å spisse fortolkningen jeg skal gjøre av mine kilder i denne undersøkelsen.

Oppgavens overordnede problemstilling er forklarende ved at den setter et fenomen i relasjon til ett eller flere andre (Jacobsen, 2015, s. 81-86). En årsakssammenheng vil derfor kunne avdekkes med en slik spørsmålsstilling, og dette kjennetegnes ved at man forsøker å identifisere årsak og virkning og deretter se i hvilken grad de har sammenheng. Problemstillingens delspørsmål er begge beskrivende problemstillinger ved at de berører en utvikling over tid for et konkret fenomen. Det analytiske grep i min oppgave er derfor å fortolke *utviklingen av taktikk* og *utviklingen av militærteori* i et forhold basert på henholdsvis virkning og årsak.

Jeg vil i min undersøkelse analysere taktikkens utvikling som en *virkning* av militærteorien, slik de begge kommer til uttrykk i doktrinelt, og militærteorien vil bli behandlet som taktikkens årsak (se figur 1).

Taktikken kan uttrykkes på flere måter, men jeg har valgt dets doktrinelle uttrykk for denne oppgaven, altså skriftlig gjennom doktriner, håndbøker og direktiver. Det militærteoretiske utvalg vil ha sitt utgangspunkt i doktrinenes valg. Jeg vil derfor her i innledningen gi en overordnet betraktning om kildebruken for denne oppgaven.

Figur 1 - Denne oppgavens analytiske grep. Figuren viser med blå piler det generelt antatte forholdet mellom faktorene. Grønn pil indikerer hvordan årsak- og virkningsforholdet er forutsatt i denne oppgaven, og hvordan doktrinen er del i dette uttrykk.

I mine dokumentundersøkelser har jeg benyttet kilder som hovedsakelig kan fordeles i to overordnede kategorier: Doktrinelle utgivelser som doktriner, direktiver og håndbøker på den ene siden og generell litteratur på den andre siden. Begge kategoriene klassifiseres som sekundærdata (Jacobsen, 2015, s. 140, 170-172). Når sekundærdata fortolkes må man være bevisst at de er produsert i en annen kontekst og med en annen hensikt og formål enn det jeg har med min undersøkelse. Det er heller ikke gitt at vi vet hvem som har produsert datagrunnlaget, spesielt på de doktrinelle utgivelsene som oftest bare kan knyttes til organisasjon og ikke person. På den andre side er dette data som ikke er spontan slik de ville vært i et intervju, og dette anser jeg som en fordel (Baudet & Sibul, 2014, s. 74). Man må også legge til grunn at som skriftlig kilde er det gjennomtenkte påstander og analyser som presenteres, og kildene får således en styrket kvalitet.

De doktrinelle utgivelsene jeg har benyttet er noen ganger preget av mangelfulle referansehenvisninger til den militærteorien de benytter seg av, og de har derfor tidvis manglende belegg for sine påstander. Det er derfor utfordrende å vurdere både grunnlag og gyldighet i noe av innholdet til enkelte av disse utgivelsene. Men siden de gis ut som autorative dokumenter i rammen av en militær organisasjon anser jeg dem som trygge sekundærkilder å bruke i min undersøkelse. I tillegg er de ikke til å unngå siden noen av dokumentene er selve objektet i min undersøkelse. Selve tilgangen har vært enkel for de til enhver tid gjeldende dokumentene, mens utgåtte doktriner og håndbøker er mer utfordrende å frembringe. Det har blant annet overrasket meg med arbeidet i denne undersøkelsen at våre militære biblioteker som eksempelvis ved Forsvarets Høgskole ikke har mer komplette beholdninger av sentrale doktrinelle utgivelser, og at de ikke i større grad blir gjort tilgjengelig som elektronisk materiale. Tilsvarende utfordring peker Gullow Gjeseth på i sin bok med den omfattende gjennomgangen av *Landforsvarets krigsplaner under den kalde krigen* (Gjeseth, 2012, s. 10-11). Han forklarer at mye militært materiale av historisk verdi synes å være kassert, og at dette var problematisk for deler av hans arbeide.

En spesifikk kilde som kan fremstå som et naturlig objekt å undersøke i denne oppgaven er forkastet, og krever derfor en spesifikk kommentar. *Håndbok i brigadeoperasjoner* (HBO 14) var utgivelsen som satte TDH 79 ut av kraft (Hærens våpenskole, 2012 UK Ministry of Defence/2014, s. siste side). At boken erstatter TDH 79, og derfor indirekte overtar rollen som den overordnede autorative beskrivelsen av taktikk i Hæren anser jeg som problematisk. Flere ting kunne vært nevnt, men at HBO 14 er skrevet i en helt annen kontekst enn det Hæren i 2014 har, er dens primære problem. Eksempelvis er HBO 14 opprinnelig skrevet for en britisk brigade som opererer i rammen av en divisjon, mens i Norge er brigaden den øverste taktiske operative kommando på dette tidspunkt (Forsvarets høgskole, 2014, s. 100; 2012 UK Ministry of Defence/, s. 2-10). HBO 14 anses ikke å være en relevant kilde for å beskrive Hærens doktrinelle utvikling av taktikk i rammen av militærteori.

Når det gjelder generell litteratur er kildetilgang på militærteori spesifikt relatert til taktikk utfordrende. Matlary og Friedman sine synspunkter, som jeg nevnte tidligere, er eksempler på andre som har opplevd samme utfordring med min tematikk. Jeg har derfor benyttet meg av et relativt bredt søk i litteratur der taktikk blir drøftet, undersøkt eller debattert for å finne gode kilder. Eksempelvis har delvis synonyme ord og begreper som krigføring og warfare, kamp og combat, eller relaterte ord som trefningen og slaget, ført til større grad av funn om tematikken, men kanskje ikke så spisset som jeg har ønsket. Av de funnene jeg har gjort er veldig mye av den generell litteratur jeg har funnet om taktikk koblet til overordnet forståelse om krig, og på en eller annen måte synes Clausewitz ofte å være et slags utgangspunkt for mye av den generelle litteraturen om taktikk. Denne opplevelsen kan sies å bekreftes i en studie om militærteori gjort av Nick Bosio i den australske hæren (Bosio, 2018). Blant annet identifiserte han hvilke militærteoretikere som synes å kvantitativt størst innflytelse på militærteorien generelt og delt i kategorier, og ikke overraskende er Clausewitz øverst på flere av disse listene. I min undersøkelse anser jeg det derfor som relativt trygt å søke til Clausewitz når jeg fortløpende i oppgaven vurderer hvor militærteorien jeg belyser synes å ha sitt opphav. I denne undersøkelsen benytter jeg derfor primært etablerte verk, eksempelvis Clausewitz, som belegg når jeg viser til at militærteorien må anses som klassisk.

I rammen av generell litteratur har jeg også benyttet flere artikler og annen forskning som ikke kan kategoriseres som klassiske verk. Disse er i større grad benyttet for å etablere perspektiver eller kontekst for drøfting. Også enkelte nettsider er benyttet for å finne hovedsakelig utfyllende faktainformasjon, eksempelvis gjennom Store norske leksikon på nett, eller Forsvaret sine egne nettsider.

Litteraturlisten bakerst er satt opp etter kategorier.

Et etisk perspektiv bør også belyses for denne undersøkelsen. Undertegnede har vært delaktig i skriveprosessen for HT 20 som er et av de primære undersøkelsesobjektene i denne oppgaven. Dette kan naturligvis gi meg et bias, eller sågar en agenda i dens vurdering. Jeg har derimot ingen bevisst hensikt å fremstille denne i et subjektivt lys i rammen av denne oppgaven. En slik detaljert kjennskap til HT 20 anser jeg derimot som en styrke for denne oppgaven.

Disposisjonen for denne undersøkelsen viser hvordan oppgavens struktur ivaretar den metodiske tilnærmingen.

Dette kapitlet har innledningsvis gitt en bakgrunn for temaet og deretter stadfestet oppgavens problemstilling. Avslutningsvis i kapitlet har jeg beskrevet oppgavens metodiske tilnærming, betraktninger rundt fortolkningen av kildene, og til slutt en disposisjon.

I oppgavens kapittel 2 skal jeg etablere en kontekst for utviklingen av Hærens taktikk i den valgte perioden. Gjennom å etablere en slik kontekst vil jeg besvare det første delspørsmålet til problemstillingen, og samtidig gi et styrket grunnlag og forståelse for videre drøfting i oppgavens hoveddel. Spørsmålet blir besvart gjennom å først definere taktikk, militærteori og doktrine. Deretter vil jeg ytterligere utvide konteksten for taktikken ved å se på utviklingen av Hærens stridsevne i perioden ved å sette søkelys på konseptuelle og fysiske faktorer.

Taktikkens utvikling analyseres i kapittel 3 og er oppgavens hoveddel. Kapitlet har seks forskjellige temaer. Temaene har jeg kalt *konfliktforståelse*, *kommandonivåer*, *ledelsesfilosofi*, *manøverteori*, *integrering og samvirke* og *operasjonsformer*, og utvalget forklares overordnet i kapittel 2, og forklares mer detaljert i innledningen av hvert tema. I rammen av hvert tema vil det først bli redegjort for utviklingen av militærteorien og således besvare delspørsmål 2. Deretter vil temaets militærteoretiske utvikling danne ramme for en analyse av taktikkens utvikling, som gir svaret på oppgavens problemstilling i et lys av det aktuelle tema. Ved å analysere taktikkens utvikling tematisk seks ganger får jeg et bredt og variert grunnlag for å besvare oppgavens problemstilling.

I kapittel 4 konkluderer jeg undersøkelsen med å besvare oppgavens problemstilling gjennom en oppsummering av funnene fra kapittel 3. Avslutningsvis gir jeg også en kort vurdering av oppgavens hovedfunn.

2 Taktikkens kontekst i rammen av stridsevne

I dette kapittelet skal jeg *etablere konteksten til den doktrinnelle utviklingen av Hærens taktikk*, og dermed svare på problemstillingens første delspørsmål. Denne konteksten for perioden 1979 – 2022 skal beskrives i rammen av faktorer for stridsevne.

Stridsevne består av konseptuelle, fysiske, og moralske faktorer som i en balanse bidrar til å påvirke motstanderen og aktørene. (Forsvarets høgskole, 2019, s. 53-55). FFOD 19 sier at de konseptuelle faktorene handler om hvordan ressurser brukes for å oppnå mål. Dette er blant annet nedfelt i doktriner og gir en felles forståelse for hvordan striden skal føres, basert på både erfaring og tenking. De fysiske faktorene er beskrevet i FFOD 19 som alle bestanddelene av de militære styrkene. Det inkluderer også de enkelte individenes og avdelingenes evner basert på deres utdanning, trening og øving. Avslutningsvis beskriver FFOD 19 de moralske faktorene som handler om vilje og samhold, og for å lykkes med å etablere dette kreves avdelingsånd, motivasjon, godt lederskap og en felles etisk plattform.

For å skape en kontekst for taktikk i en slik ramme skal jeg først definere begrepene taktikk, militærteori og doktrine for denne oppgaven. Deretter skal jeg se på de konseptuelle faktorene av stridsevne som kan etablere en kontekst for taktikkens utvikling. Dette skal jeg gjøre ved å redegjøre for hvilke doktrinnelle utgivelser om taktikk og militærteori som er aktuell for min undersøkelse. Til slutt skal jeg beskrive de fysiske faktorer for perioden 1979-2022 som en kontekst for taktikkens utvikling. I rammen av fysiske faktorer har jeg valgt å fokusere på Hærens struktur og volum, kommando, og Hærens operasjoner. Basert på definisjonen for taktikk og militærteori fremstår både de konseptuelle og de fysiske faktorene som naturlige bestanddeler i en kontekst for taktikkens utvikling. De moralske synes ikke like åpenbar for taktikkens utvikling, og på grunn av oppgavens omfang blir jeg ikke å vektlegge de moralske faktorene i denne oppgaven.

Definisjoner og begrepsavklaring

Taktikk definert

I denne oppgaven definerer jeg at **taktikk er bruk av militære styrker til å løse gitte oppdrag**.

Dette samsvarer med FFOD 19 sin definisjon (Forsvarets høgskole, 2019, s. 250). Tilsynelatende er dette en svært enkel definisjon sammenlignet med andre varianter.

Clausewitz ga taktikken en bredere betydning ved å sette den i *relasjon* til strategien. «[...]taktikk er *læren om bruken av de væpnede styrkene i trefningen*, og strategi er *læren om bruken av trefningen*

til oppnå krigens formål» (Clausewitz, 2020, s. 135). Man kan si at Clausewitz er i denne definisjonen opptatt av *kontekst*. Ved å plassere taktikken i trefningen og relatere den til strategien kan man hevde at hans definisjon definerer taktikken bedre. På den andre side er hans definisjon bundet til nettopp trefningen og relasjonen til strategi. I definisjonen jeg har valgt til min undersøkelse er taktikkens relasjoner etablert gjennom «å løse gitte oppdrag» og jeg er ikke derfor bundet på samme måte. Likevel inkluderer min valgte definisjon en relasjon til strategien slik Clausewitz' gjorde. FFOD 19 sin definisjon kan derfor i forhold til Clausewitz' forstås som at; Oppdraget *kan*, men *må* ikke, utledes av strategien, og taktikken *kan*, men *må* ikke, utøves i en trefning.

I rammen av klassisk militærteori definerte J.F.C. Fuller senere taktikkens *bestanddel*, eller *kjernen* ved taktikken. «Tactical action may, therefore, be defined as: protected organized movement through offensive action» (Fuller, 1926, s. 171). Vi skal se senere i oppgaven at dette er en av de sentrale relasjonene taktikken har til militærteorien. Men Fullers definisjon mangler det *relasjonelle* som man finner i FFODs bruk av «å løse gitte oppdrag».

B. A. Friedman fokuserte også på det *relasjonelle* i sin bok hvor han forsøkte å etablere en egen teori for taktikk. «Tactics is the arrangement of military forces in such a manner to defeat the enemy» (Friedman, 2017, s. 16). Med en slik definisjon er Friedman inne på det relasjonelle til en motstander, nemlig betydningen av å *slå fienden, to defeat the enemy*. En slik relasjon kan knyttes til Clausewitz' klassiske forståelse av krig, altså tvekampen (Clausewitz, 2020, s. 49). Friedmans definisjon skiller seg altså fra FFOD sin ved at den fokuserer på «å slå fienden, kontra mer nøytralt å kun «løse gitte oppdrag». Den er derfor også bundet til en slik tvekamp. Taktikken til FFOD *kan* relateres til en slik tvekamp, men den *må* det ikke.

FFOD sin tilsynelatende enkle definisjon kan forstås som mer sammensatt enn den gir inntrykk av. Den kan dekke en svært vid anvendelse og forståelse av taktikken. Derfor er min definisjon av taktikk i denne oppgaven at *taktikk er bruk av militære styrker til å løse gitte oppdrag*.

Militærteori definert

For å kunne sette taktikk i relasjon til militærteori i min undersøkelse, er Harald Høibacks definisjon fra hans utledning *Hva er militærteori?* nyttig for min oppgave; «Militærteori er en vitenskapelig frembringelse, analyse og systematisering av kunnskap om bruk av militærmakt, med den hensikt å kunne forklare og forstå krig, [...]» (Høiback, 2012a, s. 68). Ångström og Widen viser i sitt verk *Contemporary military theory* samme generelle forståelse for militærteori som Høiback. «[...] Military theory is primarily concerned with the nature and character of war as well as the successful conduct of war» (Ångström & Widen, 2015, s. 7).

De to definisjonene er derimot formulert noe forskjellig, og kan tillegges forskjellige kvaliteter. Høiback fokuserer på strukturell, nærmest naturvitenskapelig tilnærming, med sine begreper som «analyse og systematisering». Ångström og Widen på den andre side høres mer forklarende og dynamisk ut i sin definisjon. De fokuserer i større grad på samfunnsvitenskapelige begreper ved å benytte «krigens natur og karakter» som kan sammenlignes med uttrykk som *kontinuitet og brudd*. I tillegg antyder begge definisjonene forskjellige nyanser i hvordan teorien praktiseres. Høiback sier «bruk av militærmakt», mens Ångström og Widen referer til «utøvelsen av krig». Høibacks definisjon kan tolkes som en forståelse direkte relatert til *kapabiliteter*, mens Ångström og Widens definisjon i større grad kan relateres til en bredere tilnærming eller en mer generell utøvelse, med sin «conduct of war», og kan tenkes å omfatte andre maktmidler enn bare militære. I min undersøkelse som skal forsøke å forstå taktikk, kan Høibacks vendinger med *kunnskap om bruk av militærmakt og forklare og forstå* være nyttig. Jeg vil samtidig benytte Ångström og Widen sin del med *krigens natur og karakter*, fordi jeg synes deres formulering i større grad svarer til hvilken vitenskap min undersøkelse hører hjemme i.

I denne oppgaven definerer jeg derfor at **militærteori er opptatt av krigens natur og karakter, og inneholder kunnskap som kan benyttes til å forklare og forstå bruken av militærmakt.**

Doktrinell avklaring

Både taktikk og militærteori fremstilles skriftlig i forskjellige varianter, og i denne oppgaven er direktiv, håndbok og doktrine typiske varianter. Doktriner fremstår ofte skriftlig, men kan også forstås som uskreven eller muntlig formidling av kunnskap (Høiback, 2012b, s. 399). I denne undersøkelsen er jeg utlukkende i den skriftlige sfæren av en slik forståelse. FFOD 19 definerer doktrine som «Fundamentale prinsipper for hvordan militære styrker styrer aktiviteter for å oppnå målsettinger. Doktriner er autoritative, men anvendelse krever dømmekraft» (Forsvarets høgskole, 2019, s. 230). Som vi ser, har definisjonen her også fellestrekk med både taktikkens og militærteoriens definisjoner. Man kan også lese i FFOD 19 at «Doktrinene legger grunnlag for håndbøker og andre mer veiledende dokumenter» (Forsvarets høgskole, 2019, s. 13). Jeg vil derfor ikke i denne undersøkelsen låse meg helt til en definisjon av doktrine.

Når jeg i oppgaven min referer til *doktrine*, er det fordi det faktisk er en doktrine, som oftest spesifisert i dens tittel. Jeg vil benytte termen *doktrinell* når jeg snakker om det som fremkommer i eksempelvis direktiver og håndbøker, og selv om disse ikke er definert som doktrine tillegger jeg dem i min undersøkelse samme forståelse som for FFOD 19 sin definisjon av doktrine.

I min undersøkelse er det derfor viktig å identifisere hvor taktikken kommer doktrinelt til uttrykk, og hvilke doktriner som benytter og beskriver relevant militærteori. Dette kaller jeg å etablere taktikkens konseptuelle kontekst fra 1979 til 2022

Taktikkens kontekst i rammen av konseptuelle faktorer

Håndbøker og direktiver i Hæren med taktikk fra 1979 til 2022

Taktikk er ikke dekket på en *generell* måte slik som TDH79 gjorde før HVS ga ut sin HT 20 ifølge oversikten man finner i TJ 11-1 (Hærens utdanningsstøttesenter, 2003; Hærens våpenskole, 2020a; Hærstaben, 1979e, 1986, 1987b, 1989, 1991, 1994). *Spesifikk* taktikk for de enkelte våpens kapasiteter og organisering er det mange av i TJ 11-1, eksempelvis utgivelser som *FR 6-4 Infanterikompaniet i felt* og *FR 7-4 Stridsvogneskadronen i felt*. Det syntes også å være en svært bevisst stringens mellom FR 5-1 serien og de andre utgivelsene med spesifikk taktikk.

En av hovedhensiktene med HT 20 var å reetablere en *generell* taktikk for Hæren. Arbeidet var blant annet et resultat av forsøk på å skrive en oppdatert håndbok for den mekaniserte bataljonen, *FR 7-2 Mekinfbn/Pbn i felt*, altså spesifikk taktikk. Utfordringen var blant annet å beskrive operasjonsdelen i fravær av et persist norsk begrepsapparat. Direkte bruk av de tilgjengelige allierte utgivelser viste seg å være utfordrende når det både skulle oversettes til norsk og skrives direkte om til spesifikk taktikk for en mekanisert bataljon. Et norsk bindeledd måtte etableres. Oppdraget ble derfor endret til å skrive en *håndbok i taktikk*, som deretter kunne legge grunnlaget for fremtidige håndbøker eller hefter tilsvarende FR 7-2.

Noe tilgjengelig norsk generell taktikk av nyere dato en TDH 79 eksisterte likevel. FDLO 04 gir en overordnet oversikt av taktikk. Den gir i sine kapitler om *offensive og defensive operasjoner* en overordnet forståelse for hvordan taktikken er kategorisert og konseptuelt strukturert under disse to primære formene for operasjoner (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 109-132). Disse to kapitlene stemmer relativt godt overens med taktikken slik offensiv og defensiv beskrives i de nyeste allierte taktiske utgivelsene (NATO, 2022b, 2022c). De resterende operasjonskapitlene i FDLO kan også defineres som en overordnet oversikt av taktikk, nemlig *fredsstøttende operasjoner, nasjonale støtteoperasjoner, og tilretteleggende operasjoner* (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 133-165). Disse kapitlene er derimot ikke begrepsmessig eller innholdsmessig i samsvar med verken allierte utgivelser eller FFOD 19. En oppdatert FDLO er planlagt utgitt i 2022.

Allierte dokumenter fra NATO er også tilgjengelig gjennom hele perioden. De fleste offiserer i Hæren kan nok bekrefte at det er vanligere å ha en amerikansk taktisk utgivelse tilgjengelig under både operasjoner og øvelser, enn det er å ha en håndbok fra NATO.

Dokumenter som er produsert av NATO, som dekker de samme temaene, militærteori og taktikk, adopteres og implementeres for bruk i Norge av Forsvaret. Denne prosessen reguleres gjennom såkalte STANAG (STANdardization Agreement). Utviklingen med dette arbeidet har foregått siden 1950 og har til hensikt å øke interoperabiliteten innen materiell, tekniske spesifikasjoner, prosedyrer og teknikker, for å nevne noe (NSO, 2022). De seneste utgivelsene om landmakt og taktikk i NATO er *AJP-3.2 Allied Joint Doctrine for Land Operations*, *ATP-3.2.1 Conduct of Land Tactical Operations* og *ATP-3.2.1.1 Conduct of Land Tactical Activities* (NATO, 2022a, 2022b, 2022c).

For å få et bilde av Hærens autorative taktikk og hvordan den har utviklet seg i perioden, er det forskjellen mellom TDH 79 og HT 20 som må identifiseres. En skjematisk fremstilling (Tabell 2-1) av disse to utgivelsene visualiserer både likheter og ulikheter i struktur og innhold.

	<i>TDH 79 - hefter</i>	<i>HT 20 - hefter</i>
1	<i>Grunnsyn. Almennelige retningslinjer</i>	<i>Grunnlag</i>
2	<i>Angrepsstrid</i>	<i>Offensive aktiviteter*</i>
3	<i>Forsvarsstrid</i>	<i>Defensive aktiviteter*</i>
4	<i>Oppholdende strid</i>	<i>Tilretteleggende aktiviteter*</i>
5	<i>Divisjon</i>	<i>Vedl A kontrolltiltak</i>
6	<i>Strid i forsvarsdistrikt/landforsvar</i>	<i>Vedl B taktiske oppgaver*</i>
7	<i>Fri strid</i>	<i>Vedl C Definisjoner*</i>
8	<i>Taktiske forflytninger*</i>	
9	<i>Strid i A-C miljø</i>	
10	<i>Strid under spesielle forhold*</i>	
11	<i>Definisjoner. Taktiske uttrykk og begreper.</i>	

Tabell 2-1 - TDH 79 og HT 20. *=ikke utgitt

Utgivelsene er så forskjellige at de ikke er enkle å sammenligne direkte. De har blant annet forskjellig hensikt. Som jeg viste i rammen av fysiske faktorer, er de også skrevet i forskjellige kontekster med hensyn til Hærens struktur og evne til kommando. De har også forskjellig tilnærming til teoretisk forankring. En overordnet sammenligning kan antyde gyldigheten av å sidestille dokumentene for en analyse av taktikkens utvikling. For det første må begge ha lik eller samme forståelse for definisjonen av taktikk. For det andre må de ha en likhet i hensiktsformulering. Selv om de ikke er formelle doktriner kan Høibacks doktrinetriangel benyttes til en slik sammenligning (Høiback, 2012b, s. 395-396). For det tredje må de være av en slik generell karakter at de kan anvendes innen hele det

taktiske nivået i Hæren. En slik analyse viser at de er like nok til å sammenligne tross sine tilsynelatende ulikheter. En oppsummering av analysen presenteres i tabell 2-2.

<i>Utgivelse</i>	<i>Ihht definisjon taktikk</i>	<i>Doktrinens hensikt</i>	<i>Primært uttrykt nivå</i>	<i>Anvendbart nivå</i>
<i>TDH79</i>	<i>Ja</i>	<i>Læring/ledelse/(endring)</i>	<i>Brig/div og FDI/LF</i>	<i>Hele taktiske nivå</i>
<i>HT20</i>	<i>Ja</i>	<i>Læring</i>	<i>Kompani til brigade</i>	<i>Hele taktiske nivå</i>

Tabell 2-2 - Overordnet analyse av TDH 79 og HT 20

En overordnet analyse av de to utgivelsene viser at de har tilstrekkelige likheter til å beskrive taktikkens utvikling i Hæren over 40 år.

Militærteori i Hæren fra 1979 til 2022

Perioden 1979 til 2022 synes å være preget av et generelt økt fokus på militærteori i spesielt første halvdel. I Sæveraas studie får man en grei oversikt over manøverteoriens inntog i blant annet US Army fra slutten av sytti-tallet til godt utpå 90-tallet, og i Henriksens studie får man en gjennomgang av hvordan dette påvirket og tilsvarende fant sted i Norge (Sæveraas & Henriksen, 2007). Utgivelser som *Krigens vitenskap* tegner også opp de store linjene i det militærteoretiske fokus i hele perioden for hele Forsvaret (Høiback & Ydstebø, 2012). Den gir også en solid forankring til den relevante klassiske militærteorien. FFOD i seg selv er det som manifesterer at militærteori er i fokus når den blir gitt ut første gang i 2000 (Forsvarets stabsskole, 2000a) At Hæren får en oppfølgende doktrine med FDLO 04 viser også at dette fokuset er spesifikt tilstede også i Hæren (Forsvarets stabsskole, 2004).

For å forstå *hvilken* militærteori som er relevant for analyse av Hærens taktikk i den definerte perioden, er det naturlig å ta utgangspunkt i FFOD fra 2000, siden den ble utgitt midt i perioden. Basert på tekstene til eksempelvis Gran, Sæveraas og Henriksen, fremstår FFOD 00 som et sentralt dokument i en tilsynelatende ny militærteoretisk retning i Forsvaret fra 90-tallet (Gran, 2012; Sæveraas & Henriksen, 2007). Dokumentet kan derfor synliggjøre hvilken militærteori Forsvaret benyttet ved tusenårsskiftet. FFOD 00 gir allerede i innholdsfortegnelsen en oversikt over det konflikt- og militærteoretiske grunnlag den presenterer over omkring 50 sider (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 5-6). Det er med utgangspunkt i denne oversikten jeg har satt sammen de seks temaene jeg skal behandle videre i min undersøkelse.

På tross av at Ångström og Widen utelukker at doktriner er militærteori, gir FFOD 00 en oversikt over hvilken militærteori som benyttes i Forsvaret. Den viser altså til militærteori, den etablerer ikke militærteorien selv. Å identifisere den faktiske militærteori er derfor nødvendig.

I sin redegjørelse for moderne landmilitær teori innenfor norsk kontekst referer Bård Gran til flere sentrale utgivelser som jeg ikke har klart å spore opp. Dette er *Grunnsyn for føring av striden av* Generalinspektøren for Hæren (GIH) i 1990, et utkast for Taktisk doktrine for Hæren i 1997 (TDH97),

og en egen doktrine for landoperasjoner (LANDDOK) som ble gitt ut parallelt med FFOD 00 (Gran, 2012, s. 152-157). I denne perioden med nye utgivelser sier derimot Gran at det er et ensrettet fokus på manøvertilnærming i et motsetningsforhold til slitasjekrigføring og posisjonskonseptet, helt til man opplever et brudd i 2004 med den nye landmilitære doktrinen. I perioden etter 2000 er det bedre tilgang på litteratur som kan stadfeste hvilken militærteori som legges til grunn, noe som FDLO 04 og FFOD 07 er eksempler på. FFOD 07 er foreløpig den siste fellesoperative doktrinen som tar sikte på å presentere militærteorien pedagogisk, mens i FFOD 14 og FFOD 19 er det militærteoretiske grunnlaget tatt ut (Forsvarets høgskole, 2019, s. 10-11). De allierte landmilitære utgivelsene, blant annet de jeg nevnte ovenfor som kom i 2022, må forstås å dekke dette pedagogiske behovet i fravær av oppdaterte nasjonale utgivelser. HT 20 sier eksempelvis at den har sitt militærteoretiske grunnlag dekket i ATP-3.2.1 (Hærens våpenskole, 2020a, s. 6). Dette må også forstås som de stadig oppdaterte utgavene med samme tittel, uavhengig av om HT 20 selv oppdateres. Derfor vil jeg i min oppgave forholde meg til disse siste utgavene i enkelte sammenhenger for å vise hvilken vei utvikling av militærteori tar, og problemstillingens tidsperiode strekker seg derfor til 2022.

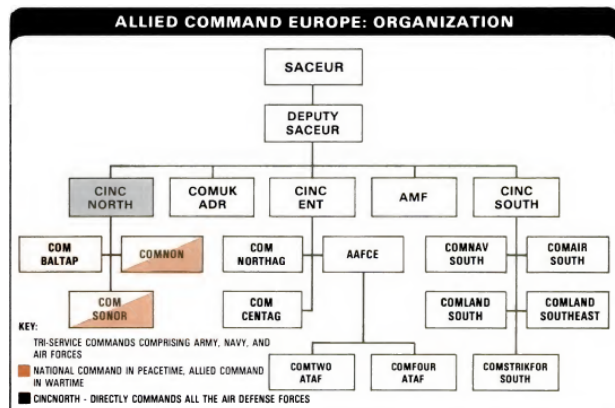
Taktikkens kontekst i rammen av fysiske faktorer

Hæren når et toppunkt

Etter omorganisering ble Hæren i 1967 delt opp i fem distriktskommandoer (DK) (Leraand, 2021a). DK'ene var sammensatt av flere forsvarsdistrikt (FDI) med tilhørende regimenter i sør og flere landforsvar (LF) i nord. DK'ene var underlagt enten Forsvarskommando Nord-Norge (FKN) eller Forsvarskommando Sør-Norge (FKS).

FDI og LF var det laveste kommandonivå med territorielt ansvar, med mindre annet ble bestemt (Hærstaben, 1982, s. 17). Justeringer på 70-tallet gjorde at LF i nord ble direkte underlagt FKN som hadde overtatt det overordnede territorielle ansvaret, mens det var uendret i sør (Hærstaben, 1982, s. 6). 6.divisjon var en mobil operativ kommando uten territorielle oppgaver i fred. Divisjonen hadde ingen fast organisasjon, men kunne tildeles styrker som; to eller flere brigader, støtteavdelinger og infanteribataljoner utenfor brigadeforband, lokale feltavdelinger og heimevern, eller allierte avdelinger (Hærstaben, 1980, s. 4). Høyere operativ sjef, som må forstås som sjef FKN eller FKS, var ansvarlig for å regulere ansvarsforholdet mellom divisjonen og det respektive FDI eller LF der divisjonen eventuelt ble benyttet. Samme sjef var også ansvarlig for å tildele divisjonen styrker og oppdrag.

FKN og FKS var i tillegg del av NATOs kommandostruktur. Som et perspektiv for dagens lesere kan man blant annet i kapittelet om allierte operasjoner i 1982 utgaven av amerikanske *FM-100-5 Operations* få et inntrykk av hvilken sentral rolle de to landsdelskommandoene (COMMON=FKN og COMSONOR=FKS) hadde i alliert kontekst (United States Army, 1982, s. 17-3). FKN og FKS tilsvarer dagens operasjonelle nivå (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 35).

Figur 2 - Alliert kommandostruktur i Europa i 1982. Merk at FKN og FKS var stående kommandoer i NATOs kommandostruktur (United States Army, 1982, s. 17-3)

Det som var dimensjonerende for utviklingen og innrettingen av Hæren under Den kalde krigen var frykten for invasjon fra Sovjetunionen (Leraand, 2021a). Dette invasjonforsvaret besto ved full mobilisering av hele 13 brigader i strukturen til Hæren i 1986, og de skulle alle knytte seg opp til de respektive kommandoledde basert på situasjonen. I 1990 var mobiliseringshæren vokst til et toppunkt på 160 000 personer fordelt på disse 13 brigadene, i tillegg hadde Heimevernet ytterligere 80 000 som også inngikk i landmakten (Gjeseth, 2012, s. 316). Av dette var det i fredsorganisasjonen over 24 000 befal, sivilt ansatte og vernepliktige mannskaper i daglig virksomhet (Gjeseth, 2008, s. 85). Strukturen må karakteriseres som Hærens historiske toppunkt hva angår stridsevnenes fysiske faktorer.

Hærens utdanning svekkes

Etter toppunktet med 13 brigader ble Hæren sterkt redusert gjennom 90-tallet. I 1998 var Hæren satt sammen av 6. divisjon med tre brigader, og i tillegg hadde hæren tre selvstendige brigader (Gjeseth, 2008, s. 69-70) Rekruttskolene med sin rekruttutdanning som hovedsakelig lå i sør, var allerede etter 1990 flyttet til de stående avdelingene som deretter selv skulle ta imot mannskaper (Gjeseth, 2008, s. 100). Dette er interessant fordi det enkelt forklart medfører 25% reduksjon i tid til trening og øving for de stående avdelinger. Altså et kvantitativt tap i utdanning. Enkelt forklart kan dette beskrives med at stående avdelinger nå måtte bruke eksempelvis tre måneder av året til å utdanne rekrutter istedenfor å utdanne avdelingen. Hvis det derimot er et system med flere kontingenter, altså at rekrutter møter til fordelte tidspunkter i løpet av året, må man anta at avdelingens øving og trening ble tilsvarende kvalitativt dårligere istedenfor.

Over tid må man anta at dette svekker den konseptuelle kompetanse i Hæren, innen eksempelvis taktikk, hos de stående avdelinger. Og det var i de stående avdelinger at befal og offiserer fikk store

deler av sin konseptuelle utdanning, gjennom praktisk trening og erfaring. Den grunnleggende og teoretiske utdanningen ble i større grad tilført befal og offiserer ved de militære skoler. Befalsskolene som tidligere utdannet omtrent 1000 elever årlig hadde samtidig en nedgang til omtrent 400 på slutten av 90-tallet (Gjeseth, 2008, s. 186). Konstant ble færre og færre utdannet grunnleggende og teoretisk, og tilsvarende færre fikk praktisk erfaring gjennom tjeneste i avdeling. Dette må antas å ha påvirket Hærens totale kunnskap og forståelse også innen taktikk. Gjeseth påpeker også at det var en tilsvarende nedgang på søkere til Krigsskolen gjennom store deler av 90-tallet, men han ser ikke ut til å se noen årsakssammenheng med nedgang i antall befalsskoleelever (Gjeseth, 2008, s. 189). Avslutningsvis forklarer han at forsvarsgrenenes stabsskoler blir slått sammen i 1993, men mener det ikke medførte noen store endringer, med unntak av at den hærspesifikke operative utdannelsen etterhvert falt bort (Gjeseth, 2008, s. 190). Gjeseths beskrivelser av Hærens utvikling gjennom 90-tallet, danner et helhetlig bilde av en struktur som får redusert volumet med befal, samtidig som gjenværende befal i Hæren i betydelig grad utdannes, trenes og øves mindre enn tidligere.

Hæren når et bunnpunkt

En konkretisering av den allerede påbegynte nedskjæringen gjennom 1990-tallet kommer med en stortingsproposisjon i 2001, hvor invasjonforsvaret ble forlatt som Forsvarets styrende parameter (Gjeseth, 2008, s. 120). Alle gjenværende DK og FK ble nedlagt i 2002, og det nyopprettede Fellesoperativt hovedkvarter på Jåttå ble opprettet (Leraand, 2021a). I 2005 er Hæren redusert til to brigader, en stående Brig N, og en mobiliserbar Brig 6, mens 6.divisjon fortsatt eksisterer som kommandooverbygging (Gjeseth, 2008, s. 134-135). Total mobiliserbar styrke i Hæren tallfestes av Gjeseth til ca 11-12 000, mens det er omtrent 5500 i tilsvarende beredskap for internasjonale operasjoner.

Kommandooverbyggingen med 6. divisjon i 2005 var ledet av generalmajor Grandhagen. Grandhagen hadde to roller siden han også var sjef for Hærens styrker (HSTY). HSTY var ansvarlig for styrkeproduksjonen av mannskaper, og i denne rollen var han under alminnelig kommando av GIH. I rollen som sjef for 6. divisjon hadde Grandhagen til daglig et operativt planleggingsansvar etter ordre fra FOHK, og etter nærmere ordre fra Forsvarssjefen kunne han stilles under operativ kommando av FOHK. Gjeseth sammenligner ansvaret til divisjonssjefen med det som de tidligere distriktskommandosjefer hadde (Gjeseth, 2008, s. 135). Stabene til 6.divisjon og Brig N var integrert med øremerket personell til de forskjellige rollene, noe som medførte at skulle det være behov for begge stabene samtidig ville det oppstå personellmangel (Gjeseth, 2008, s. 129). 6. divisjonskommando ble lagt ned i 2009 (Leraand, 2019a). Vi skal merke oss at dette innebar at Brigade Nord, som siste gjenværende brigade i mobiliseringshæren, også sto igjen som høyeste

landtaktiske nivå under Forsvarets operative hovedkvarter (FOH)¹ (Forsvarets høyskole, 2014, s. 100). GIH var fortsatt generalmajor, og hadde sin Hærstab, men førte ikke kommando i operasjoner. Hæren har nådd et bunnpunkt i forhold til stridsevnenes fysiske faktorer.

Utdanningssystemet i Hæren led også under store omorganiseringer. Tidligere hadde GIH hatt Hærens våpeninspektører plassert ved de respektive kompetansesentrene. (Gjeseth, 2008, s. 135). I omstruktureringene hadde kompetansesentrene blitt lagt ned og oppgavene ble overført til Hærens stående avdelinger på bataljonsnivå. Oppgavene ble naturligvis for store for bataljonene som nå ivaretok både rekruttutdanning og fagutdanning, i tillegg til å øve selve avdelingen som system. Samtidig måtte man i samme periode også være forberedt på å stille styrker til internasjonale operasjoner. Viktige oppgaver som produksjon av reglementer ble ikke utført, og andre tradisjonelle våpenskoleoppgaver ble prioritert ned (Gjeseth, 2008, s. 133). HBO 14 som jeg har forkastet som kilde for denne oppgaven kan ses på som et symptom av dette. Dette kunne ikke vare, og en ny struktur med opprettelsen av Hærens transformasjons- og doktrinekommando (TRADOK) ble løsningen. TRADOK fikk to avdelinger, Krigsskolen på Linderud var den ene, og Hærens kampskole var den andre med underavdelingene HVS, Hærens taktiske treningssenter (HTTS) og Forsvarets vinterskole (FVS) (Gjeseth, 2008, s. 138).

«TRADOK fikk hovedansvaret for utvikling og eksperimentering i Hæren med tanke på å sikre en rask overgang fra en mobiliseringshær til en mer fleksibel innsatsrettet hær. TRADOK skulle bidra til å utvikle, tilpasse og implementere nye konsepter for doktrine, strukturutvikling og materiell» (Leraand, 2019b).

TRADOK var den ene av tre styringslinjer i Hæren. De to andre var HSTY og Hærens jegerkommando (HJK) (Leraand, 2019b). TRADOK endret navn til Hærens våpenskole i 2010, og denne nye HVS overtok oppgavene til TRADOK.

Hæren i dag

Etter flere omorganiseringer og nedskjæringer gjennom det første tiåret etter 2000, kunne man se en endret trend. Russlands annektering av Krim og den endrede sikkerhetspolitiske situasjon det medførte må antas å ha påvirket (Holm-Hansen & Paulsen, 2022). Langtidsplanen som kom i 2016 sa at Hæren skulle styrkes ved å etablere nye avdelinger i Finnmark og mekanisere 2. bataljon som til nå hadde vært kun motorisert (Leraand, 2021a). I 2018 ble funksjon og tittel for *Generalinspektøren for Hæren* endret til *sjef Hæren*, og tilsvarende skjedde med de andre grensjefene. Fra dette tidspunkt er høyeste landtaktiske kommando under FOH tilbake på generalmajors nivå, og ikke lenger hos en

¹ I 2009 skjedde et navnebytte når Fellesoperativt hovedkvarter (FOHK) på Jåttå flyttet til Reitan ble til Forsvarets operative hovedkvarter (FOH).

brigader. Sjef Hæren leder nå Hæren gjennom sitt Nasjonalt landoperasjonssenter (NLS), (Forsvarets høgskole, 2019, s. 101). I februar 2022 invaderte Russland Ukraina. Viljen til å forsterke Forsvaret synes å ha snudd med umiddelbare økte tildelinger i budsjett (Morud, 2022).

Hærens manøveravdelinger består i dag av en brigade (Brigade Nord), ett regiment (Finnmark landforsvar), og en frittstående bataljon som er Hans Majestet Kongens Garde (Forsvaret, 2021b). Som understøttelse for ledelsen har Hæren egen etterretningsstøtte fra Etterretningsbataljonen. Hæren har også egen logistisk og administrativ understøttelse, både i operasjoner og det daglige, av Trenregimentet i Hæren. Forsvarets militærpolitivdeling (FMFA) tilhører også Hæren. HVS er ansvarlig for all fag- og funksjonsrettet utdanning i Hæren.

Dagens HVS har også vært gjennom flere interne omorganiseringer siden 2010. I dagens struktur er fagsjefene for de respektive våpen i Hæren tilstede med sine egne skoler som underavdelinger til HVS. Disse våpnene er henholdsvis manøver, artilleri, ingeniør logistikk, samband og sanitet. Enkelt forklart har fagsjefene fagansvar opp til bataljonsnivået. En egen underavdeling kalt Fagavdelingen har tverrfaglig primært ansvar for brigadenivået og høyere. I tillegg har HVS Hærens skole for rekrutt og fagutdanning (HSRF). Lagførere til Hæren blir i tillegg til rekrutter utdannet ved HSRF.

Det er også verdt å merke seg at offisersutdanningen ved Krigsskolene nå primært består av personell direkte fra førstegangstjeneste eller uten militærtjeneste i det hele tatt. Krigsskolen er heller ikke del av Hærens organisasjon men tilhører Forsvarets høgskole. Den primære oppgaven til offiseren rett etter Krigsskolen er fortsatt som før, å være troppefører. Erfaringsnivået til det lavere befalet som offiseren møter etter Krigsskolen kan derimot forventes å være noe høyere som følge av den endrede gradsstruktur. Den endrede gradsstrukturen ble innført i 2015 etter at Forsvaret innførte ny personellordning (Regjeringen, 2015).

Hærens operasjoner gjennom hele perioden

Som en del av konteksten er det også vesentlig å kjenne til hvor Hæren har løst sine oppdrag, nasjonalt og internasjonalt. Hæren har i hele perioden løst sitt nasjonale oppdrag med forsvaret av Norge sammen med de andre forsvarsgrenene. I den grad man kan kalle dette en pågående operasjon, er den hovedsakelig preget av de strukturelle og kommandomessige forholdene som har vært i stadig endring.

De internasjonale bidragene har variert i perioden, og jeg skal derfor raskt gjennomgå de viktigste bidragene som har preget Hæren i perioden.

Den internasjonale innsats som preget Hæren på 80-tallet var UNIFIL-styrken i Libanon fra 1978 til 1998 (Leraand, 2021c). Det primære bidraget for hele perioden i UNIFIL var en lett infanteribataljon.

Utover 90-tallet går det et skille i forbindelse med slutten på den kalde krigen, ved at Forsvaret deltar i stadig flere FN-operasjoner. For Hærens del blir stadig oftere operasjonene under NATO-kommando (Leraand, 2021b). Operasjonene på Balkan hadde som eksempel bidrag i Bosnia innledningsvis under FN-ledelse. Senere under NATO-kommando stilte man blant annet med en norsk motorisert infanteribataljon samtidig som man også hadde norsk sjef og stabspersonell i brigadeledelsen til den nordisk-polske (NORPOL) brigaden (Gjeseth, 2008, s. 163-164). Da operasjonene i Kosovo ble iverksatt stilte Norge også her en blant annet med en motorisert infanteribataljon og man hadde også en periode ledelsen for hele NATOs KFOR (Kosovo Force). Norge stilte sammen med Danmark hovedkvarteret til hele KFOR, støttet av 27 andre nasjonaliteter, og sjefen var norsk, generalløytnant Thorstein Skiaker (Gjeseth, 2008, s. 166-168). KFOR var på rundt 42000 soldater, og er den største operasjon en norsk offiser har ledet i fredstid (Leraand, 2019c).

Alle disse internasjonale operasjonene hadde på mannskapssiden i betydelig grad vært tilsatt av menig personell som ikke var stadig tjenestegjørende. Kravet til samtrent personell og avdelinger i internasjonale operasjoner økte derimot parallelt med at Hæren deltok i stadig flere operasjoner (Gjeseth, 2008, s. 176). Økt grad av vervet personell i stående avdelinger ble derfor løsningen og Forsvarets innsatsstyrke/Hær (FIST/H) så dagens lys, blant annet med en fullvervet Telemark bataljon fra 2002. (Gjeseth, 2008, s. 147).

Allerede i 2003 var Hærens deltagelse med hovedsakelig vervet personell til stede med kompanieheter både i Afghanistan og Irak (Gjeseth, 2008, s. 169). Bidragene ble hovedsakelig stilt fra stående avdelinger. Dette første oppdraget i Irak varte i kun ett år. Oppdragene i Afghanistan skulle prege Hæren de neste 20 årene.

De norske bidragene i Afghanistan var i perioder preget av hyppige kamper med opprørere, men de norske bidragene på bakken var i praksis aldri større enn tilsvarende kompanieheter (Forsvaret, 2021a). Oppdragene varierte fra mekaniserte infanterienheter, til stabspersonell i forskjellige hovedkvarter, til såkalte Provincial Reconstruction Teams (PRT) og mentor bidrag. Oppdragene har hovedsakelig vært under NATO-kommando i rammen av International Security Assistance Force (ISAF). I 2014 ble Hæren på nytt involvert i Irak, men denne gangen som del av en amerikansk ledet koalisjon (Forsvaret, 2021c). Disse styrkene var primært rådgivere for irakiske regulære formasjoner. De deltok allikevel tidvis i harde kamper og var blant annet med på å nedkjempe ISIL i Vest-Irak. Oppdraget varer fortsatt, blant annet med en mindre vakt -og sikringsstyrke. Koalisjonsoppdraget i Irak var heller aldri større enn tilsvarende kompanienhet blant styrkene på bakken.

Det siste tilskuddet til Hærens operasjoner i utlandet er Enhanced Forward Presence (EFP) i Litauen (Forsvaret, 2022). Her har Hæren hatt forskjellige styrker siden 2017, og bidraget, som må

karakteriseres som en tilstedeværelse, er et defensivt og beroligende tiltak som del av NATOs kollektive forsvar og avskrekking. Trening og øving sammen med andre nasjoner fra alliansens medlemsland er hovedaktiviteten.

Taktikkens kontekst oppsummert

Dette kapitlet har besvart oppgavens første delspørsmål ved å gi en *kontekst til den doktrinelte utviklingen av Hærens taktikk fra 1979 til 2022*.

For denne oppgaven har jeg definert at **taktikk er bruk av militære styrker til å løse gitte oppdrag**.

For denne oppgaven har jeg også definert at **militærteori er opptatt av krigens natur og karakter, og inneholder kunnskap som kan benyttes til å forklare og forstå bruken av militærmakt**.

Jeg har også avklart at når jeg referer til *doktrine*, er det fordi det faktisk er en doktrine. Jeg vil benytte termen *doktrinell* når jeg snakker om det som uttrykkes i eksempelvis direktiver og håndbøker

Det doktrinelte grunnlaget for å undersøke utviklingen av taktikk i perioden 1979 til 2022 er identifisert til å være TDH 79 og HT 20. Dette er de to utgivelsene som kan vise utviklingen av Hærens doktrinelte uttrykk innen taktikk i perioden. FFOD 00 vil være utgangspunkt for å forstå hvilken militærteori som ligger til grunn for taktikken i perioden.

Hæren har i perioden vært preget av store omstruktureringer. Mobiliseringshærens personellvolum ble i løpet av 15 år redusert med over 90 %, altså omkring 150 000 personer. Flexibilitet i evnen til å utøve kommando i Hæren har variert fra et toppunkt med fem taktiske kommandoer og en mobil divisjonskommando i rammen av to fellesoperative kommandoer, til et bunnpunkt da Hæren kun hadde én brigadekommando som høyeste landtaktiske kommando under FOH. Tross de pågående nedskjæringene klarte Forsvaret å stille styrkebidrag i utlandet. Et toppunkt på bidragene i volum og kommandonivå var midt i perioden jeg undersøker. Utdanningen, både av individer og avdelinger, ble både kvalitativt og kvantitativt gradvis svekket av nedskjæringene fra 1990-tallet. På et tidspunkt klarte ikke Hæren å produsere håndbøker og reglementer. Den generelt nedadgående tendensen synes å ha snudd sakte etter 2014.

3 Taktikkens utvikling i et militærteoretisk perspektiv

I dette kapittelet skal jeg gjennom fortløpende besvare oppgavens problemstilling seks ganger gjennom forskjellige temaer. Svarene etableres tematisk ved å første redegjøre for militærteoriens utvikling ved å svare på delspørsmål to. Deretter bruker jeg dette militærteoretiske funnet til å analysere taktikkens utvikling i samme tema. Å søke etter en årsakssammenheng hvor taktikken er virkningen, og militærteorien er årsak, er målet med de seks tematiske drøftingene. I slutten av hvert tema gir jeg en tematisk delkonklusjon som svar på oppgavens problemstilling: **I hvilken grad har Hærens taktikk, slik den uttrykkes skriftlig, utviklet seg i et militærteoretisk perspektiv de siste 40 årene?**

Taktikkens utvikling i rammen av konfliktforståelse

Som jeg viste i kapittel 2 har operasjonene Hæren deltok igjennom perioden variert stort. I rammen av konfliktforståelse kan ikke Hærens *gitte oppdrag* for henholdsvis invasjonforsvaret på 1980-tallet, operasjonene i Afghanistan og Irak og dagens forsvar, forventes å være like basert på militærteoretisk forståelse. Følgelig er det å forvente at disse forskjellige konfliktforståelsene krever forskjellig bruk av militære styrker. En forskjellig taktikk gjennom perioden må altså forventes å kunne identifiseres som en virkning, basert på endret militærteoretisk konfliktforståelse som årsak.

Militærteoretisk utvikling av konfliktforståelse

FFOD 00 gir innledningsvis i sin militærteori en forståelse for at militær maktbruk kun er ett av statens flere maktmidler (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 22-23). Allerede her kan man hevde at doktrinen starter å følge Clausewitz kjente påstand om at «krigen ikke er noe annet enn en fortsettelse av den politiske virksomheten med innblanding av andre midler» (Clausewitz, 2020, s. 929-938). FFOD 00 fortsetter med klassisk forståelse fra Clausewitz når den hevder at «væpnet konflikt kan kort beskrives som et voldelig sammenstøt mellom to viljer eller interesser, hvor formålet er å påtvinge motstanderen ens egen vilje» (Clausewitz, 2020, s. 49-50; Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 24). Clausewitz sier at forankret i *krigens natur* kan man se en *treenighet* som i ethvert tilfelle endrer sitt særpreg litt, men som også har en helhet i sin foranderlige karakter. Denne *treenigheten* som finner sted i krigens natur er 1; *blind naturdrift*, representert ved volden, 2; *den kreative sjel*, representert av de militære styrker, 3; *ren fornuft*, representert med regjeringen eller staten (Clausewitz, 2020, s. 72-73). Krigens natur er ifølge Clausewitz representert gjennom friksjon som er sammensettingen av fare, fysisk utmattelse og en konstant usikkerhet (Clausewitz, 2020, s. 125-130). FFOD 00 har altså belyst to av elementene i *treenigheten* som et grunnlag for den påfølgende militærteorien. Den resterende militærteorien i FFOD 00, og for den saks skyld hele

doktrinen, kan i et slikt bilde hevdes å representere den kreative sjel, militærstyrken, gjennom dens konseptuelle faktorer. Treenigheten anses som Clausewitz syntese av hans verk Om krigen, og er den sentrale og sammenfattende ideen i den filosofiske delen av verket (Børresen, 2021a). Clausewitz ser ut til å ha en grunnleggende påvirkning av FFOD 00 sitt militærteoretiske grunnlag. Denne klassiske forståelsen må antas å ha vært til stede før FFOD 00 og synes ikke å endre seg i senere doktriner.

Gjennom en beskrivelse av *horisontal og vertikal eskalering og avskrekking* (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 24-25), etablerer doktrinen en *kategorisering av kriger og konflikter*, herunder *krigens former, spektrum av væpnede konflikter, og definisjoner av fred, krise, væpnet konflikt og krig* (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 25-31). På den ene siden kan man hevde at disse begrepsapparatene er relatert til erfaringene med den stadig økende internasjonale innsats, som jeg beskrev i kapittel 2. På den andre siden kan dette også knyttes til klassisk militærteori. Eksempelvis gir Clausewitz oss en tilsvarende innsikt som *geografisk og vertikal eskalering gjør*, gjennom sin beskrivelse av *krigens hensikt og midler* (Clausewitz, 2020, s. 75-91). Han berører også aspekter ved at etablering av *milits* som raskt kan øke volumet av væpnet motstand (Clausewitz, 2020, s. 289-290). Operasjonen i Afghanistan kan hevdes å representere både horisontal og vertikal eskalering (og deeskalering) gjennom de 20 årene man deltok der (Forsvaret, 2021a). Operasjonen i Litauen kan representere et eksempel på avskrekking (Forsvaret, 2022).

Krigens former, viser til fire begrepspar eller variabler (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 26-30). Disse parene med former for krig er *begrenset/ubegrenset, regulær/irregulær, teknologisk symmetri/asymmetri, og organisatorisk symmetri/asymmetri*. FFOD 00 som en helhet preges av å være skrevet i rammen av den *begrensede krig*, gjennom *regulær krigføring* og evnen til selv å *etablere asymmetri lokalt* til egen fordel. Doktrinens videre fokus på manøverkrigføring kan leses som en bekreftelse på dette. Et slikt synspunkt forsterkes gjennom det som forklares i doktrinens kapittel 6, *konsekvenser for Forsvaret* (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 131-139). Her fremstår overgangen til det *manøverorienterte operasjonskonseptet* delvis som et valg basert på tilknytningen til USA og NATO, og vår evne til å delta i operasjoner sammen med dem, underforstått *begrensede kriger*.

Det økte fokuset på opprørsbekjemping i siste del av perioden jeg studerer kan fremstå som en militærteoretisk utvikling på dette området. I den nye amerikanske doktrinen for opprørsbekjemping, *FM 3-24*, som kom noen år etter FFOD 00 står det «Opprørere er av natur en asymmetrisk trussel» (United States Army & United States Marine Corps, 2007, s. 109). Krigene i Afghanistan og Irak kan karakteriseres som *begrensede kriger* basert på FFOD 00 sin beskrivelse av begrepet. Krigene ble raskt preget av *irregulær motstand og asymmetri*. Utgivelsen av *FM 3-24*

beskrives som en direkte reaksjon på behovet for økt forståelse for opprørsbekjemping i disse krigene (United States Army & United States Marine Corps, 2007, s. xiii-xliii). Det var derimot ikke ny militærteori som sådan den presenterte. Doktrinen med sin befolkningsentriske tilnærming hadde primært hentet sin innsikt fra britiske og franske erfaringer med opprørsbekjemping i sine tidligere kolonier i Malaya, Kenya og Algerie. Med andre ord var det nærmest som klassisk militærteori å regne, bare satt sammen i ny innpakning. FM 3-24 var del av pensum for undertegnede på Krigsskolen allerede ved utgivelse, sammen med dens klassiske militærhistoriske referanser satt sammen med et bredt utvalg av både klassisk og nyere teori i opprørsbekjemping. Pensumlisten ved Krigsskolen synes i dag å ha store likheter med det som ble undervist for femten år siden (Forsvarets Høgskole, 2022b).

En mer grunnleggende utvikling av konfliktforståelsen som FFOD 00 presenterer kan man se i dagens bruk av konfliktspekteret i rammen av et *konkurransesperspektiv* i eksempelvis den nye landdoktrinen til NATO (NATO, 2022a, s. 12). Her erkjennes det at man i det internasjonale system er i en konstant konkurransesituasjon i spennet fra *samarbeid*, *rivalisering*, *konfontrasjon*, og til *væpnet konflikt*. Perspektivet åpner for at man kan befinne seg på flere steder i konfliktspekteret i forskjellige sektorer, men til samme tid. Men et slikt perspektiv kan også hevdes å være en utvikling av forståelsen til Clausewitz om at krigen bare er ett av flere midler i politikken, eller ett av flere *instruments of national power*, som vi ville sagt i dag (NATO, 2017, s. 1-3 - 1-4). Norsk politikk knyttet til forvaltning av havressurser på den ene siden og sikkerhetspolitikk på den andre, er eksempler på at et slikt perspektiv har vært praktisert tidligere, selv om et begrepsapparat ikke var til stede. Både Norge og Island, med felles interesser innen sikkerhetspolitikk og fiskeripolitikk, utøvde og utøver fremdeles *samarbeid* innen sikkerhetspolitikk gjennom NATO, men i 1993 ble det *konfrontasjon* i rammen av fiskeripolitikk (Kristensen, 2005). Tilsvarende forståelse kan tillegges dagens forhold til Russland (Trygstad & Budalen, 2022).

En siste utvikling innen forståelse for konflikt kan relateres til operasjonsmiljøets elementer (Forsvarets høgskole, 2019, s. 21-33). Her er de fysiske og ikke-fysiske domenene sentrale. Blant annet er *cyberdomenet* og dets *aktører* i hurtig og kontinuerlig utvikling. Såkalte *hybride* trusler nevnes også i FFOD 19 i forlengelsen av dette. En indikator på kompleksiteten av denne utviklingen kan leses i flere nyhetsartikler, og ikke minst forsvarsministerens antydning om at økt internasjonal deltagelse fra justisministre i skjæringen mellom utenriks- og sikkerhetspolitikken hadde vært en god idé (Bakke, 2020; NTB, 2020, 2021). Dette må tolkes som et tegn på at han savner mekanismer til å håndtere sammensatte trusler. Mekanismene ministeren ser ut til å savne synes å ligge i skjæringen mellom justis-, utenriks- og forsvarspolitik. Utfordringen kan igjen relateres til klassisk militærteori gjennom forståelsen for *instruments of national power*. Kompleksiteten og hvordan disse benyttes,

typisk i rammen av et konkurranseperspektiv, kan historisk sammenlignes med årsakene til at *operasjonskunsten* oppsto. Ydstebø forklarte at operasjonskunsten har sitt opphav i utfordringene med økte krav til kompleksitetshåndtering, spesielt i store operasjoner mellom flere forsvarsgrener, altså fellesoperasjoner (Ydstebø, 2012, s. 423-424). Løsningene på disse sammensatte problemene mellom flere *instruments of national power* synes fortsatt ikke å være fullstendig dekket av vår samtids militærteori. Disse sammensatte problemene er på tross av sin økte kompleksitet og stadig endrede karakter fortsatt ikke utenfor rammen av Clausewitz treenighet og forståelse for krigens natur, som jeg innledet dette avsnittet med. En indikasjon på kommende løsninger kan være forståelsen for *integrert samvirke* i Hærens utviklingskonsept «Integrert samvirke er et nivå- sektor- og domeneuavhengig rammeverk for integrasjon, koordinering og anvendelse av sivile-, fellesoperative- og taktiske innsatsmidler» (Hæren, 2021, s. 21).

Konfliktforståelse militærteoretisk oppsummert som ramme for utvikling av taktikk

Den grunnleggende konfliktforståelsen basert på Clausewitz' innsikt i krigens natur kan vel beskrives som uforandret gjennom perioden. Klassisk militærteori i ny innpakning preget doktriner også i siste halvdel av perioden, med eksempelvis opprørsbekjemping. Den militærteoretiske konfliktforståelsen synes derimot å ha utviklet begrepsapparatet sitt spesielt gjennom siste del av perioden, eksempelvis med konkurranseperspektiv. Praktiseringen av et slikt perspektiv synes likevel å ha vært til stede tidligere, bare uten etablerte begreper. Forståelsen for at operasjonsmiljøet er komplekst og sammensatt er heller ikke nytt som sådan, men dets innhold, omfang og begreper utvikles stadig, senest relatert til begreper som eksempelvis cyber og hybride trusler. Dette utvider den totale konfliktforståelsen generelt. Militærteorien synes ikke å ha vise nevneverdig ny innsikt for bruken av militære styrker i et slikt perspektiv. I beste fall kan man hevde at militærteorien leter etter de riktige styrkene til å håndtere den endrede kompleksiteten, ved at den i større grad erkjenner at de militære styrker alene ikke kan løse all konflikt. Igjen er dette klassisk Clausewitz-logikk relatert til fortsettelse av den politiske virksomheten med innblanding av andre midler.

Analyse av taktikkens doktrinelle utvikling i rammen av konfliktforståelse

«Krigføring kjenner ingen absolutte regler. Vilkår og oppgaver vil vekse og hver gang kreve sin særskilte løsning» (Hærstaben, 1979a, s. 33). Forståelsen for at operasjonsmiljøet er krevende og i stadig endring må kunne tillegges et slikt sitat. TDH 79 beskriver derimot utelukkende landstriden med militære midler. Den viser riktignok en forståelse for at *samvirke med sivile myndigheter* er viktig (Hærstaben, 1979a, s. 38). Dette preger derimot ikke taktikkens uttrykk.

Stabiliserende aktiviteter er i dag et godt etablert begrep, og det må anses som en kategori av taktikk. Stabiliserende aktiviteter defineres i NATO som «tactical activities conducted to maintain or

reestablish a safe and secure environment (that is, stabilize by reducing violence), support essential services, emergency infrastructure reconstruction and support humanitarian aid» (NATO, 2018a, s. 1-9). Aktivitetsformen kan knyttes til den stadige utviklingen innen konfliktforståelse som følge av det komplekse operasjonsmiljøet.

TDH 79 beskriver ikke taktikk som svarer til forståelsen for stabiliserende aktiviteter. Fri strid kan derimot oppleves som et motsetningsforhold til dette. «Hensikten med fri strid er å påføre fienden tap i hans bakre områder» (Hærstaben, 1987a, s. 5). Man kan videre lese om fri strid at den «[...] kan også føres av tilfeldig sammensatte styrker, f.eks. rester av avdelinger som er splittet eller oppløst. Se "Direktiver for militære befalingsmenn og militære sjefers ved væpnet angrep på Norge" Kgl. res av 10. juni 1949» (Hærstaben, 1987a, s. 12) Fri strid kan i rammen av konfliktforståelse minne om en etterlevning av motstandsbevegelsen under krigen i Norge, og derav beskrives som *irregulære* trekk ved, og en *asymmetrisk* form for, konflikt. Militærteoretisk kan man derfor hevde at TDH 79 viser en forståelse for den samme militærteoretiske konfliktforståelsen vi har i dag. Den uttrykker derimot ikke taktikk som skal håndtere dette i samme perspektiv som de siste 20 årene har krevd av Hæren, nemlig å slåss mot opprørere. Den uttrykker isteden elementer av taktikk som kan tolkes som opprørernes taktikk. Dette er også forståelig siden den ene dimensjonerende motstand man forholdt seg til i dette direktivet var et konvensjonelt angrep fra Sovjetunionen (Hærstaben, 1979a, s. 5-7). Det er derfor mer nærliggende å peke på kontekst som årsak.

HT 20 referer til NATOs militærteoretiske grunnlag, og erkjenner stabiliserende aktiviteter ved å beskrive transisjon, eller overgang, til stabiliserende aktiviteter fra henholdsvis offensiv og defensiv (Hærens våpenskole, 2020a, s. 6, 34 & 51). Selv om HT 20 erkjenner formen, velger den å ikke beskrive stabiliserende aktiviteter med egne hefter eller kapitler. Tilsvarende kan sies om forståelsen for opprørsbekjemping, på tross av at dette har vært den primære trusselen Hæren har håndtert i de siste omkring 20 år i sine operasjoner utenlands. Den uttrykte taktikk i HT 20 preges derfor i liten til ingen grad av den militærteoretiske utviklingen innen konfliktforståelse, med unntak av erkjennelsen av at stabiliserende aktiviteter eksisterer. Om de stabiliserende aktivitetens inntreden skal tillegges å ha militærteoretisk årsak eller om det er kontekst alene, eller i kombinasjon med militærteori, er derimot vanskelig å si.

Utvikling av den doktrinelle taktikk i rammen av konfliktforståelse - delkonklusjon

Hærens doktrinelle taktikk synes ikke å uttrykke en utvikling i rammen av militærteoretisk konfliktforståelse gjennom perioden. Dette på tross av en utvikling av den militærteoretiske forståelse. Endringene som kan spores i taktikken relateres i større grad til kontekst enn militærteorien i seg selv.

Taktikkens utvikling i rammen av kommandonivåer

Som jeg viste i kapittel 2 har kommandonivåene i Forsvaret og Hæren variert i perioden, både hjemme og ute i internasjonale operasjoner. Kommandonivåene gir rammer for å løse gitte oppdrag, og dette er i rammen taktikkens definisjon relatert til å bruke militære styrker. Derfor kan man forvente at militærteoretisk forståelse for kommandonivåene som en årsak kan påvirke taktikkens doktrinelle uttrykk som en virkning.

Militærteoretisk utvikling av kommandonivåer

FFOD 00 gir i sin gjennomgang av de *Militære operasjoners nivåer* en beskrivelse av sammenhengen mellom nivåene ved å fokusere på det vi i dag omtaler som *operasjonskunst* (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 35-38). Operasjonskunst defineres i FFOD 19 som «Omsette strategiske mål og ambisjoner til taktisk handling, og så styre taktiske operasjoner og aktivitet i den retningen som bidrar til å realisere de strategiske målene» (Forsvarets høgskole, 2019, s. 243). Selv om ikke FFOD 00 benytter begrepet *operasjonskunst* er det denne som legges til grunn og nærmest bygger et rasjonale for hele doktrinen og dens fellesoperasjoner, som den første *fellesoperative* doktrine i Norge.

Operasjonskunsten i FFOD 00 kommer til uttrykk gjennom beskrivelsen av det operasjonelle nivå's funksjon;

På det operasjonelle nivået deployeres og anvendes militære styrker for å nå strategiske målsettinger og/eller kampanjemålsettinger innenfor et gitt ansvarsområde. Det operasjonelle nivået utgjør bindeleddet mellom de militærstrategiske målsettinger og anvendelsen av styrker på taktisk nivå på en operasjonsskueplass. (Forsvarets stabsskole, 2000b, s. 96).

Dette sammenfaller mer eller mindre med FFOD 19 sin definisjon av operasjonskunst.

Operasjonskunsten kommer doktrinelt, og delvis visuelt, til uttrykk gjennom blant annet *organisering av operasjonsområdet* (Forsvarets stabsskole, 2000b, s. 104-107). Anvendelsen, inndelingen og benevnningen av styrker i det fellesoperative rommet må antas å være en justering fra starten av perioden jeg undersøker, blant annet ved at spesialstyrker er blitt en naturlig del av fellesoperasjonen. Dette gjør at det fellesoperative rommet kan tilføres en vesentlig dybde som landkomponenten med sin struktur alene ikke kan dekke i landdomenet.

Militærteoretisk er operasjonskunsten normalt knyttet til den russiske general og teoretiker Alexander Svechins arbeider på 1920-tallet (Ydstebø, 2012, s. 421-446). I den operasjonskunsten som Sovjet utøvde var forståelsen for såkalt *deep battle* sentralt. Dette innebar et gjennombrudd i fiendens forsvarssystem og deretter trenge inn i fiendens dyp og ødelegge hans styrker. I moderne

tid blant vestlige styrker knyttet innføring av operasjonskunsten til US Army sin doktrinnelle utvikling på 80-tallet. Anvendelsen av operasjonskunst kan derimot spores til starten av 1800-tallet, og Svechin hadde også forankring i både Clausewitz, Jomini og Moltke.

Skillet mellom de forskjellige *nivåene* kan tilsvarende knyttes til Clausewitz. Sammenhengen mellom hans definisjon av strategi og taktikk, hva strategien gjør, hvordan armeen, krigsskueplassen og felttoget henger sammen, og til slutt hærens slagorden med sin organisasjon, viser en forståelse for kommandonivåenes oppbygging og hensikt, og kan relateres til dagens operasjonskunst (Clausewitz, 2020, s. 135, 215, 387-389 & 409-413).

I 2000 var det operasjonelle nivå representert gjennom FKS og FKN, siden FOHK fortsatt ikke var etablert (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 149). Kommandonivået var altså ikke nytt i FFOD 00, men *begrepene* rundt nivået endret karakter, eksempelvis ved at man hadde betegnet dette for det *operative nivå* tidligere (Gjeseth, 2012, s. 11). Endringen kan relateres til vestlig innsikt i operasjonskunst og US Army sin innføring av begrepet *the operational level of war* i 1982 og i NATOs doktriner med *operational level* antageligvis i 1991 (NATO, 2008; United States Army, 1982, s. 2-3). *Operasjonelt nivå og fellesoperasjoner* som begreper synes i Norge å bli tatt formelt i bruk i løpet av 90-tallet (Forsvarets overkommando, 1995).

FFOD 19 beskriver tilsvarende prinsipielle inndeling og forståelse av kommandonivåene som i FFOD 00 (Forsvarets høgskole, 2019, s. 12; Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 37). I FFOD 14 og FFOD 19 aksepterer man derimot at det er noen utfordringer med operativ ledelse, og derfor erkjenner man at gjennomkjøring, omgåelse og komprimering av nivåene kan forekomme. Det erkjennes også at et nivå kan binde et annet (Forsvarets høgskole, 2014, s. 171-176; 2019, s. 184-189). Selv om det erkjennes at nivåene kan anvendes noe justert, synes den militærteoretiske forståelsen av nivåinndelingen å være uendret fra FFOD 00.

Kommandonivåer militærteoretisk oppsummert som ramme for utvikling av taktikk

Militærteoretisk forståelse for kommandonivåer synes å være forankret i klassisk militærteori gjennom hele perioden. Begrepsapparatet har derimot endret seg i perioden. Tilsvarende har den militærteoretiske anvendelsen av kommandonivåene, gjennom en innsikt i operasjonskunst, endret seg i Norge formelt med FFOD 00. Militærteoretisk forståelse av hvordan nivåene anvendes synes derfor å være endret etter at det operasjonelle nivå ble et begrep i vesten på 80-tallet, sammen med operasjonskunstens muligheter, med blant annet å kunne tilføre landstriden mer dybde gjennom en fellesoperasjon. Dagens operasjonskunst har ikke endret seg grunnleggende siden FFOD 00 ble gitt ut. Anvendelsen av nivåene har derimot fått en ytterligere dimensjon med begreper som gjennomkjøring, omgåelse og komprimering av nivåene.

Analyse av taktikkens doktrinnelle utvikling i rammen av kommandonivåer

I TDH79 var det blant annet et helt hefte viet til strid i FDI/LF og et eget hefte for divisjonsstriden (Hærstaben, 1980, 1982). Heftene synes å ha til hensikt å klarlegge kommandoforhold, roller, ansvar og myndighet for disse kommandoleddene. Selve taktikken som legges til grunn er presentert i de andre heftene. HT 20 har mindre fleksibilitet til å utøve sin taktikk ved at disse kommandonivåene ikke er tilgjengelig. Eksempelvis sammenlignet med TDH 79 sin bruk av divisjonen som en mobil enhet som kan forsterke striden (Hærstaben, 1980, s. 6). Dette er derimot et resultat av kontekst og ikke militærteoretisk utvikling.

Med innføringen av fellesoperasjonen som et begrep og en anvendelse i tråd med operasjonskunsten ble muligheten for økt dybde med bruk av spesialstyrken muliggjort i større grad. Her kan fraværet av *fri strid* i HT 20 kontra TDH 79 kanskje være en indikator på operasjonskunstens betydning for taktikken. *Fri strid* hadde til hensikt å «påføre fienden tap i hans bakre områder» (Hærstaben, 1987a, s. 5). Kommandomessig synes det generelle operasjonsområdet i TDH79 å strekke seg kortere enn det vi normalt tenker i dag, ved at man påpeker at fjernoppklaringen kan nå inn i fiendens bakre områder til 50 km. (Hærstaben, 1979a, s. 29). «Mens offensiv strid er en del av operativ enhets strid, er *fri strid* et element i høyere sjefs overordnede plan. *Fri strid*-styrker opererer utenfor operativ enhets innflytelsesområde og ofte også utenfor interesseområdet» (Hærstaben, 1987a, s. 5). En slik beskrivelse tyder derimot på at styringen av slike oppdrag ønskes gjennomført av det operasjonelle nivå, på tross av at stridsformen uttrykkes i det *taktiske* direktiv. I dagens struktur og militærteoretisk forståelse gir fellesoperasjonen andre forutsetninger til å oppnå større dybde i landdomenet enn den taktiske operasjon, blant annet ved bruk av spesialstyrker. Dette betyr at anvendelsen av fellesoperasjonen og operasjonskunsten kan ha gjort behovet mindre for å påføre fienden tap i hans bakre områder med Hærens taktiske formasjoner. HT 20 kan derfor hevdes å doktrinelt uttrykke en taktikk som i større grad speiler rammene og forutsetningene fellesoperasjonen og operasjonskunsten gir for å løse gitte oppdrag på taktisk nivå.

Utvikling av doktrinell taktikk i rammen av kommandonivåer - delkonklusjon

Hærens doktrinnelle taktikk har svekket sin fleksibilitet gjennom at det eksisterer færre kommandonivåer. Militærteorien kan sies å forklare denne endringen, men konteksten og strukturen er årsak. Den doktrinnelle taktikken til Hæren uttrykker i dag lite eller ingen behov for bruk av Hærens styrker på dypet siden fellesoperasjonen i større grad synes å dekke dette behovet. Taktikkens doktrinnelle uttrykk kan derfor hevdes å i større grad forholde seg til rammene og forutsetningene fellesoperasjonen og operasjonskunsten nå tilbyr for å løse gitte oppdrag på taktisk nivå. Men dette må sies i liten grad å prege det den uttrykte utvikling av taktikken mellom TDH 79 og HT 20.

Den militærteoretiske forståelsen for kommandonivåer har i liten grad endret Hærens doktrinelle uttrykk av taktikk.

Taktikkens utvikling i rammen av ledelsesfilosofi

Som vist tidligere i oppgaven har taktikkens doktrinelle uttrykk i Hæren endret seg lite i rammen av militærteoretisk forståelse for konflikt og kommandonivåer. Ledelsesfilosofi er derimot tettere knyttet til utøvelsen av taktikken, altså bruken av militære styrker. «Løse oppdrag og ta vare på folkene våre. Så grunnleggende enkelt, men samtidig så utfordrende i det kaoset som oppstår i krise og krig» sier Forsvarssjefen i forordet til Forsvarets grunnsyn på ledelse (FGL) (Forsvaret, 2020). Å *løse gitte oppdrag* som sies i definisjonen av taktikk, kan altså knyttes direkte til ledelse. Temaet ledelsesfilosofi må kunne forvente å indikere påvirkning på taktikkens utvikling i Hæren som følge av militærteoretiske utvikling.

Militærteoretisk utvikling av ledelsesfilosofi

Oppdragsbasert ledelse (OBL) er Forsvarets ledelsesfilosofi (Forsvaret, 2020). FFOD 00 synes å være det dokumentet som innfører OBL i Forsvaret (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 52-58).

«Ledelsesfilosofien tar utgangspunkt i krigens eller tvekampens natur[...]» sier FFOD og utleder deretter konsekvensene av et slikt utgangspunkt. Filosofien er definert slik: «Den undergitte handler innenfor en felles forstått målsetting formulert i den foresatte sjefs intensjon fremfor å bli detaljstyrt gjennom ordre og direktiver. Oppdragsbasert ledelse øker tempoet og fremmer initiativet i operasjonene. Desentralisert ledelse muliggjøres gjennom oppdragsbasert ledelse» (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 150). FFOD 00 innfører den som begrep for sjefer på alle nivåer, og forklarer at dette er et mer hensiktsmessig uttrykk enn «*oppdragstaktikk*», som i for stor grad kan knyttes til et bestemt nivå eller en epoke i militærhistorien.

Oppdragstaktikk ble brukt som betegnelse på samme ledelsesform i grunnsynet fra 1995 (Forsvarets overkommando, 1995, s. 19). Også tilbake til 1983 kan denne betegnelsen og ledelsesformen spores (Forsvarets overkommando, 1983). Begrepet *oppdragstaktikk* har sitt opprinnelige utspring i det tyske ledelsessystemet med *auftragstaktik*, som kan dokumenteres tilbake til 1806 (Rekkedal, 2003, s. 149-152). Ledelsesformen i det tyske ledelsessystemet skulle bidra til desentralisert taktikk, men likevel sikre *kraftsamling* når det behøvdes. Løsningen var blant annet utstrakt aksept for *initiativ* på lavt nivå.

FFOD 00 har samme logikken innen rammen av OBL ved å søke *initiativ* og øke *tempo*. (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 56). OBL er et sentralt element for manøverteori, som jeg skal behandle som neste tema.

OBL ta altså utgangspunkt i krigens natur, og håndterer den med mellommenneskelig *tillit* gjennom «at undergitt sjefer på alle nivåer har evne til og gis frihet til å utvise selvstendighet, initiativ og fleksibilitet» (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 55). Det sentrale i filosofien er at på tross av å være desentralisert skal man i fellesskap jobbe mot samme mål og oppnå resultater relativt raskere. For å oppnå dette fokuset mot samme mål kreves et *felles tankesett* i operative og taktiske situasjoner. Dette *felles tankesettet* gir sjefer en form for *kontroll*, ved at de er trygge på hvordan deres undergitte opererer. Dette samsvarer med slik Rekkedal forklarer *Auftragstaktik*. I Rekkedals beskrivelse synes det tyske generalstabssystemet å være premisset for å oppnå denne likheten i tankesett. Et slikt syn styrkes av beskrivelsen Friedrich von Bernhardi skal ha gitt av det tyske generalstabssystemet; «Acting with self-reliance in the sense and spirit of General Headquarters, and of the uniform plan of battle known to us, is the decisive factor in modern battle» (Zabecki, 2008). Zabecki forklarer at systemet er kritisert som gruppetenking av mange. I FFOD 00 kan man derimot lese at dette premisset for å etablere et *felles tankesett*, etableres gjennom doktrine, utdanning, trening og øvelse, underforstått en faglig kompetanse, og gjennom dette etablerer sjefen en form for *kontroll* (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 55-57). Underforstått er dette en faglig kompetanse, som også spesifikt uttrykkes de påfølgende sidene.

William S. Lind har fokusert på viktigheten av OBL når han presenterer tre sentrale begreper som forutsetning for sin *maneuver warfare* (Lind, 1985/2018, s. 13). Det første er *mission-type orders* (*auftragstaktik*), altså OBL. Forståelsen for begrepene var for øvrig allerede på plass i US Army før Lind ga ut sin bok *Begrepet mission-type orders*, med samme betydning, kan man blant annet se i doktrinen fra 1968 og 1982 (United States Army, 1968/1971, s. 5-5; 1982, s. 2-6 - 2-10).

Gjennom debatten rundt *manøverkrigføring* på 1980- og 1990-tallet synes ledelsesfilosofien å få et tydeligere uttrykk i Norge. I NATO kan samme utvikling hevdes å ha funnet sted. Det engelskspråklige begrepet *mission command* er dets ekvivalent, og det er sentralt for å kunne anvende *manøvertilnærmingen* mer effektivt (NATO, 2022a, s. 39 & 43-46).

I FGL kan man lese at det «[...] er utviklet i tråd med andre relevante dokumenter i Forsvaret som berører ledelse. Grunnsynet er solid forankret i forskningsbasert kunnskap» og OBL som middel beskrives også i rammen av mellommenneskelige relasjoner. (Forsvaret, 2020, s. 5 & 13-14). FGL fokuserer i stor grad på *tillit*, som i FFOD 00. Forståelsen for at OBL gjennom denne tilliten skal dekke et kontrollbehov til sjefen, gjennom felles faglig kompetanse er ikke veldig tydelig. Kontroll er kun

ekspisitt benevnt rammen av OBL, når det presiseres at hvis økt grad av kontroll skal oppnås, må detaljerte ordrer benyttes. Det *felles tankesett* basert på faglig kompetanse synes ikke å ære fremhevet på samme måte. I FGL presenteres forutsetningene for OBL i større grad som kompetanse innen både medmenneskelighet og ledelsesformen i seg selv. At det ikke presiseres at felles faglig kompetanse må være til stede, kan ses som en uheldig utvikling av OBL som ledelsesfilosofi, og evnen til *kontroll* innen kommandonivåene kan svekkes. Grunnsynet stiller derimot krav til god *situasjonsforståelse* som en av flere *forutsetninger for god militær ledelse*, og dette kan til en viss grad forstås som en faglig kompetanse.

Situasjonsforståelse er ikke benyttet mer enn én gang i FFOD 00, i motsetning til *situasjonsbevissthet* definert slik; «Tilstand hvor en person eller organisasjon både har oversikt og forståelse av en situasjon. Situasjonsbevissthet omfatter evne og mulighet til å kunne oppfatte situasjonen, forutse fremtidig utvikling og utnytte den» (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 152). Som et resultat av teoretiske studier og praktisk trening, kan evnen til god situasjonsbevissthet øke (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 58). De teoretiske studiene det refereres til må forstås som en doktrinell kompetanse forankret i militærteori. FFOD 19 viser en tilsvarende bruk av begrepet situasjonsbevissthet som FFOD 00 i sin definisjon (Forsvarets høgskole, 2019, s. 247), men begrepet har utviklet seg til å skille mellom *situasjonsbevissthet* og *situasjonsforståelse*. Gjennom en erkjennelse av hva *omforent situasjonsforståelse* er, kan man tillegge det samme betydning som et *felles tankesett*. (Forsvarets høgskole, 2019, s. 218-219)

Ledelsesfilosofi militærteoretisk oppsummert som ramme for utvikling av taktikk

I 2000 tok ledelsesfilosofien utgangspunkt i krigens natur, mens i 2020 er den basert på «dokumenter som berører ledelse» og «forskningsbasert kunnskap». Likevel finner man de samme forståelse i begge dokumentene, men i litt forskjellig innpakning. OBL er en ledelsesfilosofi som baserer seg på militærteoretisk forståelse med røtter til den tyske *Auftragstaktik*. OBL er desentralisert ledelse som verdsetter initiativ på lavt nivå. I fellesskap skal man jobbe mot samme mål og oppnå raske resultater. Forutsetningen for at dette fungerer er at sjefer ivaretar en grad av kontroll, gjennom et felles tankesett eller en evne til å etablere *omforent situasjonsforståelse*. Situasjonsforståelsen kan knyttes til den doktrinelle kompetanse og erfaring gjennom trening og øving, altså faglig kompetanse.

Analyse av taktikkens doktrinelle utvikling i rammen av ledelsesfilosofi

Striden fordrer hurtig stabsarbeide, økt desentralisering og stort personlig initiativ ved lavere ledd. Sjefen må stå i direkte kontakt med underordnede sjefer og personlig følge stridens utvikling. Han skal derfor ved besøk orientere seg om situasjonen, gripe inn der det trengs, og

veilede sine avdelingssjefer. Han må være varsom med unødig inngripen i en underlagt sjefs ledelse av striden. Sjefen skal være til hjelp og støtte, men ikke binde den underordnede sjef i ledelse av striden. (Hærstaben, 1979a, s. 24).

Sitatet indikerer utøvelse av OBL slik den presenteres både i FFOD 00 og FGL. Den fremhever desentralisering, initiativ, og situasjonsforståelse. Samtidig antyder den en tillit til at undergitte har best forutsetning for å løse oppdraget selv. Dette samsvarer med dagens OBL.

I Hærens HT 20 er ikke ledelse eller kommando og kontroll fremhevet. Sammenhengen mellom taktikken og ledelsesfilosofien blir derfor ikke lite tydelig i HT 20 som i TDH 79. I TDH 79 blir koblingen mellom ledelse og fag eksplisitt uttrykt i avsnittet om *ledelse og kontroll av operasjoner* (Hærstaben, 1979a, s. 24). I HT 20 er det ikke mulig å se en slik tydelig kobling til ledelsesfilosofi, som er et kjerneelement i utøvelsen av manøvertilnærmingen. Dette kan tenkes å ha sammenheng med at

Uttrykket i den doktrinelle taktikken for øvrig viser ingen tydelige tegn til å ha endret seg i forhold til hvordan de militære styrker brukes, i rammen av ledelsesfilosofi.

Utvikling av doktrinell taktikk i rammen av ledelsesfilosofi - delkonklusjon

Den doktrinelle taktikken uttrykker ingen konkret endring i perioden som følge av den militærteoretiske utviklingen av ledelsesfilosofi. Fraværet av en eksplisitt kobling mellom ledelse og taktikk i HT 20 kan hevdes å være en negativ utvikling på hvordan den doktrinelle taktikken uttrykkes totalt sett.

Taktikkens utvikling i rammen av manøverteori

«Landstyrker opererer etter en manøverorientert tilnærming [...]» (Forsvarets høyskole, 2019, s. 103).

Kanskje er manøverteori det mest sentrale tema for å beskrive utviklingen av den doktrinelle taktikk sett i lys av hvordan man skal *bruke militære styrker* i den perioden jeg undersøker. En grundig gjennomgang av manøverteori bør derfor kunne avdekke et tydeligere årsak og virkningsforhold mellom militærteorien og taktikken enn i de andre temaene.

FFOD 00 fremstiller manøverteorien som et nytt tenkesett. Dets elementer er derimot i betydelig grad klassiske militære teoretiske referanser, men satt sammen til en felles teori kan de hevdes å være nytenking. *Manøverteorien* i FFOD 00 er definert som;

En metode for bruk av militære, men også andre strategiske virkemidler for å oppnå de målsettinger som er satt for konkrete operasjoner. Den har prinsipielt gyldighet for operasjoner under fredsforhold, krise, væpnet konflikt og krig. (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 148)

Denne definisjonen har store likheter med definisjonen på taktikk. Det antyder at det skal være mulig å se en tydeligere utvikling av taktikken i relasjon til denne delen av militærteoriens utvikling, siden manøverteori som sådan ikke var etablert når TDH 79 ble gitt ut.

Militærteoretisk utvikling av manøverteori

Manøverbegrepets dikotomi

Manøverkrigføring og manøverteori er ikke det samme i FFOD 00. «Manøverkrigføring er teoriens eller metodens prinsipper anvendt på krigsoperasjoner» (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 50).

Manøverteorien gjelder altså i hele konfliktspekteret fred-krise-krig, mens manøverkrigføring kun anvendes i krig. Dette er en smalere tilnærming enn vi benytter i dag; «[manoeuvrist approach] is applied to all types of military operations across the continuum of competition» (NATO, 2022a, s. 37). I dag er det kun begrepet *manoeuvrist approach* som benyttes, og en oppdeling mellom dens teori og en praktisk anvendelse gjøres ikke. NATO sitt begrep oversettes til norsk som *manøverorientert tilnærming*, eller *manøvertilnærming*, og har samme betydning. For denne oppgaven vil jeg for det videre benytte manøvertilnærming, med unntak der jeg refererer til håndbøker eller doktriner som benytter en av de andre variantene spesifikt.

I FFOD 00 er de andre elementene av manøverteorien *oppdragsbasert ledelse* og flere andre sentrale begreper. Til sammen utgjør de et metodeverktøy for planlegging og gjennomføring av militære operasjoner (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 50-63).

Innledningsvis gjør FFOD 00 et klassisk skille mellom to former for krigføring, utmattelses- og manøverkrigføring (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 47-49). Doktrinen presiserer likevel at det i *praksis* ikke er et like tydelig skille som i *teorien*. I doktrinen vies utmattelseskrigføring en beskrivelse på knapt en side, og må indirekte forstås som en forkastet tilnærming i FFOD 00 bare av den grunn.

Utmattelseskrigføringen kjennetegnes ifølge FFOD 00 «[...] ved at man søker seier gjennom kumulativ ødeleggelse av fiendens materiell. Man måler prinsipielt fremgang i kvantitative termer. Det viktigste for suksess er teknologisk og tallmessig overlegenhet» (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 154). Det presiseres også at «Land som har vært begunstiget med ressursmessig og teknologisk overlegenhet, har tradisjonelt støttet seg til prinsippene for utmattelseskrigføring nettopp fordi det er en sikrere form for krigføring – *forutsatt at man har tilstrekkelig med ressurser*» (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 48). I den klassiske militærteorien til Clausewitz er utmattelse en av krigens handlemåter hvor

krigens hensikt er relatert til å påføre fienden tap og i liten grad har territorium som en del av sin hensikt; «Å utmatte fienden innebærer at man under stridens gang gradvis *bryter ned fiendens fysiske kraft og vilje*» (Clausewitz, 2020, s. 80-82). Den klassiske logikken til utmattelse må derfor *alene* anses å ha liten verdi Forsvaret. Forsvaret må også kunne *ta* og *holde* terreng for å ivareta grunnlovens §1 om at riket er *udelelig* (Grunnloven, 1814). Utmattelse kan derfor være en av flere metoder, som legger til rette for andre metoder som når situasjonen tillater det *tar* tilbake og *holder* eget territorium etter et eventuelt angrep eller en invasjon. Å forkaste metoden helt er derfor kanskje noe prematurt av FFOD 00. For øvrig kan man spørre seg om det i det hele tatt var et annet konsept tidligere enn det FFOD 00 innfører med sin manøverteori. Gjeseth var tvilende til at det som var tidligere kunne karakteriseres som et utmattelseskonsept (Gjeseth, 2012, s. 27).

FFOD 00 sin forkasting av utmattelseskrigføringen kan også ses i sammenheng med Leonhards sterke kritikk av den amerikanske hærens utvikling av doktrine og dens bruk av *interchangeability theory*, som han i sin første bok *The Art of Maneuver*, mener er identisk med *attrition*, altså *utmattelseskrigføring* (Leonhard, 1991, s. 157-186). Leonhards bok er i sin helhet et argument for manøverteori. Kritikken av utmattelseskrigføring samsvarer således med FFOD 00 sitt valg.

Interchangeability theory dukket opp på nytt i Leonhards neste bok *Fighting by Minutes* (Leonhard, 1994/2017, s. 30-35). Der ble *interchangeability theory* brukt som en av tre såkalte *theories of style*, hvorpå de to andre var *maneuver theory* og *positional theory*. Disse *theories of style* er oversatt til *operasjonskonsepter*, og kalles *manøverkonsept*, *posisjonskonsept* og *utvekslingskonsept* av FDLO 04 og på samme måte som Leonhard operasjonaliserte de Fullers operasjonskjerne (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 19-24). Både Leonhard og FDLO 04 sine poeng er at ingen operasjonskonsepter kan benyttes alene eller rendyrkes, men at en balanse mellom dem er løsningen i praktisk anvendelse. Det er derfor interessant å merke seg at FFOD 00 forkaster utmattelseskrigføringen, men at den fire år senere kan se ut til å dukke opp i ny drakt. FDLO 04 foretrekker likevel det manøverorienterte konseptet, men erkjenner at de to andre også kan benyttes «når det er hensiktsmessig» (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 24). FDLO 04 synes derfor med sine tre konsepter å tilby flere alternativer for anvendelse av militærmakt, både i rammen av anvendelsens hensikt og midler, enn det FFOD 00.

En slik militærteoretisk referanse til begrepene styrker Grans observasjon og påstand om et klart brudd mellom FDLO 04 og FFOD 00 (Gran, 2012, s. 157).

Manøverkrigføringens definisjon og dens militærteoretiske innhold

FFOD 00 sin definisjon på manøverkrigføring er «Operasjoner med formål å lamme en motstanders evne og vilje til å føre striden videre ved å angripe fra en fordelaktig posisjon» (Forsvarets stabsskole,

2000a, s. 147). Manøverkrigføring må i FFOD 00 forstås som selve kjernen i det *manøverorienterte operasjonskonseptet*, som ble presentert av Forsvarssjefen i 1995 (Forsvarets overkommando, 1995; Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 41).

FFOD 00 ser ut til å være sterkt påvirket av USMC sine doktriner. Flere passasjer er direkte oversatt fra USMC sine publikasjoner, eksempelvis i *Former for krigføring, Kjennetegn ved utmattelseskrigføring* og *Kjennetegn ved manøverkrigføring* (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 47-48; United States Marine Corps, 1989, s. 27-29). FFOD 00 henviser ikke til USMC. FFOD 00 har derimot ikke benyttet USMC sin *definisjon* av manøverkrigføring; «Maneuver warfare is a warfighting philosophy that seeks to shatter the enemy's cohesion through a variety of rapid, focused, and unexpected actions which create a turbulent and rapidly deteriorating situation with which the enemy cannot cope.» (United States Marine Corps, 1997, s. 73). Selv om definisjonene ikke samsvarer er forklaringen av manøverkrigføringen i avsnittet 2.14.2 svært lik USMC sin definisjon.

Manøverkrigføringen handler om fremfor manøver utelukkende i *rom* for å få en fordelaktig fysisk og psykisk posisjon, må man også manøvrere i *tid* (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 50-52). Det kreves hurtigere *operasjonstempo* enn motstanderen, for å få fysisk og psykologisk fordel. I stedet for å påvirke fiendens hovedstyrke direkte, er fokuset å påvirke han *indirekte* ved å angripe hans *kritiske sårbarheter*. Det forutsettes at hvis formålet er å skape *ubalanse* og *sammenbrudd* hos motstanderen, så må kamphandlingene skape panikk og lammelse hos motstanderen, slik at han ikke lenger fungerer, hverken *fysisk* eller *psykisk*. Når motstanderen ikke har evne til videre motstand må situasjonen utnyttes til å påtvinge han vår *vilje*. Kravet til høyt tempo krever igjen evne og vilje til å ta *initiativ*. Det kreves også en *voldsomhet* gjennom relativ overlegen *kraftsamling* for å skape disse sammenbruddene.

Hele denne beskrivelsen kan spores til klassisk militærteori, uten at FFOD 00 henviser til den.

Forståelsen for viktighet av manøver i *tid* er blant annet belyst av Leonhard i hans *Fighting by Minutes* (Leonhard, 1994/2017). Clausewitz viser også en tilsvarende forståelse for relativ *tid* gjennom å diskutere viktigheten av enkelhet i et motsetningsforhold til kompleksitet i slaget. Han diskuterer dett også i rammen av *tid* relativt til en motstander. (Clausewitz, 2020, s. 305). Hans forståelse for tid som et relativt begrep ligner innsikten i *operasjonstempo* som ofte knyttes til Boyd og hans OODA-loop bestående av *observe, orient, decide, og act* (Boyd & Hammond, 2018, s. 383-385). Tilsvarende innsikt viste Lind, når han koblet Boyds teorier til sin egen forståelse av OBL (Lind, 1985/2018, s. 13) FFOD 00 presenterer det som kalles for handlingssløyfen (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 63-65). Handlingssløyfen er en forenklet variant av OODA-loopen, men FFOD 00 henviser

ikke til Boyd. OODA-loopens kjerne er forståelsen for *tempo*. Den er også et vesentlig element i dagens manøvertilnærming, relatert til *å ta og holde initiativ* (NATO, 2022a, s. 38-40).

Sammenbruddet og voldsomheten kan knyttes til beskrivelsen av trefningens formål hos Clausewitz, som handler om å tilintetgjøre eller overvinne motstanderen (Clausewitz, 2020, s. 302). Formålet med trefningen kan knyttes til dagens definisjon av den taktiske oppgaven *defeat*, eller *å slå*; «To diminish the effectiveness of an enemy or adversary to the extent that he is unable or unwilling to resist or achieve its intent» (NATO, 2018b). Clausewitz påpeker samtidig at det ikke bare handler om fysiske faktorer når vi skal vurdere i hvilken grad noen er *slått*, men vel så mye om *psykiske* faktorer (Clausewitz, 2020, s. 309). Dette aspektet sammenfaller blant annet med forståelsen for stridsevne og dens fysiske og moralske faktorer (Forsvarets høyskole, 2019, s. 53-55; NATO, 2022a, s. 17-21).

Kraftsamling og forståelsen for *ubalanse* kan også knyttes til forholdet mellom symmetri og asymmetri som jeg beskrev i temaet om konfliktforståelse. *Kraftsamling* handler om å skape et momentum som på et bestemt sted og tidspunkt vil være motstanderens styrker overlegen (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 68). Clausewitz viser samme forståelse for kraftsamling allerede i kapittelet om *tallmessig overlegenhet* (Clausewitz, 2020, s. 247-252). Her påpeker han den opplagte viktigheten av tallmessig overlegenhet i slaget, og dets avgjørende betydning, men også hvordan dette misforstås. Den overordnede tallmessige overlegenhet er ikke nødvendigvis avgjørende for trefningen i sin helhet, men den tallmessige overlegenhet i det *avgjørende punkt* er derimot avgjørende. Her mener altså Clausewitz at den tallmessige overlegenhet må skapes lokalt gjennom å *kraftsamle* styrkene for å vinne et slag. En slik lokal *ubalanse* kan oppnås både i *tid* og *rom*, eller en kombinasjon av disse (Clausewitz, 2020, s. 263-272). I den grad tallmessig overlegenhet bidrar til asymmetri, og dette er til egen fordel, kan den altså skapes, gjennom analyse av motstanderen i tid og rom. En av metodene som benyttes i dagens operasjoner for å styre *kraftsamlingen* er eksempelvis begrepet *main effort*, eller *hovedinnsats*, som i dag er definert som «A concentration of forces or means in a particular area and at a particular time to enable a commander to bring about a decision» (NATO, 2012). Forståelsen er sentral i vurderingen når man ser etter muligheter for å oppnå *avgjørelse*, eller en har behov for å *ta tilbake initiativet* i en operasjon (NATO, 2022b, s. 25). *Initiativ* er allerede belyst i rammen av ledelsesfilosofi.

Andre sentrale begreper FFOD 00 knytter til manøverteorien

Friksjon

Friksjon er et sentralt begrep i både manøverteorien og hos Clausewitz, som jeg har henvist til tidligere. Den oppstår enten man vil eller ikke. Det er den som skiller teori og praksis, og det er derfor

viktig «å lære å planlegge og leve med friksjon» (Clausewitz, 2020, s. 125-128; Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 45). Clausewitz' tiltak for å håndtere friksjonen gjenspeiles i FFOD 19 med at «Godt lederskap, kamperfaring, øvelse og trening kan til en viss grad redusere friksjonen og bidra til egen effektivitet[...]» (Clausewitz, 2020, s. 129-130; Forsvarets høgskole, 2019, s. 19).

Kulminasjon

Kulminasjon tilsier at noe har nådd et vendepunkt ved at eksempelvis en oppadgående kurve flater ut eller vender nedover (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 46-47). FFOD 00 forklarer begrepet tilsvarende slik som det benyttes flere ganger av Clausewitz (Clausewitz, 2020, s. 335-341, 795-806 & 867-878). Han synes også å ha en tanke om hvordan man kan forhindre egen kulminasjon og isteden påføre fienden kulminasjon, altså «å snu situasjonen under en trefning» (Clausewitz, 2020, s. 326-327). Clausewitz ser altså det psykologiske aspektet gjennom overraskelse i stridens tid og rom. Han viser her til et flankeangrep, utført av en reserve, når hovedstyrken har bundet fienden frontalt. Poenget hans synes å være timingen; når det er en forståelse av en slags uavgjort, eller en svak fordel fienden, da settes flankeangrepet inn for å utnytte at fienden er utslitt og spredt. Han påpeker også at en slik manøver er «driftighetens og vågemotets rette virkefelt». En slik tenkemåte svarer i stor grad til de fleste aspekter ved selve manøverkrigføringen, og spesielt evnen til å håndtere *risiko* (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 48-49). Clausewitz innsikt om kulminasjon synes derfor å være av stor viktighet for manøverteorien. I FDLO 04 knyttes kulminasjon til begreper som *utnyttelse*, *initiativ* og *avbrudd* (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 49-51). Det presiseres også at forståelsen for kulminasjon er relevant for både offensiv og defensiv, og at kunsten ligger i å identifisere kulminasjonen før den inntreffer (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 101-102) I FFOD 19 defineres kulminasjonspunktet som: «Det punktet i tid og rom der en styrke ikke lenger har stridsevne til å fortsette en operasjon under gjeldende forhold» (Forsvarets høgskole, 2019, s. 239).

Operasjonskjerne, operasjonskonsepter og basisfunksjoner

Operasjonskjernen slik FFOD 00 beskriver den består av tre faktorer; *ramme*, *manøvrere* og *skjerme* (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 39-42). Doktrinen bruker en analogi til en boksekamp for å forklare operasjonskjernens faktorer, og begrunner dette med Clausewitz fornemmelse av striden som en tvekamp. Operasjonskjernen i moderne militærteori ble beskrevet av den britiske teoretikeren J.F.C. Fuller (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 19), men dette opplyser ikke FFOD 00 om.

FDLO 04 henviser til Fuller og Leonhard for å etablere såkalte grunnleggende *operasjonskonsepter* (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 19-22; Fuller, 1926, s. 81-85; Leonhard, 1994/2017, s. 30-35).

Operasjonskonsept er en utvikling av Fullers operasjonskjerne, ramme, manøvrere og skjerm, til en anvendelse hvor to av faktorene settes i sammenheng, og således gir tre forskjellige konsepter.

Operasjonskonseptene kalles manøverkonsept, posisjonskonsept og utvekslingskonsept.

Manøverkonseptet må ses på som nok en variant av å begrepsfeste manøvertilnærmingen.

FFOD 19 beskriver at «Kampoperasjoner gjennomføres med tilpasset bruk av *manøver*, *ild* og *beskyttelse* for å bekjempe eller frata motstandere viljen til å forfølge egne målsettinger» (Forsvarets høgskole, 2019, s. 104). Dette må tolkes som tilsvarende forståelse som FDLO 04 sin vektlegging av balanse mellom tre operasjonskonsepter. Militærteoretisk fremstår det derimot noe uklart hvorfor man samtidig kun definerer den manøverorienterte tilnærmingen som landstyrkens operasjonskonsept (Forsvarets høgskole, 2019, s. 103). I FFOD 19 er det vanskelig å finne spor av de to andre operasjonskonseptene fra FDLO 04. Dette på tross av at «Leonhards operative konsepter ble lagt til grunn for det norske Forsvarets Forskningsinstituttets landmaktstudie fra 2012» (Børresen, 2021b).

FFOD 00 presenterer såkalte *militære basisfunksjoner* som er; *kommando og kontroll*, *ildkraft*, *mobilitet*, *beskyttelse*, *etterretning* og *logistikk* (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 40). Clausewitz kan nok en gang henvises til; eksempelvis ser vi forståelse for *ildkraft*, *mobilitet* og *beskyttelse*, i et samspill tilsvarende operasjonskjernen, i hans drøfting av forholdet mellom våpenartene på taktisk nivå, *infanteri*, *kavaleri* og *artilleri* (Clausewitz, 2020, s. 395-406). Tilsvarende som for disse, viser han gjennomgående innsikt også for de andre basisfunksjonene i *Om krigen*.

FFOD 00 presiserer sitt syn på hensikten med operasjonskjernen ved å relatere det til hensikten med basisfunksjonene; «Mens operasjonsfaktorene er rettet mot bruk av militære styrker (operativ planlegging), er basisfunksjonene rettet mot utvikling av militære styrker (strukturplanlegging)» (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 41). Definisjonen sier at basisfunksjonene er «Analytiske hjelpemidler for å utvikle fremtidige kapasiteter og strukturer for å få en mest mulig robust, slagkraftig og utholdende militærmakt» (Forsvarets stabsskole, 2000b, s. 232). I FFOD 19 er disse kalt fellesfunksjoner. De er ikke spesifikt presisert som verktøy for strukturplanlegging, men benyttes som «[...]rammeverk med samsvarende kapabiliteter og aktiviteter satt sammen for å bistå den operasjonelle sjefen med å integrere, synkronisere og gi retning til de forskjellige kapabilitetene og aktivitetene i en fellesoperasjon» (Forsvarets høgskole, 2019, s. 232).

Sammenhengen mellom operasjonskjerne, basisfunksjoner og operasjonskonsept blir i FFOD 00 kalt *den indre doktrinesløyfe* (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 41-42). Her fremkommer det at den nye militærteorien, underforstått manøverteori, med operasjonskonseptet avledet av den, vil endre kravene til basisfunksjonene og følgelig hvordan operasjonskjernen benyttes. I sum skulle dette kunne påvirke den fremtidige strukturen i Forsvaret med militærteoretisk forankring.

Dette er Diesens logikk fra hans artikkel i 1997, som jeg viste til i innledningen (Diesen, 1997, s. 6-9). I FFOD 00 bekreftes logikken, her ved at strukturen antydes justert som følge av doktrinenes valg, både egne og allierte (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 131-139). At doktrinen skal påvirke strukturen er fortsatt en mulighet også i FFOD 19, gjennom sin beskrivelse av «*Vekselvirkningen mellom FFOD og de øvrige dokumentene i dokumenthierarkiet*» (Forsvarets høgskole, 2019, s. 16-17).

En annen utvikling av basisfunksjoner er NATO sitt rammeverk, kalt *Joint action*, hvor funksjonene nå kategoriseres i tre overordnede kategorier;

Joint action is described as the use of a combination of manoeuvre, fires, information and civil-military cooperation (CIMIC) to affect an actor's understanding, capability and will, and the cohesion between them. It is the joint functions of C2 and intelligence (including surveillance and reconnaissance) and 'the joint functions of sustainment and force protection. (NATO, 2022a, s. 45)

De tre kategoriene kan oppsummeres som *to affect, informed and directed by og supported by*. Rammeverkets kjerne er altså hvordan man kan påvirke *forståelsen, kapabilitetene og viljen* til både seg selv og aktørene i et operasjonsområde under planlegging og gjennomføring av operasjoner. NATOs rammeverk med fellesfunksjoner må forstås som et verktøy for *operasjonsplanlegging*, og ikke *strukturplanlegging*.

Tyngdepunkt

Tyngdepunkt i FFOD 00 viser til begrepet basert på Clausewitz teorier (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 59-60). FFOD 00 definerer det som «Et sentrum av kraft og bevegelse som alt avhenger av. Formålet med tyngdepunkt betraktningen er å avdekke hvorfra en motstander får sin handlefrihet, fysiske styrke eller vilje til motstand» (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 153). *Tyngdepunktet* fremstår i FFODs tolkning primært som en *kapabilitet* som skal påvirkes, eller beskyttes hvis det er en egen kapabilitet.

Vitale punkter er definert som «Fysiske, variable eller abstrakte punkter som hviler på eller beskytter tyngdepunktet. Gjennom å angripe de vitale punktene legges tyngdepunktet åpent for angrep eller undergraves. Ett eller flere vitale punkter kan understøtte flere tyngdepunkter» (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 154). *Vitale punkter* er hentet fra Jominis teorier sier FFOD 00 (s. 61). Jomini kaller dette *decisive points* i den engelske utgaven av hans verk *The Art of War* (Jomini, 1862, s. 85-88).

Det siste elementet i FFOD 00 sin logikk med å forholde seg til tyngdepunkt, kalles *kritiske sårbarheter*. FFOD 00 definerer det som «Strukturelle svakheter i de militære styrkers organisasjon

eller kapasiteter, eller svakheter som oppstår under en operasjon, og som kan utnyttes av en motstander»(Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 146). Doktrinen hevder at dette også er gammel teori, og at Sun Tzu allerede i sin tid viste en tilsvarende forståelse (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 62).

Echevarria skriver i en artikkel at tyngdepunkt forstått i perspektivet som en kapabilitet, er en misforstått tolkning av Clausewitz. Han mener at det i større grad er *sammenhengen* mellom kapabilitetene eller styrkene, altså det som binder sammen styrkene til enheter, som er Clausewitz' tyngdepunkt (Clausewitz, 2020, s. 730; Echevarria, 2003). Logikken kan man også se i Clausewitz beskrivelse av Blüchers styrke som tyngdepunkt i slagene fra 1814, fordi Blüchers styrke trakk de andre styrkene i den overordnede formasjon i sin retning, og således utgjorde dette bindeleddet Echevarria påpeker (Clausewitz, 2020, s. 191). I rammen av tidligere henvisning til at USMC doktriner er brukt når FFOD 00 ble skrevet, tyder dette på at det er 1989-utgaven som primært er brukt (United States Marine Corps, 1989, s. 85) , og ikke 1997-utgaven (United States Marine Corps, 1997, s. 45-47). En annen mulighet er at FFOD 00 baserte seg på kun deler av Dr. Joe Strange sitt konsept for *strukturell analyse*, som besto av *tyngdepunkt*, *kritiske kapabiliteter*, *kritiske krav* og *kritiske svakheter* (Strange, 1996). FFOD 00 belyser ikke kritiske krav, samt at vitale punkter synes å tillegges en forståelse tilsvarende kritiske kapabiliteter. Echevarria påpeker i en av sine sluttnoter at Strange sitt konsept svarer til hans påstand om at tyngdepunktet primært bør betraktes på det som binder kapabilitetene sammen (Echevarria, 2003, s. 122-123). I så tilfelle kan man tillegge FFOD 00 en dypere forståelse enn doktrinens definisjon av tyngdepunkt alene tilsier, men at en ufullstendig bruk av Dr. Stranges konsept fører til at tyngdepunktet i FFOD 00 fortsatt fremstår som en kapabilitet.

I FDLO 04 har definisjonen på tyngdepunkt har også endret ordlyd; «Tyngdepunktet (TP) defineres i denne sammenhengen som det aspektet ved motstanderen eller egen styrke som, dersom det blir ødelagt, eliminert eller nøytralisert (ikke nødvendigvis gjennom fysisk angrep), vil føre til at han ikke er i stand til å nå sine målsetninger» (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 93). Stranges strukturelle analyse er lagt til grunn og tyngdepunktet fremstår følgelig aldri uten *kritiske kapabiliteter*, *kritiske krav* eller *kritiske sårbarheter*. FDLO 04 har i tillegg innført begrepet *avgjørende punkter*, og dette samsvarer nå bedre med Jominis beskrivelse av både *strategic lines*, *decisive points* og *objective points* enn de *vitale punkter* som ble beskrevet i FFOD 00 (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 60-62; 2004, s. 96-97; Jomini, 1862, s. 85-92). Tyngdepunktets betydning har likevel bestått de 20 årene etter FFOD 00 ble gitt ut, og Hærens plan- og beslutningsprosess benytter fortsatt Dr Strange sin strukturelle analyse (Hærens våpenskole, 2021, s. 40).

Indirekte metode

Den *indirekte metode* presenteres i FFOD 00 med referanse til Liddell Hart (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 63). Metoden handler om å fysisk velge *minste motstands* vei og psykologisk den *minst forventede* vei. Sett i sammenheng med tyngdepunkts betraktningen, og at man skal påvirke tyngdepunktet til fienden eksempelvis gjennom å angripe hans kritiske sårbarheter, passer disse to tenkesettene sammen.

Liddell Hart presenterte sin teori allerede i 1927, og fulgte opp med å presentere den i flere bøker og kompendier (Danchev, 1999). Hans teori ble lagt merke til allerede i hans samtid, og dens publikum vokste i etterkrigstiden og den fant også sin vei inn de fleste doktriner på verdensbasis.

I FDLO 04 presenteres derimot to former for tilnærming, den direkte og den indirekte (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 24-26). Her vises det at den indirekte primært påvirker motstanderens vilje. Den direkte påvirker primært hans evne. Det er allikevel en vekselvirkning mellom evne og vilje, som derav kan utnyttes, slik at tilnærmingsmetoden er fleksibel. Allikevel er det den indirekte tilnærmingen som foretrekkes, siden den antas å være mest styrkeøkonomiserende.

Forskyving er et annet begrep som introduseres i FDLO 04, og kan relateres til både indirekte metode og symmetri og asymmetri. «Forskyving er permanent eller midlertidig tilsidesettelse av motstanderens kapasiteter for å hindre at de får avgjørende innvirkning på egne operasjoner» (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 26-29). Forskyving kan oppstå på fire måter, *tidsmessig*, *mental*, *posisjonell* og *funksjonell*, og FDLO 04 refererer igjen til Leonhard. Hans beskrivelse er en forståelse for å etablere fordelaktig asymmetri knyttet til bruken av manøver (Leonhard, 2000, s. 64-65). FDLO 04 følger deretter opp med sin beskrivelse av symmetri og asymmetri, og sier dette er de to prinsipielle metodene for konfrontasjon (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 29-30). FDLO 04 forklarer at konfrontasjon gjøres for å degradere eller ødelegge fiendens fysiske kapasitet. Kombinasjonen av forskyvning og konfrontasjon er FDLO 04 sin forståelse av begrepet *påvirkning*.

Påvirkningen gjøres gjennom bruk av *kombinerte effekter* ifølge FDLO 04 (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 30-34). Kombinerte effekter blir belyst i rammen av temaet *integrering og samvirke*.

Dagens manøverteori

I dagens begrepsbruk er det primært begrepet *manøverorientert tilnærming* som benyttes, eller *manoeuvrist approach* i de allierte doktriner. Likhetene er til stede med hvordan den presenteres i FFOD 00. Dagens AJP-3.2 bekrefter den fortsatte forståelsen for manøverteorien tilnærmet slik den beskrives i FFOD 00 (NATO, 2022a, s. 39-43). AJP-3.2 sier at hensikten med manøvertilnærmingen er å knuse fiendens samhold og vilje til videre strid. Videre beskrives den som en indirekte tilnærming som fokuserer på å angripe fiendens moralske del av stridsevnen fremfor den fysiske. Prinsippene

den benytter for å svare til manøvetilnærmingen er; *anvendelse av OBL, fokusere på fiendens sårbarheter, utnytte muligheter, modig og avgjørende handlinger og smidighet*. Dette oppnås gjennom to teknikker. Den første teknikken er å *ta og holde initiativet*, og oppnås gjennom; *tempo, overraskelse, forkjøpstenking, momentum, samtidighet, utnyttelse, og unngåelse av kulminasjon*. Den andre teknikken er å angripe fiendens *forståelse, vilje, og samhold*, og dette oppnås gjennom; *forskyving, forstyrrelser og ødeleggelse*.

Dagens beskrivelse er systematisert bedre enn i FFOD 00, men det er i praksis det samme tankesettet som ligger til grunn. I AJP-3.2 fremgår derimot ingen begrensninger for hvilken type operasjon eller hvilken konflikttype tilnærmingen kan anvendes. Underforstått er den manøverorienterte tilnærmingen anvendbar i alle militære operasjoner.

Manøverteori militærteoretisk oppsummert som ramme for utvikling av taktikk

Manøverteorien som helhet er en ny teori. Dens elementer er derimot basert på klassisk militærteori, og store deler av forståelsen må derfor hevdes å være klassisk militær teori. Selve innføringen av teorien kom i løpet av 90-tallet, og ble operasjonalisert i Forsvaret gjennom FFOD 00. Som et operasjonskonsept hevder doktrinen selv at den bryter med tidligere konsept. Underforstått er ikke operasjonskonseptet som manøverteorien representerer mulig å lese ut av TDH 79.

Manøverteorien har i perioden utviklet sitt begrepsapparat og måten den strukturerer sitt innhold, blant annet i de siste allierte doktriner. I dag omtales den som en *tilnærming, the manoeuvrist approach*. Manøverteorien kan derimot ikke sies å ha endret sin grunnleggende karakter i perioden, etter at den ble innført. Dagens forståelse for den manøverorienterte tilnærming er best beskrevet i de allierte doktrinene, og ikke tilsvarende beskrevet i norske oppdaterte utgivelser.

Analyse av taktikkens doktrinelle utvikling i rammen av manøverteori

Som en start på å forstå utviklingen av den ganske så omfattende militærteoretiske gjennomgangen av manøverteori begynner jeg med å se hvordan TDH 79 forholder seg til manøverteoriens elementer.

I det operative grunnsynet i TDH 79 er det naturligvis ikke et eksplisitt og definert begrep som kalles manøverkrigføring eller tilsvarende. Men det er fullt mulig å se et doktrinelt uttrykk som passer inn i dagens manøverteori. Et eksempel på forståelse for å fokusere på fiendens sårbarhet eller angripe fra en fordelaktig posisjon er når TDH 79 beskriver angrep på fiendens landsetting (Hærstaben, 1979a, s. 14). Om stridens mål belyses viljeaspektet «vårt endelige mål [vil] være å bryte hans[fienden] vilje til kamp[...]» (Hærstaben, 1979a, s. 33). En indirekte metode kan forstås av følgende: «Selv om vi står overfor en overlegen styrke, kan vi med små midler oppnå store resultater ved offensiv strid mot fiendens flanker og rygg, og mot hans forsyningslinjer» (Hærstaben, 1979a, s.

15). Sitatet kan også tillegges en innsikt i tyngdepunktsanalyse. Eksempelene kan enkelt knyttes til definisjonen FFOD 00 brukte for manøverkrigføringen. «Operasjoner med formål å lamme en motstanders evne og vilje til å føre striden videre ved å angripe fra en fordelaktig posisjon» (Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 147). Følgende er en tydelig forståelse for initiativ; «Er fienden i et område underlegen i styrke eller har lav stridsberedskap, bør han angripes snarest. [...] [det er] ofte bedre å angripe snarest enn å gi egne styrker mer tid til forberedelser» (Hærstaben, 1979b, s. 15). Eksempler på at man også i TDH 79 prøvde å *ta og holde initiativet* kan ses i «Striden må føres offensivt. Sjefer og avdelinger på alle nivå må preges av offensiv ånd som først og fremst betyr vilje til å utnytte enhver mulighet også i andre stridsformer enn angrep» (Hærstaben, 1979a, s. 14). Ledelsesfilosofien som doktrinelt uttrykkes har jeg allerede belyst.

Et eksempel på at flere av manøverteoriens elementer fremstår i mer sammenhengende form kan ses i følgende sitat fra heftet om angrepsstrid;

Norsk angrepsstrid må bygge på taktisk mobilitet og manøver i lende der fienden ikke vil kunne utnytte sin materielle overlegenhet. (eksempler på *asymmetri, kraftsamling, forskyving*) Videre må våre avdelinger søke å utnytte mørke og dårlig sikt. (eksempel på *friksjon, forskyving*). Vi må prøve å skape eller utnytte situasjoner der fienden ikke får utviklet - eller ennå ikke har fått organisert - sin fulle slagkraft. (eksempel på *forskyving, tempo, initiativ, ubalanse*) Under slike forhold kan det være nødvendig å føre angrepet frem i lende som gjør det mulig å sette inn styrkene raskt, f eks i åpent lende eller vekslende lende. (eksempel på *tempo, initiativ*)

Et heldig utfall av angrepet vil avhenge av at det lykkes oss å vinne lokal overlegenhet ved å kraftsamle egne styrker, og splitte og slå fiendens styrker del for del. (eksempel på *kraftsamling, ubalanse, sammenbrudd*) (Hærstaben, 1979b, s. 5 (min bruk av parentes))

Å hevde at TDH 79 er tuftet på manøverteori er derimot ikke mulig. At den uttrykker doktrinell taktikk som samsvarer med manøverteori er derimot enkelt, som jeg har vist med noen av eksemplene allerede.

Som en følge av forståelsen rundt dikotomien mellom utmattelses- og manøverkrigføring, samt operasjonskjernens utlede konsepter, kan man se om det er motsatte tendenser som tyder på at andre operasjonskonsepter enn det manøverorienterte uttrykkes i TDH 79.

Det sies i beskrivelsen av egne ressurser at vi personellmessig er relativt overlegen en angripende fiende, og en utmattelsestenking kan noe søkt legges til grunn gjennom å betrakte dette som ressursoverlegenhet (Hærstaben, 1979a, s. 12). Ser man dette i sammenheng med der jeg tidligere i

oppgaven viste at det er mulig å se på stridsformen fri strid som en slags organisert motstandskamp eller opprør, kan man se for seg en slags utmattelseskrigføring. Et slik tenkesett kan likevel ikke påstås å prege det taktiske uttrykket i TDH 79. Andre tegn som kan tyde på utmattelsens logikk kan også tillegges bruken av dybde i forsvarsstrid, eller at man har en distinkt stridsform som er oppholdende strid, på lik linje med offensiv og defensiv. (Hærstaben, 1979c, s. 13; 1979d). Disse to observasjonene kan likevel ikke peke mot utmattelseskrigføring som et rådende operasjonskonsept i TDH 79. Det kan dessuten sammenlignes med tilsvarende logikk i HT 20 sine defensive aktiviteter. Man finner derimot oftere tendering til manøvertilnærming: «Våre krumbanevåpen vil være kvantitativt underlegne, men med en hardhendt prioritering og full utnyttelse av eget artilleris evne til rask, nøyaktig og overraskende konsentrasjon av ilden, vil denne svakhet kunne reduseres vesentlig» (Hærstaben, 1979a, s. 12). Og i det påfølgende operative grunnsynet er det prinsipper tilsvarende manøvertilnærmingen som preger beskrivelsen av hvordan man ønsker å føre striden, sammen med de andre grenene. En antydning til at man i dikotomien mellom utmattelse og manøverkrigføring har større grad av utmattelse er ikke mulig å vise. I rammen av operasjonskonseptene slik de beskrives i FDLO 04, kan man hevde at TDH 79 uttrykker taktikk som er balansert mellom de tre operasjonskonseptene, med en svak antydning mot manøverkonsept.

HT 20 sier ikke eksplisitt at den operer etter en manøvertilnærming, men at den er baserer seg på teoretisk grunnlag og operasjonelt rammeverk som beskrives i ATP 3-2-1 (Hærens våpenskole, 2020a, s. 6). I ATP-3.2.1 står det tydelig i første setning at dens hensikt er å beskrive «[...]a common understanding and approach to land tactical operations, conducted, across the spectrum of conflict through a manoeuvrist approach operating philosophy [...]» (NATO, 2018a, s. 1-1). Gjennomgående vil man finne elementer som svarer til manøvertilnærmingens prinsipper i HT 20. Eksempler kan være beskrivelser av kraftsamlingen; «Evnen til kraftsamling oppstår gjennom gode planer som er godt synkronisert mellom underavdelinger [...]» (Hæren, 2020a, s. 14). Andre kan være hvordan både opprettholde momentum og unngå kulminasjon ved å planlegge for «[...] understøttelse for å både opprettholde momentum i operasjonen og for å unngå eller utsette kulminasjon» (Hærens våpenskole, 2020a, s. 20).

Den uttrykte taktikken i HT 20 kan leses gjennomgående i hvordan manøverformer og former for forsvar beskrives eller hvordan taktiske aktiviteter defineres. Eksempelvis beskrives manøverformen omfatning med følgende tekst:

På taktisk nivå fokuserer omfatning på å ta lende, ødelegge spesifikke elementer av fienden (*indirekte tilnærming, tyngdepunktsbetraktning*) og å avskjære fiendens tilbaketrekning (kritiske sårbarheter). Den avgjørende oppgaven vil være å angripe en sårbar flanke (kritisk

sårbarhet, indirekte tilnærming). Omfatning unngår fiendens sterkeste punkt (unngå kulminasjon, indirekte tilnærming), som normalt er fronten, hvor det også normalt er størst effekt av ild og hinder. (Hærens våpenskole, 2020a, s. 16 min bruk av parentes)

Det kan hevdes at dette ikke er taktikk som er preget av manøverteori, men at dette er klassiske manøverformer som alltid har vært uttrykt på denne måten. Det er også riktig. Men som vi så av den militærteoretiske gjennomgangen av manøverteori er jo den også kun en sammensetting av klassisk militærteori. Med andre ord; Den uttrykte doktrinelle taktikken i HT 20 viser ingen distinkt utvikling i rammen av militærteoretisk forståelse av manøverteori.

Utvikling a doktrinell taktikk i rammen av manøverteori - delkonklusjon

Hærens taktikk kan ikke sies å vise en tydelig utvikling i hvordan den kommer doktrinelt til uttrykk i rammen av manøverteori. TDH 79 viser forståelse for de fleste av manøverteoriens prinsipper og begreper. Dette skyldes i stor grad at manøverteorien er tuftet på klassisk militærteori, men senere satt sammen til et større hele. På den andre siden er det vanskelig å finne at HT 20 uttrykker dette eksakt i tråd med manøvertilnærmingen slik den eksempelvis beskrives i det militærteoretiske grunnlaget i NATOs doktriner, som faktisk er HT sin referanse. Den har derimot i stor grad et klassisk uttrykk, men som naturligvis dekker manøverteoriens logikk. Dette tyder på at den doktrinelle taktikken har utviklet seg i liten grad som følge av manøverteoriens inntog i perioden. Med en utvidet innsikt i militærteori generelt, som perioden har opplevd, kan *bruk av militære styrker* med dagens taktikk oppleves å representere en utvikling uttrykt på andre måter enn skriftlig. Den uttrykte doktrinelle taktikken i HT 20 viser ingen distinkt utvikling i rammen av militærteoretisk forståelse av manøverteori.

Taktikkens utvikling i rammen av integrering og samvirke

Som kapittel 2 viste har strukturen til Hæren variert stort i perioden, både hjemme og ute i internasjonale operasjoner. Strukturen må forventes å direkte ha innvirkning på *bruken av militære styrker* i rammen av integrering og samvirke. Hvorvidt det kommer doktrinelt til uttrykk i utviklingen av Hærens taktikk vil analysen i dette temaet vise.

Militærteoretisk utvikling av integrering og samvirke

Om integrering kan man lese at «Landstyrker opererer [...] alltid i en operativ ramme», og i rammen av samvirke kan man lese at dette «[...] er en lavere operativ ambisjon for samarbeid mellom militære styrker» (Forsvarets stabsskole, 2000b, s. 154). Ut av dette kan man tillegge integreringen til

å skje i relasjon til fellesoperasjonen, og samvirket til å foregå på det taktiske nivået. Forklaringen er altså utydelig alene, og må derfor forstås i sammenheng med det som er beskrevet i tidligere avsnitt;

Kampoperasjoner på land føres mest effektivt av en integrert task-organisert styrke, normalt en divisjons- eller brigadeekvivalent, som består av et integrert kommando- og kontrollapparat, etterretningsavdeling(er), kampenheter, taktiske støtteavdelinger og logistikkavdelinger. Kampavdelingene består av panser- og infanteriavdelinger og rør- og rakettartilleriavdelinger, som også betegnes som taktiske støtteavdelinger. I tillegg kommer eventuelle luft- og sjøstridskrefter med evne til å bekjempe land og sjømål, herunder også væpnede helikopteravdelinger. Landbaserte integrerte task-styrker må inneha kompetanse og utrustning til å motta ekstern ildstøtte fra land-, luft- og sjøbaserte plattformer. (Forsvarets stabsskole, 2000b, s. 151) .

Ut av dette kan man se at forståelsen for å oppdragsorganisere, altså sette sammen forskjellige kapabiliteter til et større hele gjennom integrering og samvirke, fremstår som en forutsetning for operasjonene. Dette kan kobles direkte til forståelse for *operasjonskjernen*, som beskrev nærmere i rammen av manøverteori. Det kan også kobles til klassisk militærteoretisk forståelse hos Clausewitz. Han viser en grunnleggende funksjonell forståelse for samvirke i sine tekster om taktikk, hvor han skiller mellom *nærkampen* og *ildstriden* (Garard, 2021, s. 44-51). Clausewitz sier at det alltid har vært et slikt skille, selv med konstant utvikling av våpenteknologi. Underforstått kan dette synet til Clausewitz tillegges en fellesoperativ innsikt, eksempelvis bakkestyrke i rollen som *nærkamp* og luftstyrker i rollen som *ildstrid*. Friedman hevder denne samvirkeforståelsen er selve kjernen i Clausewitz syn på slaget, eller taktikk (Friedman, 2021, s. xii-xiv). Han poengterer også at Clausewitz betegner selve nærkampen som *det eneste sikre*, uansett hvor presis og massiv ildstriden måtte være. Relatert til slagets formål, altså å nedkjempe fienden, er det kun med å gå helt inn på fienden man kan være sikker på at formålet er oppnådd, altså at han er nedkjempet, eller at han har forlatt terrenget og at man selv kan ta og holde det. Derfor er også en slik nærkamp i dette perspektivet det eneste som kan skape *avgjørelse* i en samvirkeforståelse. I alle utgaver av FFOD får man samme vurdering av landstyrken, nemlig at den relateres til avgjørelse i fellesoperasjonen. Man kan eksempelvis lese at; «Landstyrkene er den eneste styrkekomponent som har evne til å ta og holde terreng over tid. Denne kapasiteten er viktig i de aller fleste konflikter og er ofte en forutsetning for at militære operasjoner skal lykkes» (Forsvarets stabsskole, 2000b, s. 147). I sin analyse av landmilitær teori konkluderer Gran at «Landstyrker er fortsatt til for å skape avgjørelse» (Gran, 2012, s. 179)

Clausewitz sier også spesifikt om oppdragsorganisering at det gjøres for å kunne «møte øyeblikkets taktiske og strategiske krav», i den norske utgaven kalt slagorden, altså «inndelingen og oppstillingen av hæren i en sluttet og kampklar formasjon» (Clausewitz, 2020, s. 414). Clausewitz gir hæren en generell oppstilling når den settes i felt. Hans utgangspunkt baserer seg på en tredeling med en forpost, en hovedstyrke og en bakropp med reserver (Clausewitz, 2020, s. 410). Han beskriver tredelingen ytterligere gjennom åtte enheter, ett element som forpost, tre elementer som hovedstyrke, og fire som reserve, hvorpå to synes å være bundet til flankerelaterte oppgaver, mens to er ubundne. Basert på dette utgangspunktet viser han deretter en funksjonell tilnærming til hvordan en slik styrke må justeres etter forskjellige behov (Clausewitz, 2020, s. 415-421). Et slikt funksjonelt tankesett kan hevdes å være grunnlaget for integrering og samvirke.

Forståelsen for samvirke i rammen av oppdragsorganisering slik vi i større grad kjenner det i dag kan vi spore til den tyske operasjonelle og taktiske tenking presentert i *Truppenführung* av 1933 (Condell & Zabecki, 1933/2001, s. x-xi). Tydelige spor etter denne idéen, som vi i dag kaller samvirke, ser vi gjennom hele *Truppenführung*, og spesifikt allerede i Kapittel 1 (1933/, s. 20-21). Det tyske tankegodset til *Truppenführung* må hevdes å ha preget også *Maneuver warfare handbook* selv om det ikke refereres direkte til den. Ordet «german» i forskjellige varianter er brukt over 100 ganger, og som referanser er det henvist til blant annet tekster av Clausewitz og flere intervjuer og tekster med og av tyske generaler fra andre verdenskrig, som Rommel, Guderian, Balck, Manstein og Mellenthin (Lind, 1985/2018). En indirekte påvirkning av *Truppenführung* må man derfor forvente har funnet sted.

Forståelsen lever videre i FDLO 04 gjennom begrepet *kombinerte effekter*, altså en oversettelse av begrepet *combined arms* (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 30). Ordet *samvirke* benyttes ikke i denne sammenheng i FDLO 04. NATO definerer i dag *combined arms* slik; «In land operations, relating to the synchronized or simultaneous application of several arms to achieve an effect on the enemy that is greater than if each arm were used against the enemy in sequence» (NATO, 2016). Dette samsvarer i stor grad med FFOD 19 sin definisjon av *combined arms* som er oversatt til *taktisk samvirke* (Forsvarets høyskole, 2019). FFOD 19 har altså låst sin definisjon til et nivå, mens nivået ikke fremgår spesifikt i NATO.

En ytterligere utvikling av begrepet har i dag blitt til såkalt *integrert samvirke* i utviklingskonseptet *Morgendagens Hær*. «Integrert samvirke er et nivå- sektor- og domeneuavhengig rammeverk for integrasjon, koordinering og anvendelse av sivile-, fellesoperative- og taktiske innsatsmidler» (Hæren, 2021, s. 21). *Morgendagens Hær* opererer derfor med tre varianter av samvirke for å forklare integrert samvirke; *taktisk samvirke*, *fellestaktisk (og alliert) samvirke*, og

sektoroverskridende samvirke i Totalforsvaret, som alle har sitt utspring fra begreper i FFOD 19. Utviklingen kan blant annet ses i lys av dagens utvidede forståelse av det komplekse ved operasjonsmiljøet, som jeg også belyste i rammen av konfliktforståelse (Forsvarets høgskole, 2019, s. 22). En kobling til klassisk militærteori kan her også gjøres ved å peke til Clausewitz' kjente påstand om at krig ikke er noe annet enn en fortsettelse av den politiske virksomheten med innblanding av andre midler (Clausewitz, 2020, s. 929). Med Clausewitz' innsikt i bruken av flere våpen i taktikken og hans diskusjon om hvor stor innsats en stat legger i krigen dekker også logikken i *Morgendagens Hær* (Clausewitz, 2020, s. 395-406 & 895-910).

Integrering og samvirke militærteoretisk oppsummert som ramme for utvikling av taktikk

Den grunnleggende forståelsen for integrering og samvirke kan karakteriseres som klassisk teori helt tilbake til Clausewitz. Militærteoretisk er den utviklet både med uttrykk og begreper i perioden, samt at forståelsen i enda større grad dekker flere kommandonivåer, domener og sektorer, blant annet gjennom det såkalte integrerte samvirke som presenteres i *Morgendagens Hær*. Militærteoretisk fremstår samvirke i dag så selvfølgelig at det nærmest er en forutsetning for å løse gitte oppdrag.

Analyse av taktikkens doktrinelle utvikling i rammen av integrering og samvirke

I TDH 79 er forståelsen for samvirke grunnleggende. Samvirke er ett av ti prinsipper for føring av striden, og samvirke vies også et eget kapittel i slutten av hefte 1 med følgende sitat; «For hæravdelinger er det særlig viktig at samvirke øves mellom infanteri, kavaleri, artilleri og ingeniører» (Hærstaben, 1979a, s. 35 & 37-38). Beskrivelsen i TDH 79 er ikke beskrevet funksjonelt, men relaterer det taktiske samvirket til våpen og troppearter. Den funksjonelle beskrivelsen av samvirke er ikke like tydelig, slik som FFOD 00 som bruker begreper fra de såkalte basisfunksjonene. Forståelsen er allikevel tilsvarende både den klassiske militærteoretiske og den moderne forklaringen som FFOD 00 bruker. TDH 79 beskriver også basisfunksjoner tilsvarende som vi kjenner dem i dag presentert tidligere i heftet, selv om de ikke benyttes i denne sammenheng (Hærstaben, 1979a, s. 20-25). Forståelsen for disse funksjonene må ses i sammenheng med samvirkebeskrivelsen i heftet. Helhetlig uttrykker TDH 79 taktikken doktrinelt helt i tråd med de militærteoretiske forståelsene jeg har presentert over.

I HT 20 er taktisk samvirke definert i vedlegg C tilsvarende som i FFOD 19 (Forsvarets høgskole, 2019, s. 251; Hærens våpenskole, 2020b, s. 19-20). Samme vedlegg i HT 20 gir en annen formulert definisjon av *kombinererte effekter*, både med referanse til FDLO 04 og NATO (Hærens våpenskole, 2020b, s. 11).

To forskjellige varianter av det som vedlegget har oversatt til «combined arms» fremstår rotete. Definisjonen er formulert forskjellig, men har overordnet samme betydning. I selve håndboken,

benyttes for øvrig ikke begrepene nevneverdig, selv om det tidlig sies at samvirke med andre grener er en forutsetning (Hærens våpenskole, 2020a, s. 7). Selve taktikken slik den doktrinelt kommer til uttrykk er som i TDH 79 helt i tråd med den militærteoretiske forståelsen jeg presenterte over. Unntaket for både TDH 79 og HT 20 er beskrivel av det *integreerte samvirke* som presenteres i Morgendagens Hær.

En forståelse for hvordan samvirket konkret utføres kan tydelig forstås med bakgrunn i eksempelvis angrepsformene i TDH 79 og heftets generelle del for beskrivelse av gangen i et angrep med blant annet dets innsatsfaktorer (Hærstaben, 1979b). Heftet i sin helhet gir en slik gjennomgang av angrepet. Tilsvarende ser man tydelige likheter med denne forståelsen av samvirke i HT 20 for den enkelte manøverform i det generelle kapittelet om offensive aktiviteter (Hærens våpenskole, 2020a, s. 10-35). Den planlagte del 2- offensive aktiviteter må forventes å beskrive dette ytterligere. HT 20 del 1 tyder på at det ikke vil medføre endret militærteoretisk forståelse for samvirke, eller hvordan det vil komme doktrinelt til uttrykk. Morgendagens hær med sin bruk av begrepet *integreert samvirke* kan derimot i fremtiden tenkes å påvirke den doktrinelt uttrykte taktikk i rammen av samvirke.

Samvirke med andre forsvarsgrener beskrives kort i TDH 79 på slutten av hefte 1. Det er en forståelse som bærer preg av å være noe mer forhåndsdefinert sammenlignet med dagens mer dynamiske fellestaktiske samvirke. Men istedenfor den doktrinelle taktikk i Hæren, er det sannsynligvis styringen på det operasjonelle nivå som har utviklet seg, altså hvordan fellesoperasjonen utføres. Den doktrinelle taktikk Hæren uttrykker synes også i det fellestaktiske perspektiv å være uendret.

Utvikling av doktrinell taktikk i rammen av integrering og samvirke - delkonklusjon

I rammen av militærteoretisk forståelse for integrering og samvirke synes ikke taktikkens doktrinelle uttrykk i Hæren å ha endret seg.

Taktikkens utvikling i rammen av operasjonsformer

Offensiv og defensiv dikotomi er kanskje det mest grunnleggende i taktikken, representert blant annet gjennom det grunnleggende i konfliktforståelsen, nemlig Clausewitz tvekamp (Clausewitz, 2020, s. 49-50; Forsvarets stabsskole, 2000a, s. 24). *Bruken av militære styrker* handler i sin mest grunnleggende form om valget mellom offensiv eller defensiv. En svensk studie hevder at det både militærteoretisk og doktrinelt er et bias til offensiven; «The cases where a decisive strategic victory has been reached without offensive warfighting, such as Switzerland vs Austria 1315–1350 and Hezbollah vs Lebanon in 2006, are in a clear minority» (Weissmann & Ahlström, 2019, s. 176). Kanskje kan dette forklare FFOD 00, som uten å gi belegg for sin påstand hevder at «I Norge har vi tidligere lagt vekt på et defensivt og statisk operasjonskonsept[...]» (Forsvarets stabsskole, 2000a, s.

41) Allerede nevnte svenske studie sier videre at manøverteorien er et eksempel på at doktriner endrer karakter fra defensiv til offensiv. FFOD 00 med sin manøverteori sier eksempelvis at; «Hensikten med defensive operasjoner er å bryte motstanderens vilje og evne til å fortsette sin offensiv, forme ham på stridsfeltet [...] og legge grunnlag for egne offensive operasjoner» (Forsvarets stabsskole, 2000b, s. 153). For å ytterligere belyse utvikling av Hærens doktrinelle taktikk skal dette temaet se nærmere på de to klassiske operasjonsformene offensiv og defensiv.

Militærteoretisk utvikling av operasjonsformer

Innledningsvis er det er verdt å merke seg karakteristikken av landstyrker som FFOD 00 gir;

«Landstyrker vil normalt gjennomføre kampoperasjoner med den oppgave å holde terreng, nedkjempe motstanderens styrker og gjenerobre tapt terreng. Landoperasjoner skiller seg i vesentlig grad fra operasjoner på sjøen og i luften med hensyn til hvordan terreng, vegetasjon og føreforhold påvirker gjennomføring av operasjoner. Landstyrkene er den eneste styrkekomponent som har evne til å ta og holde terreng over tid. Denne kapasiteten er viktig i de aller fleste konflikter og er ofte en forutsetning for at militære operasjoner skal lykkes. Militære operasjoner på land kjennetegnes av at det som oftest er flere andre aktører til stede der operasjonene foregår: sivilbefolkning, humanitære eller andre sivile organisasjoner inklusive medier. Dette faktum bidrar til å øke friksjon og kompleksitet i landoperasjonene.» (Forsvarets stabsskole, 2000b, s. 147).

Denne forståelsen for landstyrken er i praksis uendret i dagens doktriner (Forsvarets høgskole, 2019, s. 99-101; NATO, 2022a, s. 21-22).

I FFOD 00 står det at; «[...] landstridskreftene benytter seg av to operasjonsformer eller en kombinasjon av dem: offensive og defensive operasjoner» (Forsvarets stabsskole, 2000b, s. 151-154). Denne dikotomien kan hevdes å være klassisk. Clausewitz kategoriserte *trefningen* i offensive og defensive (Clausewitz, 2020, s. 318). Begge kategoriene har tre nyanser av hensikten med trefningen. Hensiktene er relatert til fienden, et sted eller et objekt. Til offensiven tillegger han et fjerde, nærmest tilretteleggende, formål, nemlig villedning. I tillegg må vi huske trefningens overordnede formål som for Clausewitz handler om å tilintetgjøre eller overvinne motstanderen, men som et middel for den overordnede plan, altså strategien (Clausewitz, 2020, s. 302). Clausewitz' fokus på aktør gjenspeiles i FFOD 00 sine offensive operasjoner ved å si at «[...] målet med [...] offensive operasjoner er normalt å frata motstanderen vilje til fortsatt strid og dermed tvinge ham til overgivelse eller tilbaketrekning» (Forsvarets stabsskole, 2000b, s. 153). Offensiven gjennomføres ved at det blant annet fokuseres på initiativ, slå motstanderens vilje, bruk av indirekte metode og kraftsamling mot kritiske sårbarheter. Offensiven der den beskrives synes å være kun fienderelatert,

og beskrives uten fokus på terreng i FFOD 00, men med karakteristikken den har gitt innledningsvis på landstyrken kan man tillegge den et mer balansert fokus som også ivaretar terrengets betydning.

I sine tidligere tekster etablerte Clausewitz en analytisk forskjell på angrep og forsvar ved å si at de hadde henholdsvis positiv og negativ intensjon (Clausewitz, 1832/1918, s. 254). Denne måten å omtale stridsformene bruker han også i *Om Krigen*, allerede fra bok 1 (Clausewitz, 2020, s. 61).

Friedman oppsummerer denne distinksjonen med å presisere at dette ikke handler om den ene er bedre eller dårligere enn den andre (Friedman, 2021, s. xiv). Han forklarer at med dette mener Clausewitz at forsvar ikke oppnår noe nytt i seg selv, i motsetning til angrepet som rent analytisk kan hevdes å forvente å oppnå noe, underforstått relatert til en overordnet hensikt. Forsvaret fremstår dermed ikke som avgjørende, men som tilretteleggende for en avgjørende offensiv. Det såkalte bias til offensiv som den svenske studien refererte til kan derfor hevdes å være til stede også i klassisk militærteori.

Metodene for forsvar i FFOD 00 beskrives videre som *mobile* og *lokalt offensiv* (Forsvarets stabsskole, 2000b, s. 154). Man kan med andre ord tillegge den defensive operasjonsformen i FFOD 00 å være utelukkende fienderelatert, der den beskrives, men som med offensiven kan den innledende karakteristikken legges til grunn. Doktrinen gjenspeiler altså generelt det terrengrelaterte formål i allerede nevnte karakteristikker av landstyrken i sine forutgående avsnitt, som hevder at det kun er landstyrker som har evne til å ta og holde terreng (Forsvarets stabsskole, 2000b, s. 147).

FFOD 00 sin dikotomi med offensive og defensive operasjoner kan hevdes å være klassisk militærteori. FFOD 00 speiler Clausewitz tanker om hvilken stridsform som var den avgjørende. Formålet med operasjonsformene for FFOD 00 synes å være preget av manøverteori, og derfor synes terrengets fokus liten grad å fremheves, til fordel for økt fokus på motstander.

I FDLO 04 er terrenget igjen en del av formålet under beskrivelsen av både offensive og defensive operasjoner (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 109 & 125). I FFOD 19 fremstår fokuset på fiende og terreng igjen mer balansert (Forsvarets høgskole, 2019, s. 100-101).

Begrepsapparatet i FDLO 04 har også utviklet seg til fem overordnede operasjonsformer. *Offensive, defensive, fredsstøttende, nasjonale støtteoperasjoner og tilretteleggende* (Forsvarets stabsskole, 2004, s. 9-6). Dagens doktriner har utviklet seg ytterligere hvor det siste tilskuddet er i den allierte doktrinen hvor det er blitt et tydelig skille mellom operasjoner og aktiviteter (NATO, 2022a, s. 54-56). Innledningsvis er det en overordnet kategorisering av operasjonstemaer som *krigføring, sikkerhet, fredsstøtte og militært engasjement i fredstid* som kan knyttes til konfliktforståelsen jeg allerede har belyst. Deretter består disse temaene av kombinasjoner av *offensive, defensive og stabiliserende operasjoner*, som igjen er satt sammen av forskjellige kombinasjoner av offensive, defensive,

stabiliserende og *tilretteleggende aktiviteter*. Den positive og negative intensjonen fra Clausewitz synes også å ha blitt videreført basert på beskrivelsene av operasjonsformene offensiv og defensiv; «Offensive. Operations to impose one's own will upon the adversary; Defensive. Operations to deny the adversary their objectives» (NATO, 2022a, s. 55).

Operasjonsformer militærteoretisk oppsummert som ramme for utvikling av taktikk

Militærteoretisk forståelse mellom offensiv og defensiv, både innen operasjoner og aktiviteter, synes å være i tråd med den klassiske dikotomien til Clausewitz, gjennom hele perioden. Det er derimot tilført nye begreper rundt dikotomien som bidrar til å effektivisere og berike de teoretiske mulighetene som de to klassiske stridsformene kan tilby.

Analyse av taktikkens doktrinelle utvikling i rammen av operasjonsformer

TDH 79 har tre hovedstridsformer; *angrepsstrid*, *forsvarsstrid*, og *oppholdende strid*. I tillegg har direktivet stridsformen *fri strid* som kan føres under alle de andre stridsformene. (Hærstaben, 1979a, s. 19-20).

HT 20 beskriver fire kategorier med aktiviteter; *offensive*, *defensive*, *stabiliserende* og *tilretteleggende* (Hærens våpenskole, 2020a, s. 7) Stabiliserende er ikke beskrevet i detalj.

Jeg skal i påfølgende to avsnitt vise hvordan den doktrinelle taktikk har utviklet seg ved sammenligne henholdsvis offensiv og defensiv strid mellom TDH 79 og HT 20. Jeg vil vektlegge hensikten, kategorisering, hvordan styrken inndeles, og hvordan striden gjennomføres.

TDH 79 beskriver følgende om angrepsstrid:

Målet med angreps strid kan være å:

- nedkjempe fienden ved å ødelegge hans stridsmidler, ledelsesapparat og andre hjelpemidler
- ta viktig lende
- binde fienden og hindre omgrupperinger
- villede fienden og lede hans oppmerksomhet eller innsats bort fra vår virksomhet andre steder
- skaffe opplysninger (Hærstaben, 1979b, s. 5)

Offensiven i TDH 79 er både relatert til fiende og lende (Hærstaben, 1979a, s. 19-20). Direktivet sier om offensiven at: «Å ta lende er et middel til endelig å kunne slå ham.» Fokuset er å ødelegge eller fordrive, tilsvarende slik Clausewitz beskrev det. Basert på *stridens mål* som beskrives senere i heftet, må denne stridsformen karakteriseres som avgjørende, og fokusert på å bryte hans *vilje* (Hærstaben, 1979a, s. 33). Offensiv strid er kategorisert i *forberedt* og *hurtig angrep*, fire *angrepsformer* og to

andre slags angrep (Hærstaben, 1979b, s. 9-14). De fire *angrepsformer* er; *frontalangrep*, *flankeangrep*, *omfatningsangrep* og *gjennombruddsangrep*. *Andre slags angrep* beskrives som; *Angrep med begrenset mål (støtteangrep, skinnangrep, forstyrrende angrep og oppløring med vold)* og *infiltrasjonsangrep*. Styrken inndeles i *oppklaringsstyrker, styrker til hovedangrep, reserve, styrker til støtteangrep og sikringsstyrker*(Hærstaben, 1979b, s. 21-27). Gjennomføringen av det forberedte angrepet er prinsipielt tredelt i TDH 79 (Hærstaben, 1979b, s. 28-31). Delene i et forberedt angrep er normalt *fremføring, angrep og reorganisering*, og i det hurtige angrepet er det tilsvarende med unntak av *fremføring* som blir annerledes. Under den innledende forklaringen av forberedt angrep står det også at når målet er tatt «angriper vi videre eller forfølger fienden om mulig» (Hærstaben, 1979b, s. 10). Hovedforskjellen i det hurtige angrepet er at *fremføring* er ulik, og typisk skjer fra marsjgruppering. Deretter gjennomføres det hurtige angrepet tilsvarende det forberedte.

HT 20 definerer følgende om offensive aktiviteter:

Offensive aktiviteter har til hensikt å påtvinge motstanderen vår vilje gjennom trusler om, eller bruk av, makt. Andre hensikter med offensive aktiviteter er å hente informasjon, redusere motstanderen, villedde motstanderen og nekte ham å omgruppere, rive opp og forstyrre motstanderens offensiv, og vinne terreng (Hærens våpenskole, 2020a, s. 10)

I HT 20 er de offensive aktivitetene relatert til primært fiende, men også terrenget (Hærens våpenskole, 2020a, s. 10). Det primære fokuset er å påføre motstanderen vår vilje. Det offensive elementet er mer avgjørende, men dette står kun i beskrivelsen av defensive aktiviteter (Hærens våpenskole, 2020a, s. 36). Offensive aktiviteter er delt opp i fire hovedkategorier; *Forflytning til kontakt, angrep, utnyttelse og forfølgelse* (Hærens våpenskole, 2020a, s. 7). Angrepet er ytterligere delt opp i henholdsvis *hurtig og forberedt* tilsvarende TDH 79. Deretter er det en underkategori av angrepet med *spesielle angrep* bestående av *forstyrrende angrep, motangrep, raid, bakhold, narreangrep og demonstrasjon*. Offensive aktiviteter kan gjennomføres i rammen seks forskjellige manøverformer i HT 20 (Hærens våpenskole, 2020a, s. 15). Manøverformer defineres som «[...] spesifikke taktiske kombinasjoner av ild og manøver med et unikt sett doktrinelle karakteristikk»(Hærens våpenskole, 2020a, s. 15). Manøverformene er *omfatning, vendemanøver, infiltrasjon, penetrasjon, frontalangrep, og flankerende angrep*. Detaljer for strykeorganisering og gjennomføring av de fire aktiviteten skal dekkes av HT 20 del 2, mens i del 1 gjennomgås manøverformene i detalj. Under hver av manøverformene er det allikevel beskrevet spesifikke hensyn for plan- og gjennomføring i rammen av disse (Hærens våpenskole, 2020a, s. 15-32). De er alle forskjellige, men gir et inntrykk av å dekke samme inndeling som i TDH 79. Utførelsene for manøverformene er også forskjellig beskrevet, men de fire overordnede aktivitetene kan ses på som

den prinsipielle utførelsen (Hærens våpenskole, 2020a, s. 11). Først fremføring med *forflytning til kontakt*. Deretter selve *angrepet*. Angrepets effekt følges deretter opp med enten *utnyttelse* eller *forfølgelse*, for enten påvirke motstanderen i dybden eller fange eller avskjære en motstander som forsøker å flykte.

Strengt tatt er offensiven relativt likt bygd opp i henholdsvis TDH 79 og HT 20. Kategoriseringen er litt annerledes, og enkelte ting benytter andre begreper selv om det er det samme, eksempelvis angrepsformer i TDH 79 og manøverformer i HT 20. Det er vanskelig å se at eksempelvis manøverteorien har preget offensiv taktikk i det doktrinelle uttrykket. HT 20 sitt fokus på *utnyttelse* og *forfølgelse* er derimot ikke like tydelig i TDH 79, selv om det nevnes der og. Dette kan skyldes manøvertilnærmingens fokus på å ta og opprettholde initiativ. Ved at HT 20 mangler utgivelsen *del 2 – offensive aktiviteter*, er det mer utfordrende å forstå helheten til offensiven her, kontra TDH 79.

Forsvar er beskrevet med følgende hensikt i TDH 79;

Målet med forsvarsstrid er å stanse fienden i et nærmere angitt område eller å nekte ham adgang til bestemt lende. Striden skal også ta sikte på å påføre fienden tap slik at hans angrepskraft og evne til å fortsette angrepet blir svekket. (Hærstaben, 1979c, s. 5)

Oppdragene som normalt gis i stridsformen *forsvar* i TDH 79 er å stanse fienden i et bestemt område, eller å hindre fienden i å passere en bestemt linje (Hærstaben, 1979c, s. 9). Hensikten med stridsformen er primært relatert til lende (Hærstaben, 1979a, s. 19). *Forsvar* iverksettes når man ikke har tilstrekkelige styrker til å angripe. Dette tyder også på en forståelse, tilsvarende Clausewitz, om at forsvar er en negativ stridsform som ikke oppnår noen avgjørelse i seg selv. Det er derimot verdt å merke seg at hensikten med verken *forsvarsstrid*, eller *oppholdende strid* i TDH 79 ikke direkte uttrykkes som et middel for å legge til rette for *offensiven*. Selv om grunnsynet i hefte 1 maner frem en offensiv mentalitet i alle stridsformer, tyder det likevel ikke på et ønske om å *endre stridsform* (Hærstaben, 1979a, s. 14). TDH 79 viser altså manglende forståelse eller behov for å snu over til en positiv stridsform. *Forsvar* som stridsform er delt opp i to hovedkategorier, *bevegelig forsvar* og *stillingsforsvar* (Hærstaben, 1979c, s. 10). Det er derimot ikke snakk om et enten eller. Basert på situasjonen benyttes en kombinasjon langs en glidende skala. «Bevegelig forsvar sikter mer på å ødelegge fienden enn å holde lende» (Hærstaben, 1979c, s. 11). Bevegelig forsvar favoriseres av; tilgang på luftvern, relativ bedre beskyttelse og mobilitet enn fienden, mulighet for strid i dybden, at lendet tillater utnyttelse av mobilitet, dårlig tid til forberedelse av stillingsforsvar, operasjonsområdet er for bredt, eller hvis det er sannsynlig at fienden vil benytte atomvåpen. Basert på situasjonen vil man i større grad benytte stillingsforsvar hvis disse forutsetningen ikke er til stede. «Stillingsforsvar legger vekt på å holde lende» (Hærstaben, 1979c, s. 10-11). Følgende forutsetninger favoriserer

stillingsforsvar; for lite dybde til bevegelig forsvar, det er nødvendig å holde terrenget langt fremme, liten mulighet for manøvrer med mekanisert styrke, når vi har relativt dårligere mobilitet, fienden har lokal luftoverlegenhet, det er rimelig tid til å etablere beskyttelse og sperrearbeider. Styrken inneles oppløring, fremskutt styrke, hovedstyrke, reserve, sikringsstyrke, motangrepsstyrke (Hærstaben, 1979c, s. 20). Gjennomføringen består av fire deler; striden i sikringsområdet, striden i fremre del av forsvarsområdet, striden i bakre del av forsvarsområdet, og motangrepet (Hærstaben, 1979c, s. 32).

I HT 20 er defensive aktiviteter definert på følgende måte:

Defensive aktiviteter har til hensikt å frata en motstander muligheten til å forfølge egne målsettinger, og legge forholdene til rette for offensive aktiviteter. Vi fratar motstanderen muligheten til å forfølge egne målsettinger ved å ødelegge hans angrep, vinne tid og styrkeøkonomisere egen operasjon. Defensive aktiviteter kan normalt ikke oppnå avgjørelse alene. Som oftest er det fienden som har initiativet gjennom sine offensive aktiviteter når vi gjennomfører våre defensive aktiviteter. Når vi utfører defensive aktiviteter forsøker vi alltid å skape forutsetninger for en motoffensiv som gjør at vi kan ta tilbake initiativ. Andre grunner for å gjennomføre defensive aktiviteter kan være:

- Ta tilbake avgjørende lende eller nekte fienden tilgang til viktig lende
- Utmatte eller binde fienden i forberedelsene til offensive aktiviteter.
- En overraskende handling fra fienden.
- Øke fiendens sårbarhet ved å tvinge hans underenheter til å gruppere seg tett og samlet. (Hærens våpenskole, 2020a, s. 36)

I HT 20 er defensive aktiviteter primært rettet mot fienden og hans initiativ (Hærens våpenskole, 2020a, s. 36). Fokuset med defensiven synes å være å ta tilbake initiativet, men andre grunner nevnes også, som terrenget eller som en nødvendig reaksjon på fiendtlig handling. Defensive aktiviteter beskrives som mindre avgjørende enn offensiv, men sterkere. Defensive aktiviteter er delt opp i fem defensive aktiviteter; *områdeforsvar*, *mobilt forsvar*, *oppholdende strid*, *tilbaketrekking* og *uttrekking*. I tillegg er det to *former* for forsvar, *forsvar med et lineært hinder* og *perimeterforsvar* (Hærens våpenskole, 2020a, s. 37-47). Inndelingen av styrkene og gjennomføringen er vanskelig å bedømme for de fem aktivitetene siden det er planlagt beskrevet i et kommende *hefte 3 defensiv strid*. Basert på formene for forsvar som beskrives synes det som at en bruk av en fremre og bakre gruppering normalt er til stede. I tillegg er bruken av både oppløring og sikkerhet elementer, og ikke minst en reserve og en motangrepsstyrke.

Områdeforsvar og mobilt forsvar tilsvarer TDH 79 sine *stillingsforsvar* og *bevegelig forsvar*.

Aktiviteten oppholdende strid tilsvarer TDH 79 sin stridsform med samme navn, nemlig avgi rom for å vinne tid. Aktivitetene tilbaketrekking og utrekning synes ikke å være beskrevet i TDH 79.

Utvikling av doktrinell taktikk i rammen av operasjonsformer - delkonklusjon

Stridsformene eller aktivitetene offensiv og defensiv har i liten grad endret seg fra 1979 til i dag. Det er ikke mulig med sikkerhet å si om det er et bias for den ene eller andre stridsform i de doktrinelt uttrykte aktiviteter. I defensiv uttrykket er det allikevel en doktrinell utvikling i taktikken. Den prinsipielle forskjell mellom TDH 79 og HT 20 er at stridsformen forsvar i førstnevnte ikke har en eksplisitt hensikt med hverken å legge til rette for angrep eller avvente til situasjonen gjør at angrep, som er til for avgjørelse, blir fordelaktig. I rammen av den klassiske militærteoretiske forståelsen for dikotomien mellom offensiv og defensiv synes det derfor i TDH 79 å mangle en forståelse for at defensiven er en midlertidig stridsform. Dette på tross av at den kan oppfattes som en negativ stridsform, altså at den ikke kan skape avgjørelse. Dette kunne vært et argument for at utmattelseskrigføring er å foretrekke i TDH 79. Men siden målet med stridsformen primært var relatert til terreng og sekundært til fienden, kan den derfor ikke tillegges en klassisk forståelse for utmattelseskrigføring. I rammen av dikotomien utmattelse og manøver er det en balanse i både TDH 79 og HT 20. I rammen av dikotomien angrep og forsvar er det en forskjell ved at TDH 79 viser en manglende uttrykt forståelse for offensivens betydning til å skape avgjørelse med forsvarsstrid som utgangspunkt.

Siden det er TDH 79, og ikke HT 20, som bryter med den klassiske militærteoretiske forståelsen, kan en slik doktrinell utvikling, tyde på at det er det økte generelle fokuset for militærteori gjennom perioden som bidrar til en slik utvikling, og ikke en spesifikk forståelse for offensiv versus defensiv.

I rammen av stridsformene offensiv og defensiv har taktikkens doktrinelle uttrykk utviklet seg tilbake til en tydeligere klassisk militærteoretisk forståelse for bruken av militære styrker.

4 Oppsummering og konklusjon

Denne oppgaven har undersøkt følgende problemstilling: **I hvilken grad har Hærens taktikk, slik den uttrykkes skriftlig, utviklet seg i et militærteoretisk perspektiv de siste 40 årene?**

Oppsummering

I rammen av seks temaer er det overraskende liten utvikling av taktikkens doktrinelle uttrykk.

På tross av en utvikling av den militærteoretiske forståelse, synes ikke Hærens doktrinelle taktikk å uttrykke en utvikling i rammen av konfliktforståelse gjennom perioden.

Hærens doktrinelle taktikk har svekket sin fleksibilitet noe gjennom at det eksisterer færre kommandonivåer. Den militærteoretiske forståelsen for kommandonivåer har likevel i liten grad endret Hærens doktrinelle uttrykk av taktikk.

Fraværet av en eksplisitt kobling mellom ledelse og taktikk i HT 20 kan hevdes å være en negativ utvikling på hvordan den doktrinelle taktikken uttrykkes totalt sett. Den doktrinelle taktikken uttrykker liten endring i perioden som følge av den militærteoretiske utviklingen av ledelsesfilosofi.

Hærens taktikk kan ikke sies å vise en tydelig utvikling i hvordan den kommer doktrinelt til uttrykk i rammen av manøverteori. Siden manøverteorien er tuftet på klassisk militærteori som senere er satt sammen til et større hele, er det ikke overraskende at TDH 79 synes å vise forståelse for de fleste av manøverteoriens prinsipper og begreper. På den andre siden er det med et militærteoretisk grunnlag vanskelig å finne at HT 20 uttrykker taktikk som er mer i tråd med manøverteori enn TDH 79. HT 20 har også et uttrykk som kan relateres til klassisk militærteori. Den uttrykte doktrinelle taktikken viser ingen distinkt utvikling i rammen av militærteoretisk forståelse av manøverteori.

I rammen av militærteoretisk forståelse for integrering og samvirke synes ikke taktikkens doktrinelle uttrykk i Hæren å ha endret seg.

Operasjonsformene offensiv og defensiv har i mindre grad endret seg fra 1979 til i dag. Det er ikke mulig å si om det er et bias for den ene eller andre stridsform i de doktrinelt uttrykte aktiviteter. I defensiv forståelse er det allikevel en uttrykt doktrinell endring i taktikken. I rammen av dikotomien angrep og forsvar er det en forskjell ved at TDH 79 viser TDH 79 viser altså manglende forståelse eller behov for å snu over til en positiv stridsform, som må karakteriseres som en klassisk militærteoretisk forståelse. I rammen av operasjonsformer har taktikkens doktrinelle uttrykk i perioden utviklet seg litt, ved at den har en tydeligere klassisk militærteoretisk forståelse for bruken av militære styrker.

Konklusjon

Konklusjonen på denne undersøkelsen er at **Hærens taktikk, slik den uttrykkes skriftlig, har i liten grad utviklet seg i et militærteoretisk perspektiv de siste 40 årene.**

Analysens konklusjon fremstår delvis overaskende. På den ene siden burde man forvente at taktikkens uttrykk ville vist en større utvikling i rammen av de tilsynelatende store militærteoretiske endringene i perioden. På den andre siden har analysen av militærteorien vist at det var lite nytt i den moderne militærteorien. Strengt tatt kan all den «nye» militærteorien som ble presentert blant annet i FFOD 00 forankres i klassisk militærteori. Taktikken gjennom perioden synes i stor grad å være preget av forståelse for klassisk militærteori. Ved utarbeidelse av TDH 79 har selvsagt den klassiske militærteori vært lagt til grunn, selv om den ikke spesifiseres eller henvises til. Derfor er det også forståelig at man ser liten utvikling i taktikkens doktrinelle uttrykk slik den utvikler seg mellom 1979 og 2022 i rammen av nettopp militærteori. Den mest markante utviklingen er å se i temaet operasjonsformer, hvor HT 20 har en økt grad av klassisk militærteoretisk forståelse i sitt uttrykk, enn det TDH 79 har. Dette kan kanskje tillegges det generelt økte fokus på militærteori gjennom perioden.

Siden det er så lite utvikling å spore, er da taktikken et uttrykk for krigens natur? Noen refleksjoner om oppgavens funn kan knyttes til problemstillingens fokus på *uttrykkes skriftlig og militærteoretisk perspektiv*.

Opgavens analyse har fokusert utelukkende på hvordan taktikken uttrykkes skriftlig i direktiver og håndbøker, og har i et slikt perspektiv vist liten utvikling. Dette betyr ikke at taktikken har hatt fravær av utvikling *uttrykt på andre måter*. Som Diesen påpekte i sin artikkel synes jo både struktur og kompetanse å være andre faktorer for hvordan taktikken uttrykkes i praksis. Tilsvarende påpekte jo Clausewitz at «Teorien skal tjene til å utdanne den kommende sjefen, eller mer presist, å veilede ham i hans selvstudier, men den skal ikke følge ham på slagmarken [...]» (Clausewitz, 2020, s. 156). Det generelt økte fokuset på militærteori i både de militære skoler og debatten for øvrig må forventes å ha styrket helhetsforståelsen til offiseren de siste 40 årene. Den militærteoretiske forståelsen for taktikk som offiseren legger til grunn når taktikken i TDH 79 eller HT 20 leses, kan derfor hevdes å være utviklet i perioden jeg har undersøkt. Dette er derimot ikke mulig å se i det skriftlige uttrykket til utgivelsene, men når taktikken anvendes av offiserene på slagmarken kan det kanskje observeres. Kanskje kan man derfor hevde at Hærens skriftlige og doktrinelle taktikk i større grad uttrykker krigens uforanderlige natur, mens Hærens anvendte taktikk på slagmarken uttrykker krigens stadig foranderlige karakter. Dette er selvsagt en antagelse, men kunne vært et godt utgangspunkt for ytterligere undersøkelser av Hærens taktikk og dens militærteori.

5 Forkortelser

Brig - brigade

Div - divisjon

FDI - forsvarsdistrikt

FDLO 04 – Forsvarets doktrine for landoperasjoner

FFOD 00 – Forsvarets fellesoperative doktrine 2000

FFOD 07 – Forsvarets fellesoperative doktrine 2007

FFOD 14 – Forsvarets fellesoperative doktrine 2014

FFOD 19 – Forsvarets fellesoperative doktrine 2019

FGL – Forsvarets grunnsyn på ledelse

FKN – Forsvarskommando Nord-Norge

FKS – Forsvarskommando Sør-Norge

FOH – Forsvarets operative hovedkvarter

FOHK - Fellesoperativt Hovedkvarter

GIH - Generalinspektøren for Hæren

HBO 14 – Håndbok for brigadeoperasjoner 2014

HSTY – Hærens styrker

HT 20 – Håndbok i taktikk 2020

HVS – Hærens våpenskole

LF - Landforsvar

TDH 79 – Taktiske direktiver for Hæren 1979

TRADOK – Hærens transformasjons- og doktrinekommando

6 Litteraturliste

Doktrinelle kilder

- Forsvaret. (2020). *Forsvarets grunnsyn på ledelse*. Forsvaret.
- Forsvarets høgskole. (2014). *Forsvarets fellesoperative doktrine*. Forsvarsstaben.
<https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/224031>
- Forsvarets høgskole. (2019). *Forsvarets fellesoperative doktrine*. Forsvarsstaben.
- Forsvarets overkommando. (1983). *UD 3-1 Forsvarssjefens grunnsyn på ledelse*. Forsvarets overkommando.
- Forsvarets overkommando. (1995). *Forsvarssjefens grunnsyn for utvikling og bruk av norske militære styrker i fred, krise og krig*. Forsvarets overkommando.
- Forsvarets stabsskole. (2000a). *Forsvarets fellesoperative doktrine: Del A - grunnlag*. Forsvarets overkommando.
- Forsvarets stabsskole. (2000b). *Forsvarets fellesoperative doktrine: Del B - Operasjoner*. Forsvarets overkommando.
- Forsvarets stabsskole. (2004). *Forsvarets doktrine for landoperasjoner*. Forsvarsstaben.
- Forsvarets stabsskole. (2007). *Forsvarets fellesoperative doktrine 2007*. Forsvarsstaben.
- Hæren. (2021). *Konsept for utvikling av Hæren - Morgendagens Hær*. Forsvaret.
- Hærens utdanningsstøttesenter. (2003). *TJ 11-1 Fortegnelse over Hærens publikasjoner*. Hæren.
- Hærens våpenskole. (2014). *Håndbok i brigadeoperasjoner* [Army Field Manual volume 1 Combined Arms Operations part1B Brigade Tactics]. Hæren. (Opprinnelig utgitt 2012 UK Ministry of Defence)
- Hærens våpenskole. (2020a). *Håndbok i taktikk - del 1 grunnlag*. Sjef Hæren.
- Hærens våpenskole. (2020b). *Håndbok i taktikk - Vedlegg C*. Sjef Hæren.
- Hærens våpenskole. (2021). *Stabshåndbok for Hæren - Plan- og beslutningsprosessen*. Sjef Hæren.
- Hærstaben. (1979a). *FR 5-1-1 Taktiske direktiver for Hæren, Hefte 1, Grunnsynn, Allminnelige retningslinjer*. Forsvarets Overkommando. Hærstaben.
- Hærstaben. (1979b). *FR 5-1-2 Taktiske direktiver for Hæren, Hefte 2, Angrepsstrid*. Forsvarets Overkommando. Hærstaben.
- Hærstaben. (1979c). *FR 5-1-3 Taktiske direktiver for Hæren, Hefte 3, Forsvarsstrid*. Forsvarets Overkommando. Hærstaben.
- Hærstaben. (1979d). *FR 5-1-4 Taktiske direktiver for Hæren, Hefte 4, Oppholdende strid*. Forsvarets Overkommando. Hærstaben.
- Hærstaben. (1979e). *FR 5-1 Taktiske direktiver for Hæren*. Forsvarets Overkommando, Hærstaben.
- Hærstaben. (1980). *FR 5-1-5 Taktiske direktiver for Hæren, Hefte 5, Divisjon*. Forsvarets Overkommando. Hærstaben.
- Hærstaben. (1982). *FR 5-1-6 Taktiske direktiver for Hæren, hefte 6, Strid i forsvarsdistrikt/landforsvar*. Forsvarets Overkommando. Hærstaben.
- Hærstaben. (1986). *TJ 11-1 Fortegnelse over Hærens reglemnter mv*. Forsvarets overkommando/Hærstaben.
- Hærstaben. (1987a). *FR 5-1-7 Taktiske direktiver for Hæren, Hefte 7, Fri strid*. Forsvarets Overkommando. Hærstaben.

- Hærstaben. (1987b). *TJ 11-1 Fortegnelse over Hærens reglemnter mv.* Forsvarets overkommando/Hærstaben.
- Hærstaben. (1989). *TJ 11-1 Fortegnelse over Hærens reglemnter mv.* Forsvarets overkommando/Hærstaben.
- Hærstaben. (1991). *TJ 11-1 Fortegnelse over Hærens og Heimevernets reglemnter mv.* Forsvarets overkommando/Hærstaben.
- Hærstaben. (1994). *TJ 11-1 Fortegnelse over Hærens og Heimevernets reglemnter mv.* Forsvarets overkommando/Hærstaben.
- NATO. (2017). *AJP-01 Allied Joint Doctrine.* NATO Standardization office(NSO).
- NATO. (2018a). *ATP-3.2.1 Allied Land Tactics.* NATO Standardization Office (NSO).
- NATO. (2022a). *AJP-3.2 Allied Joint Doctrine for Land Operations* (Edition B, vers 1. utg.). NATO Standardization Office(NSO).
- NATO. (2022b). *ATP-3.2.1 Conduct of Land Tactical Operations* (Edition C, version 1. utg.). NATO Standardization Office (NSO).
- NATO. (2022c). *ATP-3.2.1.1 Conduct of Land Tactical Activities* (Edition C, version 1. utg.). NATO Standardization Office (NSO).
- United States Army. (1971). *FM 100-5 Operations of Army Forces in the Field [1968]* (C1. utg.). Headquarters, Department of the Army.
<https://cgsc.contentdm.oclc.org/digital/collection/p4013coll9/search/searchterm/Field%20manual/field/keywor/mode/exact/conn/and> (Opprinnelig utgitt 1968)
- United States Army. (1982). *FM 100-5 Operations [1982]*. Headquarters, Department of the Army.
- United States Army & United States Marine Corps. (2007). *The U.S. Army/Marine Corps counterinsurgency field manual : U.S. Army field manual no. 3-24 : Marine Corps warfighting publication no. 3-33.5* (University of Chicago Press. utg.). University of Chicago Press.
- United States Marine Corps. (1989). *FMFM 1 Warfighting.* Department of the Navy, Headquarters United States Marine Corps.
<https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/usmc/fmfm/1/fmfm1.pdf>
- United States Marine Corps. (1997). *MCDP 1 Warfighting.* Department of the Navy, Headquarters United States Marine Corps.
<https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/usmc/fmfm/1/fmfm1.pdf>

Bøker eller deler av bøker

- Baudet, F. & Sibul, E. A. (2014). Historical research in the military domain. I J. Soeters, P. M. Shields & S. Rietjens (Red.), *Routledge Handbook of Research Methods in Military Studies*. Taylor and Francis. <https://www.scribd.com/document/517135205/Military-Research>
- Bjerga, K. I. & Haaland, T. L. (2012). Doctrinal innovation in a small state. I D. D. Adamsky & K. I. Bjerga (Red.), *Contemporary Military Innovation - Between anticipation and adoption* (s. 83-106). Routledge.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=459684&site=ehost-live>

- Clausewitz, C. v. (1918). *On War* (J. J. Graham, Overs.; New and Revised edition with Introduction and Notes by Col. F.N. Maude. utg., Bd. 3). Kegan Paul, Trench, Trubner & CO. <https://oll.libertyfund.org/title/maude-on-war> (Opprinnelig utgitt 1832)
- Clausewitz, C. v. (2020). *Om krigen* (L. Holm-Hansen, Overs.; J. Børresen, Red.). Solum Bokvennen Vidarforlaget.
- Condell, B. & Zabecki, D. T., Red. & Overs. (2001). *On the German Art of War* [Truppenführung] [Book]. Lynne Rienner Publishers. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1288759&site=ehost-live> (Opprinnelig utgitt 1933).
- Friedman, B. A. (2017). *On Tactics* [Book]. Naval Institute Press. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=2665329&site=ehost-live>
- Friedman, B. A. (2021). Preface. I O. A. Garard (Red.), *An annotated Guide to tactics : Carl von Clausewitz's Theory of the combat*. Marine Corps University Press. <https://www.usmcu.edu/Portals/218/GuidetoTactics-web.pdf>
- Fuller, J. F. C. (1926). *The Foundations of the Science of War*. Hutchinson and CO. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/combat-studies-institute/csi-books/Foundationsof-Science-of-War.pdf>
- Garard, O. A. (Red.). (2021). *An annotated Guide to tactics : Carl von Clausewitz's Theory of the combat* [Leitfaden zur Bearbeitung der Taktik der Gefechtslehre.]. Marine Corps University Press. <https://www.usmcu.edu/Portals/218/GuidetoTactics-web.pdf>.
- Gjeseth, G. (2008). *Hæren i omveltning : 1990-2005*. Vigmostad & Bjørke.
- Gjeseth, G. (2012). *Landforsvarets krigsplaner under den kalde krigen* (2. utg.). Fagbokforl.
- Gran, B. (2012). Landmilitær teori - manøvrere, ramme og skjærme. I H. Høiback & P. Ydstebø (Red.), *Krigens vitenskap : en innføring i militærteori* (s. 120-179). Abstrakt forl.
- Høiback, H. (2012a). Hva er militærteori? I H. Høiback & P. Ydstebø (Red.), *Krigens vitenskap : en innføring i militærteori* (s. 31-77). Abstrakt forl.
- Høiback, H. (2012b). Militære doktriner. I H. Høiback & P. Ydstebø (Red.), *Krigens vitenskap : en innføring i militærteori* (s. 380-420). Abstrakt forl.
- Høiback, H. & Ydstebø, P. (Red.). (2012). *Krigens vitenskap : en innføring i militærteori*. Abstrakt forl.
- Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i vitenskapelig metode* (3. utg.). Cappelen Damm.
- Jomini, A.-H. b. d. (1862). *The Art of War* (G. H. Mendell & W. P. Craighill, Overs.). J.B. Lippincott & Co.
- Jordan, D., Kiras, J. D., Lonsdale, D. J., Speller, I., Tuck, C. & Walton, C. D. (2016). *Understanding Modern Warfare* (2. utg.). Cambridge University Press.
- Leonhard, R. R. (1991). *The Art of Maneuver : Maneuver-Warfare Theory and AirLand Battle*. Ballantine Books.
- Leonhard, R. R. (2000). *The principles of war for the information age*. Presidio.
- Leonhard, R. R. (2017). *Fighting by Minutes: Time and the Art of War* (2. utg.). (Opprinnelig utgitt 1994)
- Lind, W. S. (2018). *Maneuver Warfare Handbook*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429499067> (Opprinnelig utgitt 1985)
- Rekkedal, N. M. (2003). *Moderne krigskunst: En presentasjon av moderne militærmakt og militærteori*. Forsvarets stabsskole.

- Ydstebø, P. (2012). Fellesoperasjoner og operasjonskunst - militærteoriens praktiske uttrykk. I H. Høiback & P. Ydstebø (Red.), *Krigens vitenskap : en innføring i militærteori* (s. 421-481). Abstrakt forl.
- Zabecki, D. T. (2008). Introduction. I D. T. Zabecki (Red.), *Chief of staff : the principal officers behind history's great commanders. Vol. 1, Napoleonic Wars to World War I* (s. 1-22). Naval Institute Press.
- Ångström, J. & Widen, J. J. (2015). *Contemporary Military Theory*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203080726>

Artikler, avhandlinger og forskning utenom bokformat

- Bosio, N. J. (2018). *Understanding war's theory: What military theory is, where it fits, and who influences it?* (Occasional Paper – Conflict Theory and Strategy Series 01). Australian Army Research Centre (AARC).
https://researchcentre.army.gov.au/sites/default/files/understanding_wars_theory.pdf
- Boyd, J. R. & Hammond, G. T. (2018). *A Discourse on Winning and Losing* [Forelesning]. Air University Press. G. T. Hammond. <http://www.jstor.org/stable/resrep19552>
- Danchev, A. (1999). Liddell Hart and the indirect approach. *The Journal of Military History*, 63(2), 313-337. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/liddell-hart-indirect-approach/docview/195628948/se-2?accountid=49820>
- Diesen, S. (1997). Manøverkrigføring - Kjerne og konsekvenser. *Norsk Militært Tidsskrift*, 11, 4-12. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digitidsskrift_2015011980045_009
- Echevarria, A. J. (2003). CLAUSEWITZ'S CENTER OF GRAVITY: It's Not What We Thought. *Naval War College Review*, 56(1), 108-123. <http://www.jstor.org/stable/26393956>
- Kier, E. (1995). Culture and Military Doctrine: France between the Wars. *International Security*, 19(4), 65. <https://doi.org/10.2307/2539120>
- Kiszely, J. (1998). The meaning of manoeuvre. *The RUSI Journal*, 143(6), 36-40.
<https://doi.org/10.1080/03071849808446326>
- Kristensen, Y. N. (2005). Torsk, "pirater" og kalde granater: striden mellom Norge og Island om Fiskevernsonen ved Svalbard 1993-1999. *IFS Info*, 6.
- Le Beau, J. J. (2008). The Renaissance of Insurgency and Counter-Insurgency Examining Twenty-First Century Insurgencies and Government Responses. *Connections*, 7(1), 154-166. <http://www.jstor.org/stable/26323325>
- Matlary, P. (2018). *Teaching tactics as armies integrate. A comparative case study of United States Marine Corps schools and the Norwegian Military Academy* [Master thesis, King's College, London].
- Strange, J. (1996). Centers of Gravity and Critical Vulnerabilities. I U. S. M. Corps (Red.).
https://jpsc.ndu.edu/Portals/72/Documents/JC2IOS/Additional_Reading/3B_COG_and_Critical_Vulnerabilities.pdf
- Sæveraas, T. E. & Henriksen, K. (2007). *Et militært universalmiddel? Amerikansk "Maneuver Warfare" og norsk doktrineutvikling* (Oslo files, On defence and security, Issue. Institutt for forsvarsstudier.
- Weissmann, M. & Ahlström, P. (2019). Mirror, mirror on the wall, who is the most offensive of them all? – Explaining the offensive bias in military tactical thinking. *Defence Studies*, 19(2), 170-188. <https://doi.org/10.1080/14702436.2019.1599287>

Websider

- Børresen, J. (2021a, 20.nov.). Carl von Clausewitz. I H. Høiback (Red.), *Store norske Leksikon*. Hentet 10.04.2022 fra https://snl.no/Carl_von_Clausewitz
- Børresen, J. (2021b, 24. nov). militærteori. I H. Høiback (Red.), *Store norske leksikon*. snl.no. Hentet 24.04.2022 fra https://snl.no/milit%C3%A6rteori#-Landmilit%C3%A6r_teor_i_%E2%80%93_landmakt
- Forsvaret. (2021a, 6. sep). *Afghanistan*. forsvaret.no. Hentet 21.04.2022 fra <https://www.forsvaret.no/om-forsvaret/operasjoner-og-ovelsler/internasjonale-operasjoner/afghanistan>
- Forsvaret. (2021b, 8. nov). *Hæren*. forsvaret.no. Hentet 21.04.2022 fra <https://www.forsvaret.no/om-forsvaret/organisasjon/haeren>
- Forsvaret. (2021c, 7. des). *Irak/Kuwait/Qatar*. Forsvaret.no. Hentet 21.04.2022 fra <https://www.forsvaret.no/om-forsvaret/operasjoner-og-ovelsler/internasjonale-operasjoner/irak-kuwait-qatar>
- Forsvaret. (2022, 12.apr). *Litauen*. forsvaret.no. Hentet 06.05.2022 fra <https://www.forsvaret.no/om-forsvaret/operasjoner-og-ovelsler/internasjonale-operasjoner/litauen>
- Forsvarets høgskole. (2022a). *FHS Brage*. Forsvaret. Hentet 05.05.2022 fra <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/99243>
- Forsvarets Høgskole. (2022b). *OPS2203 Complex operations* [Emneplan]. Forsvarets Høgskole. Hentet 25.04.2022 fra <https://utdanning.forsvaret.no/nb/emne/OPS2203/933>
- Grunloven. (1814). *Kongeriket Norges Grunnlov*, (LOV-1814-05-17). lovdata.no. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17>
- Holm-Hansen, J. & Paulsen, M. (2022, 22.mars). Ukraina-konflikten. I *Store norske leksikon*. Hentet 05.05.2022 fra <https://snl.no/Ukraina-konflikten>
- Leraand, D. (2019a, 27. des.). 6.divisjonskommando. I *Store norske leksikon*. snl.no. Hentet 26.04.2022 fra https://snl.no/6._divisjonskommando
- Leraand, D. (2019b, 15.mai). Hærens transformasjons- og doktrinekommando. I *Store norske leksikon*. snl.no. Hentet 20.04.2022 fra https://snl.no/H%C3%A6rens_transformasjons-_og_doktrinekommando
- Leraand, D. (2019c, 10.mai). Thorstein Skiaker. I *Store norske leksikon*. snl.no. Hentet 05.05.2022 fra https://snl.no/Thorstein_Skiaker
- Leraand, D. (2021a, 23.feb). Hærens historie. I *Store norske leksikon*. snl.no. Hentet 07.04.2022 fra https://snl.no/H%C3%A6rens_historie
- Leraand, D. (2021b, 3. feb). Norges deltakelse i internasjonale operasjoner. I *Store norske leksikon*. snl.no. Hentet 20.04.2022 fra https://snl.no/Norges_deltakelse_i_internasjonale_operasjoner#-F%C3%B8r_1990
- Leraand, D. (2021c, 24. mars). UNIFIL. I *Store norske leksikon*. snl.no. Hentet 20.04.2022 fra <https://snl.no/UNIFIL>
- NATO. (2008, 15. jan). operational level. I *NATOTerm* record 16311. Nato Standardization Office (NSO). Hentet 25.04.2022 fra <https://nso.nato.int/natoterm/Web.mvc>
- NATO. (2012, 30. jan). main effort. I *NATOTerm* record 968. Nato Standardization Office (NSO). Hentet 28.04.2022 fra <https://nso.nato.int/natoterm/Web.mvc>
- NATO. (2016, 05. sep.). combined arms. I *NATOTerm* record 26100. Nato Standardization Office (NSO). Hentet 26.04.2022 fra <https://nso.nato.int/natoterm/Web.mvc>

- NATO. (2018b, 16.des). defeat. I *NATOTerm* record 25583. Nato Standardization Office (NSO). Hentet 03.03.2022 fra <https://nso.nato.int/natoterm/Web.mvc>
- NSO. (2022). *NATO Standardization history*. NATO Standardization Office (NSO). Hentet 01.02.2022 fra <https://nso.nato.int/nso/home/main/home/nato-standardization-history>
- Regjeringen. (2015, 12.jun.). *Forsvaret innfører ny personellordning*. regjeringen.no. Hentet 21.04.2022 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/fd/nyheter/2015/forsvaret-innforer-ny-personellordning/id2416765/>
- Stratagem. (2022). *tags*. Hentet 04.05.2022 fra <https://www.stratagem.no/tags/>

Avisartikler

- Bakke, S. (2020, 12. november). Viktig påminnelse fra EU-domstolen. *Forsvarets Forum*. <https://forsvaretsforum.no/e-lov-e-tjenesten-kronikk/viktig-paminnelse-fra-eu-domstolen/168772>
- Morud, J. B. (2022, 18.mars 2022). Regjeringen foreslår 3,5 milliarder kroner ekstra for å styrke Forsvaret og sivil beredskap i år. *Forsvarets Forum*. <https://forsvaretsforum.no/budsjett-forsvaret-politikk/regjeringen-foreslar-35-milliarder-kroner-ekstra-for-a-styrke-forsvaret-og-sivil-beredskap-i-ar/254626>
- NTB. (2020, 13.10.2020). Historisk anklage fra regjeringen om alvorlig russisk dataangrep. *NTB*. <https://www.abcnyheter.no/nyheter/politikk/2020/10/13/195711999/historisk-anklage-fra-regjeringen-om-alvorlig-russisk-dataangrep>
- NTB. (2021, 17. februar). Forsvarsministeren etter Nato-møte: Positiv til at Nato favner bredere. *Forsvarets Forum*. <https://forsvaretsforum.no/forsvarsministeren-frank-bakke-jensen-nato/forsvarsministeren-etter-nato-mote-positiv-til-at-nato-favner-bredere/183251>
- Trygstad, A. N. & Budalen, A. (2022, 23.02.2022). Russerne har fisket for 250 millioner i Norge siden krigen brøt ut. *NRK*. <https://www.nrk.no/nordland/hittil-i-ar-har-russland-tatt-opp-fisk-til-en-halv-milliard-i-norske-farvann-1.15903033>